

RAPORT
PAŃSTWOWEJ KOMISJI DO SPRAW BADANIA WPŁYWÓW ROSYJSKICH
NA BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
W LATACH 2007-2022

Kontakty Służby Kontrwywiadu Wojskowego
z Federalną Służbą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej w latach 2010-2014
(studium przypadku)

Warszawa, 29 listopada 2023 r.

I. Główne tezy raportu

1. Służba Kontrwywiadu Wojskowego, będąc instytucją, której jednym z podstawowych zadań jest ochrona Sił Zbrojnych RP przed zagrożeniami ze strony obcych służb specjalnych, uległa wpływom Federacji Rosyjskiej.
2. Ulegając wpływom FSB, korzystając z przyzwolenia ze strony kierownictwa państwa, w tym zgody Prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska na podjęcie współpracy z FSB, Szef SKW gen. bryg. Janusz Nosek, z udziałem swoich podwładnych, m.in. gen. bryg. Piotra Pytla i płk. Krzysztofa Duszy, od roku 2010 zacieśniał kontakty z FSB, co w dniu 11 września 2013 r. doprowadziło do podpisania w Petersburgu „Porozumienia Służby Kontrwywiadu Wojskowego Rzeczypospolitej Polskiej a Federalną Służbą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej o współpracy i współdziałaniu w obszarze kontrwywiadu wojskowego” [dalej: „Porozumienia”].
3. Między kwietniem 2010 r. a grudniem 2011 r. współpraca SKW-FSB prowadzona była bez formalnej zgody Prezesa Rady Ministrów i potwierdzonej w dokumentach wiedzy ministra obrony narodowej.
4. Wyrażając w grudniu 2011 r. zgodę na współpracę z FSB, bez wymaganego prawem w tym zakresie zasięgnięcia opinii ministra obrony narodowej, premier Donald Tusk nie dochował należytej staranności w sprawowaniu nadzoru nad działalnością SKW.
5. Nadzorujący bezpośrednio SKW minister ON Tomasz Siemoniak, nie udzielając wymaganej prawem opinii, godził się na sytuację, w której premier mógł być nienależycie poinformowany o powadze problemu.
6. Komisja potwierdza zasadność zarzutów postawionych w grudniu 2017 r. przez Prokuraturę Okręgową w Warszawie – 8 Wydział Do Spraw Wojskowych wobec kierownictwa SKW o to, że zataiło „przed Prezesem Rady Ministrów pełny zakres podjętej współpracy (...) obejmujący szerszy zakres współpracy niż wnioskowane i udzielone wadliwe zgody, w sytuacji, kiedy największe zagrożenie dla obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych RP wynikało ze strony służb specjalnych Federacji Rosyjskiej, a cele FSB pozostawały w sprzeczności z celami Polski i NATO”.
7. „Porozumienie” z 2013 r. było szkodliwe dla interesów RP także pod względem pozostawania w kolizji z zobowiązaniami RP wobec NATO.

8. W świetle ustaleń Komisji w latach 2010-2014 odbyło się co najmniej 107 (sto siedem) spotkań kierownictwa SKW z przedstawicielami FSB; wbrew pragmatyce służb specjalnych przebieg większości z tych spotkań nie został udokumentowany.
9. Kontakty SKW-FSB przez dłuższy czas przebiegały w konspiracji wobec ABW, pełniącej ustawową rolę tzw. Krajowej Władzy Bezpieczeństwa.
10. Liczne, wcześniejsze kontakty SKW z FSB prowadzące do podpisania „Porozumienia” przebiegały, z jednej strony, w warunkach niedostatecznej ostrożności kontrwywiadowczej SKW, z drugiej zaś – niedostatecznego nadzoru ze strony ministrów obrony narodowej: Bogdana Klicha i Tomasza Siemoniaka, Ministrów-Koordinatorów Służb Specjalnych: Jacka Cichockiego i Bartłomieja Sienkiewicza oraz premiera Donalda Tuska.
11. Wytworzenie przez kierownictwo SKW wśród części podległych funkcjonariuszy wrażenia nawiązania przez Służbę sojuszniczych relacji z FSB, jako „służbą partnerską” obniżyło jej wrażliwość kontrwywiadowczą na kierunku rosyjskim.
12. W świetle przebadanych dokumentów nie znajduje faktycznego potwierdzenia teza, jakoby powodem podpisania „Porozumienia” była potrzeba zabezpieczenia dróg ewakuacji Polskiego Kontyngentu Wojskowego z Afganistanu.
13. Nieprawdą jest, że „Porozumienie” wynika z podpisanej w lutym 2008 r. „Umowy między Rządem RP a Rządem FR o wzajemnej ochronie informacji niejawnych”.
14. Świadomą dezinformacją są liczne, publiczne wypowiedzi byłych Szefów SKW – gen. bryg. Janusza Noska i gen. bryg. Piotra Pytla – przypisujące rządowi RP w latach 2015-2023 daleko posuniętą uległość wobec wpływ rosyjskich, a nawet agenturalność na rzecz FR, przy jednoczesnym pomniejszaniu znaczenia kontaktów i współpracy SKW-FSB z lat 2010-2014, tj. z okresu, kiedy obaj kierowali SKW.
15. Osoby wymienione w rekomendacyjnej części „Wniosków” niniejszego raportu nie powinny w przyszłości piastować stanowisk publicznych związanych z bezpieczeństwem RP.

Spis treści

I.	Główne tezy raportu.....	2
II.	Zobowiązania ustawowe Komisji.....	5
1.	Podjęte zadanie	6
2.	Dostępne zasoby informacyjne	7
3.	Problem udostępnienia materiałów niejawnych	8
4.	Uprawnienia Komisji a służby specjalne RP.....	9
III.	Tło polityczne współpracy SKW z FSB.....	11
IV.	Federalna Służba Bezpieczeństwa w świetle faktów.....	11
1.	Charakterystyka kluczowych postaci FSB kontaktujących się z SKW	12
2.	FSB „następczynią” KGB	15
3.	Departament Kontrwywiadu Wojskowego FSB	21
V.	Przebieg kontaktów SKW-FSB na osi czasu 2008-2014 – kalendarium, analiza, wnioski.....	26
VI.	Analiza treści „Porozumienia pomiędzy Służbą Kontrwywiadu Wojskowego Rzeczypospolitej Polskiej a Federalną Służbą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej o współpracy i współdziałaniu w obszarze kontrwywiadu wojskowego” z 11 września 2013 r.	49
1.	Treść „Porozumienia”	52
2.	Wnioski.....	64
VII.	Działania dezinformacyjne b. szefów SKW gen. Janusza Noska i gen. Piotra Pytla.....	65
1.	Wątek „afgański”	66
2.	Wątek „kontrwywiadowczy”	68
3.	Wątek prorosyjskości i „agenturalności” władz państwa w latach 2015-2023.....	69
4.	Wnioski.....	74
VIII.	Rekomendacje i wnioski	75
1.	Rekomendacje ogólne	75
2.	Rekomendacje personalne	76
IX.	Aneks	79
X.	Wykaz skrótów:	80
XI.	Bibliografia.....	81

II. Zobowiązania ustawowe Komisji

Zgodnie z art. 4 (ust. 1-2) ustawy o „Państwowej Komisji do spraw badania wpływów rosyjskich na bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2007-2022”, Komisja zobowiązana jest do prowadzenia postępowania „mającego na celu wyjaśnianie działalności osób będących w latach 2007-2022 funkcjonariuszami publicznymi lub członkami kadry kierowniczej wyższego szczebla, które pod wpływem rosyjskim, działając na szkodę interesów Rzeczypospolitej Polskiej:

- 1) podejmowały czynności urzędowe, w tym czynności materialno–techniczne, w szczególności tworzyły i powielały nośniki informacji lub udostępniały ich treść osobom trzecim;
- 2) w imieniu organu władzy publicznej przygotowywały lub wydawały decyzje administracyjne lub inne akty stosowania prawa, lub wpływały na treść tych decyzji lub tych aktów;
- 3) składały oświadczenia woli w imieniu organu władzy publicznej lub spółki, w szczególności zawierały umowy z podmiotami trzecimi, lub w związku z zajmowanym stanowiskiem brały udział w podejmowaniu decyzji o złożeniu oświadczenia woli, w tym negocjacjach;
- 4) podejmowały decyzje o zatrudnieniu pracowników lub wyborze kontrahenta w ramach organu władzy publicznej lub spółki;
- 5) dysponowały środkami publicznymi lub środkami spółki;
- 6) brały udział w procesie stanowienia prawa jako reprezentanci organów władzy publicznej lub spółki;
- 7) brały udział w negocjacjach i zawarciu umowy międzynarodowej;
- 8) brały udział w przygotowaniu lub prezentacji stanowiska Rzeczypospolitej Polskiej na forum międzynarodowym, w szczególności w ramach prac organizacji międzynarodowej, której Rzeczpospolita Polska jest członkiem;
- 9) wpływały lub starały się wywrzeć wpływ na czynności, o których mowa w pkt 1–8.

Ponadto Komisja „bada również przypadki wpływów rosyjskich na działalność osób innych niż wskazane w ust. 1, o ile w istotny sposób oddziaływały one na bezpieczeństwo wewnętrzne lub godziły w interesy Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie:

- 1) wpływu na środki masowego przekazu;

- 2) rozpowszechniania fałszywych informacji;
- 3) działalności stowarzyszeń lub fundacji;
- 4) działalności związków zawodowych, związków lub organizacji pracodawców;
- 5) funkcjonowania infrastruktury krytycznej;
- 6) funkcjonowania partii politycznych;
- 7) organizacji systemu opieki zdrowotnej, w szczególności zwalczania chorób zakaźnych;
- 8) ochrony granicy państwowej Rzeczypospolitej Polskiej”.

1. Podjęte zadanie

Jednym z celów Komisji, a zarazem jej ustawowym zadaniem jest działalność informacyjna i prewencyjna (art. 7 ustawy). Komisja w szczególności przygotowuje i przedstawia raporty zawierające wyniki badań Komisji oraz wnioski i rekomendacje w zakresie zapobiegania wpływom rosyjskim i ich zwalczania. Działając pod presją czasu Komisja (w obliczu niemożności przedstawienia pełnego pierwszego raportu ze swej działalności tj. raportu rocznego o którym mowa w art. 41 ustawy) postanowiła przedstawić jawny raport podsumowujący trzy pierwsze miesiące pracy Komisji (8 września 2023 r. – 28 listopada 2023 r.).

Komisja postanowiła w pierwszej kolejności zbadać kwestię kontaktów i współpracy SKW z FSB w latach 2010-2014 i roli, jaką w tej sprawie odegrali gen. bryg. Janusz Nosek, gen. bryg. Piotr Pytel i płk. Krzysztof Dusza. Przemawiały za tym szczególnie informacje ujawnione w przestrzeni publicznej, w tym odtajnione dokumenty SKW (m. in. tekst porozumienia SKW-FSB z 11 września 2013 r.), co „uprawdopodobniło, że wystąpiły wpływy rosyjskie” (art. 20, ust. 3)¹. Dzięki pracom Komisji ten stan wiedzy został rozszerzony o kwerendy przeprowadzone w zasobach jawnych i niejawnych (zob. „Dostępne zasoby informacyjne”).

Raport niniejszy zawiera:

¹ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych w zakresie wybranych aspektów funkcjonowania niektórych jednostek organizacyjnych Służby Kontrwywiadu Wojskowego w latach 2007-2015 (materiały archiwalne sygn. SA 1916/3)*, zniesiono klauzulę tajności w dniu 8 VIII 2023, ss. 35; *ibidem*, *Porozumienie pomiędzy Służbą Kontrwywiadu Wojskowego Rzeczypospolitej Polskiej a Federalną Służbą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej o współpracy i współdziałaniu w obszarze kontrwywiadu wojskowego*, Petersburg, 11 IX 2013, ss. 4; *Reset. Odcinek 14: Zgoda*, serial dokumentalny TVP, 2023, reż. S. Cenckiewicz, M. Rachóń.

- 1) Wyniki badań Komisji w zakresie uprawdopodobnionych wpływów rosyjskich, o których mowa w art. 4, ust. 1 ustawy, na przykładzie studium przypadku dotyczącego kontaktów SKW z FSB FR w latach 2010-2014;
- 2) Charakterystykę Federalnej Służby Bezpieczeństwa jako narzędzia wpływu Federacji Rosyjskiej (wywiad i kontrwywiad);
- 3) Wstępne wnioski oraz rekomendacje dla organów władzy publicznej w zakresie zapobiegania wpływom rosyjskim i ich zwalczania.

2. Dostępne zasoby informacyjne

Przygotowując niniejsze opracowanie Komisja korzystała z następujących zasobów informacyjnych:

1. Archiwum Biura Bezpieczeństwa Narodowego (Departament Analiz Strategicznych: analizy, korespondencja i notatki związane ze współpracą pomiędzy BBN a Radą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej)²;
2. Archiwum Kancelarii Prezesa Rady Ministrów (jawne akta Biura Kolegium do Spraw Służb Specjalnych: korespondencja kierownictwa MON z PRM, KPRM i Marszałkiem Sejmu; korespondencja kierownictwa MON z SKW; korespondencja Koordynatora ds. Służb Specjalnych z PRM, KPRM, MON, ABW i SKW; interpelacje, korespondencja, zawiadomienia i wnioski posłów RP kierowane do PRM, KPRM, MON, MSZ, ABW i SKW z lat 2011-2015)³;
3. Archiwum Kancelarii Tajnej Kancelarii Prezesa Rady Ministrów (materiały, raporty, notatki i korespondencja kierowana przez AW, ABW, SWW i SKW do PRM i KPRM z lat 2007-2015)⁴;
4. Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (jawne akta Departamentu Wschodniego, Gabinetu MSZ, Ministra Spraw Zagranicznych i Ambasady RP w

² Materiały zebrane podczas kwerendy S. Cenckiewicza w pierwszym półroczu 2023 r. wykorzystane w niniejszym raporcie.

³ Materiały zebrane podczas kwerendy S. Cenckiewicza w pierwszym półroczu 2023 r. i przekazane członkom Komisji.

⁴ Kwerendę w Kancelarii Tajnej KPRM na podstawie decyzji przewodniczącego Komisji prowadzili członkowie Komisji oraz dwaj eksperci: płk M. Kozłowski i P. Woyciechowski.

Moskwie: notatki, wytyczne, szyfrogramy, projekty pism i korespondencja z lat 2007-2015)⁵;

5. Archiwum Prokuratury Okręgowej w Warszawie – 8 Wydział Do Spraw Wojskowych (akta jawne i niejawnie śledztwa PO IV Ds. 147.2016 dotyczące współpracy SKW z FSB „które cele pozostają w sprzeczności z celami NATO”: m. in. korespondencja, protokoły przesłuchań, materiały, notatki, raporty i analizy SKW, ABW i AW z lat 2008-2023)⁶;
6. Archiwum Służby Kontrwywiadu Wojskowego (jawne i niejawnie materiały i opracowania pokontrolne pochodzące z audytu w SKW przeprowadzonego w 2016 r.; wyciągi z materiałów operacyjnych, korespondencja, materiały sprawozdawcze, projekty pism, notatki i rozliczenia Funduszu Operacyjnego z lat 2008-2017; dokumentacja fotograficzna)⁷;
7. Archiwum Wojskowego Biura Historycznego (jawne i niejawnie akta Sztabu Generalnego WP, Gabinetu MON, Departamentu Wojskowych Spraw Zagranicznych: notatki, wytyczne, sprawozdania, korespondencja m. in. z SKW, SWW, ABW, KPRM, MSZ, Sejmem RP, Attachatem Wojskowym przy Ambasadzie Federacji Rosyjskiej w Warszawie z lat 2007-2015)⁸;
8. Źródła otwarte, w tym dostępne zasoby rosyjskie (publikacje, akty normatywne regulujące funkcjonowanie służb specjalnych, biogramy funkcjonariuszy FSB i GRU zaangażowanych w we współpracę z polskimi służbami specjalnymi, przedstawicielami władz RP i urzędów centralnych RP, prasa, literatura przedmiotu). Analiza źródeł otwartych stanowiła uzupełnienie wiedzy uzyskanej w wyniku kwerend archiwalnych⁹.

3. Problem udostępnienia materiałów niejawnych

⁵ Materiały zebrane podczas kwerendy S. Cenckiewicza i Ł. Cięgotury w latach 2022-2023.

⁶ W pierwszej fazie kwerendy materiały udostępnione zostały członkom Komisji w siedzibie Prokuratury, a następnie decyzją płk. Janusza Ochockiego – Zastępcy ds. Wojskowych Prokuratora Okręgowego w Warszawie, przesłane zostały do Kancelarii Tajnej KPRM (wpłynęły w dniu 22 XI 2023 r.). Część materiałów jawnych pochodzących z akt śledztwa PO IV Ds. 147.2016 zostało powielonych na potrzeby prac Komisji.

⁷ Kwerendę w archiwum SKW prowadzili: S. Cenckiewicz, Ł. Cięgotura, A. Kowalski, A. Puławski, M. Szymaniak i A. Zybertowicz.

⁸ Kwerendę w archiwum WBH prowadzili: S. Cenckiewicz, Ł. Cięgotura, A. Kowalski, A. Puławski, A. Zybertowicz.

⁹ Szczegółowy wykaz wykorzystanych publikacji ujęty został w odnośnikach bibliograficznych.

Artykuł 16 ust. 1 (a także ust. 2-6) ustawy o „Państwowej Komisji do spraw badania wpływów rosyjskich na bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2007-2022” daje Komisji bardzo szeroki dostęp do „wszystkich” materiałów: „Szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szef Agencji Wywiadu, Szef Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Szef Służby Wywiadu Wojskowego, Szef Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Prokurator Generalny, prokuratorzy, Prezes Najwyższej Izby Kontroli, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, prezesi sądów powszechnych, sądów wojskowych oraz sądów administracyjnych, organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego, podległe im jednostki organizacyjne, organy samorządów zawodowych, a także inne jednostki organizacyjne i instytucje, na wniosek przewodniczącego Komisji, w terminie i w zakresie wskazanych we wniosku, zapewniają przewodniczącemu Komisji oraz wyznaczonym przez niego członkom Komisji dostęp do wszystkich – łącznie z materiałami archiwalnymi, zawierającymi informacje niejawne oraz tajemnicę przedsiębiorstwa – materiałów akt postępowań przygotowawczych i sądowych, informacji z działań operacyjnych, a także do innych dokumentów niezbędnych do wykonywania zadań Komisji oraz zapewniają wszelką inną pomoc przy wykonywaniu tych zadań”.

Pomimo jednoznaczności powyższego przepisu Komisja napotkała na przeszkody w dostępie do wnioskowanych materiałów ze strony ABW, AW i SKW. Natomiast niezależnie od powyższego, w tak krótkim czasie funkcjonowania (8 września 2023 r. do 28 listopada 2023 r.) i z uwagi na presję polityczno-medialną zmierzającą do zakończenia prac Komisji po 15 października 2023 r., Komisja nie była w stanie skutecznie przeprowadzić procesu zniesienia klauzul niejawności z wszystkich dokumentów, które miały zostać wykorzystane i upublicznione w niniejszym raporcie.

4. Uprawnienia Komisji a służby specjalne RP

Dopiero w bieżącym roku, na mocy ustawy z dnia 17 sierpnia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks Karny oraz niektórych innych ustaw, podpisanej przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 30 sierpnia 2023 r., nadano nowe brzmienie art. 130 Kodeksu Karnego. Wśród nowych zapisów znalazł się § 9. Art. 130 KK, o następującej treści:

„Kto, biorąc udział w działalności obcego wywiadu albo działając na jego rzecz, prowadzi dezinformację, polegającą na rozpowszechnianiu nieprawdziwych lub wprowadzających w

błąd informacji, mając na celu wywołanie poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, państwa sojuszniczego lub organizacji międzynarodowej, której członkiem jest Rzeczpospolita Polska albo skłonienie organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej, państwa sojuszniczego lub organizacji międzynarodowej, której członkiem jest Rzeczpospolita Polska, do podjęcia lub zaniechania określonych czynności, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 8”.

Wprowadzenie przytoczonego przepisu do polskiego porządku prawnego to próba kodeksowego ujęcia kwestii wpływu. Zaznaczamy, że ujęcie to zostało ograniczone w dwójnasób, tj. taka forma wpływu podlega karze tylko wówczas, gdy zachodzą jednocześnie dwie przesłanki – branie udziału w działalności obcego wywiadu albo działalność na jego rzecz (szpiegostwo) i prowadzenie przy tym dezinformacji.

Wprowadzona nowelizacja KK we wskazanym wyżej zakresie stwarza warunki dla polskich tajnych służb kontrwywiadowczych - zarówno Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, jak i Służby Kontrwywiadu Wojskowego – do „rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania” obcego wpływu, ale tylko wtedy, gdy wywierany on jest w ramach szpiegostwa i poprzez działania dezinformacyjne.

Dlatego należy wskazać, że zgodnie z obowiązującym prawem, nie leży w zakresie zadań i obowiązków polskich specjalnych służb kontrwywiadowczych rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie obcego wpływu rozumianego tak szeroko, jak określono to w art. 4. ustawy z dnia 14 kwietnia 2023 r. o Państwowej Komisji do spraw badania wpływów rosyjskich na bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2007–2022.

Zadaniem Komisji jest badanie przypadków wpływu rosyjskiego, w zakresie opisanym w przytoczonym wyżej art. 4. Komisja nie ma więc żadnych śledczych uprawnień i to także różni jej działalność od działalności polskiego kontrwywiadu.

Dodatkowo zgodnie z rozdziałem 5 ustawy z dnia 14 kwietnia 2023 w zadaniach Komisji leży „działalność informacyjna i prewencyjna” co wyraźnie odróżnia misję Komisji od powinności służb specjalnych RP. Żaden inny podmiot publiczny w RP, nie ma powierzonych tego typu zadań jak te wskazane w ustawie na podstawie, której działa Komisja. W odróżnieniu od służb Komisja co do zasady działa w trybie jawnym. Tym samym Sejm RP, powołując Komisję wypełnił istotną lukę w systemie bezpieczeństwa RP.

Podmioty, które realizują podobne zadania w systemie bezpieczeństwa narodowego istnieją w innych krajach o długiej tradycji funkcjonowania służb specjalnych w systemach

demokratycznych np.: działająca we francuskim Zgromadzeniu Narodowym Komisja Śledcza ds. ingerencji politycznej, gospodarczej i finansowej obcych podmiotów, w tym państw, organizacji i grup interesów dotyczącej wywarcia wpływu, lub skorumpowania francuskich liderów politycznych i opinii publicznej lub partii politycznych, działająca w brytyjskim Parlamencie Komisja ds. wywiadu i bezpieczeństwa.

III. Tło polityczne współpracy SKW z FSB

Współpraca Służby Kontrwywiadu Wojskowego (SKW) z Federalną Służbą Bezpieczeństwa (FSB) rozwijała się w kontekście stosunków polsko-rosyjskich, kształtowanych przez rząd PO-PSL. Pogłębioną charakterystykę tła politycznego zawiera Aneks.

Przegląd stanu relacji polsko-rosyjskich w badanym okresie oraz wpływ polityki „resetu” z Rosją, prowadzonej przez Polskę w latach 2007-2014 na stosunki z innymi państwami regionu wskazują, że ogólna linia polityczna rządu RP w latach 2007-2014, przyjęta w zakresie polityki wschodniej i atlantyckiej, tworzyły atmosferę sprzyjającą lekceważeniu zagrożeń dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej, wynikających ze współpracy SKW-FSB. Jednocześnie SKW, jako służba wyspecjalizowana, miała obowiązek dysponować realistyczną oceną sytuacji międzynarodowej oraz natury polityki rosyjskiej i jej celów, ostrzegać w tym zakresie decydentów politycznych i we własnych poczynaniach kierować się wynikającą z tej wiedzy najwyższą ostrożnością w relacjach z Rosją i jej służbami. Jak pokażemy poniżej, obowiązku tego nie dopełniła.

IV. Federalna Służba Bezpieczeństwa w świetle faktów

Nawiązanie współpracy SKW z FSB oraz sposób jej prowadzenia wymaga opisu natury tej rosyjskiej służby specjalnej. Należy rozpoznać stosowane przez FSB metody, rolę jaką pełni będąc instrumentem rosyjskiej polityki zagranicznej oraz kadry oddelegowane do realizacji zadań na „kierunku polskim”.

1. Charakterystyka kluczowych postaci FSB kontaktujących się z SKW

FSB skierowała do kontaktów z SKW doświadczonych oficerów sowieckich/rosyjskich służb specjalnych, którzy już wcześniej realizowali zadania operacyjne przeciw Zachodowi, w tym przeciw Polsce. Komisja zidentyfikowała kilkunastu oficerów FSB oddelegowanych do kontaktów z SKW w latach 2010-2014, wśród których na bliższą uwagę zasługują:

1. Gen. płk Aleksandr Georgiewicz Bezwierhny (ur. 1950 r.) – dyrektor Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego/III Służby FSB w latach 2000-2015. W latach 1969-1971 służył w Armii Sowieckiej. W latach 1971-1976 był słuchaczem Wyższej Szkoły KGB przy Radzie Ministrów ZSRS na Wydziale Kontrwywiadu. Podstawy pracy operacyjnej opanował w Oddziale Specjalnym KGB przy Radzie Ministrów ZSRS dla Moskiewskiego Okręgu Wojskowego. W latach 1980-1983 realizował zadania w Laosie, w latach 1989-1991 – zadania specjalne w Afganistanie, w latach 1992-1994 – był szefem wywiadu i kontrwywiadu wojskowego Zachodniego Okręgu Wojskowego, w latach 1996-2000 – zastępcą i pierwszym zastępcą dyrektora Departamentu Spraw Wewnętrznych FSB Rosji, w latach 2000-2015 – Szefem Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB Federacji Rosyjskiej. W czasie pełnienia różnych funkcji w FSB „z narażeniem życia” prowadził działania operacyjne w Republice Czeczenii, Zakaukaziu, Bałkanach i Naddniestrzu.

Według Rady Społecznej Organizacji Weteranów Departamentu i Organów Kontrwywiadu Wojskowego, gen. płk Bezwierhny to „niekwestionowany autorytet” a jego „wysoki profesjonalizm i umiejętność kierowania podwładnymi” pozwoliły mu osiągnąć „znaczące wyniki na wszystkich kierunkach działań operacyjnych i oficjalnych”. „Pod jego przywództwem i osobistym udziałem zdemaskowano kilkudziesięciu agentów CIA, SIS, BND i innych zagranicznych służb wywiadowczych” (m. in. Siergieja Skripala i Walentina Szabaturowa), przeprowadzono głośne postępowania antykorupcyjne, w tym w przedsiębiorstwach państwowych „Oboronservis”, „Slavyank”, „Voentelecom”, które przyczyniły się do wzmocnienia potencjału bezpieczeństwa i obronności Rosji”.

W 2004 r. gen. płk Bezwierhny otrzymał stopień wojskowy generała pułkownika za szczególne zasługi osobiste – o stopień wyższy niż jego stanowisko.

Bezwierhny, „jako niekwestionowany przywódca i intelektualista, posiadał niezwykłą umiejętność dostrzegania przyszłego dowódcy w prostym funkcjonariuszu. Prowadził przez życie i wyszkolił całą galaktykę oficerów, którzy z powodzeniem pracują zarówno w FSB Rosji, jak i w innych krajowych służbach specjalnych. Wiele wysiłku i czasu osobistego poświęcił pracy z weteranami, wskrzesił z zapomnienia legendarny SMIERSZ i zadbał o to, aby bohaterska przeszłość kontrwywiadu wojskowego inspirowała jego obecnych pracowników. Laureat Nagrody Rządu w dziedzinie nauki i techniki”¹⁰.

2. Gen. płk Mikołaj Juriew, I Zastępca Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego/III Służby FSB. Od 2015 r. pełni funkcję dyrektora tegoż departamentu. Jest absolwentem Wojskowego Instytutu Wojsk Rakietowych w Rostowie¹¹.
3. Płk Władimir Juzwik, oficjalny przedstawiciel FSB, radca Ambasady Federacji Rosyjskiej w Warszawie w okresie 2010-2014 Obecnie Juzwik pełni funkcję radcy Ambasady Federacji Rosyjskiej w Singapurze. W latach 2010-2014 odbył największą (co najmniej 76) liczbę spotkań z przedstawicielami SKW ze wszystkich przedstawicieli FSB¹².
4. Płk Siergiej Kumienko (ur. 1961 r.) – starszy doradca Grupy Konsultantów FSB. Komórka ta jest kontynuacją struktury KGB o nazwie Grupa Konsultantów przy przewodniczącym KGB. Składała się z kilkunastu zasłużonych generałów i pułkowników w stanie spoczynku, w większości wywodzących się spośród byłych oficerów wywiadu zagranicznego oraz kontrwywiadu krajowego. Pełnili oni funkcje analityczne w sprawach zleczanych przez przewodniczącego KGB w zakresie wywiadu, kontrwywiadu oraz ochrony granic. Odrębne komórki analityczne działały w ramach wywiadu zagranicznego, kontrwywiadu krajowego, zarządu ds. walki z dywersją ideologiczną, obserwacji zewnętrznej i wywiadu sygnałowego. Według informacji z 2018 r. Kumienko pełnił funkcję naczelnika Ochrony Bezpieczeństwa Ekonomicznego Koncernu „Automatyka” [АО «Концерн Автоматика»]. Jest to dawny Naukowo-Badawczy Instytut Łączności (inne nazwy – NII-2 i „Marfinskaja szaraszka”) –

¹⁰ 100 лет ВКР. Глава 70. А. Г. Безверхний, http://vkr-veteran.com/Военная_Контрразведка/100_лет_ВКР._Глава_70._А._Г._Безверхний_70 [dostęp: 26 XI 2023 r.].

¹¹ Agentura.ru/profile/federalnaja-sluzhba-bezopasnosti-rossii-fsb/departament-voennoj-kontrrazwiedki-dvkr/ [dostęp: 26 XI 2023 r.].

¹² WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu...*, s. 49.

więzienie specjalne nr 16 Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ZSRR (w 1948 r. przekształcone w więzienie specjalne nr 1 Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego ZSRR), zwany także „obiektem nr 8”, powstały w latach 1947-1948. Organizacja zajmowała się tworzeniem sprzętu dla wywiadu radiowego, rozwojem szyfratorów telefonicznych i analizą kryptograficzną rozmów telefonicznych dla organów bezpieczeństwa państwa ZSRR. Do prac zaangażowani byli więźniowie. Od 2022 r. podmiot funkcjonuje jako Koncern „Automatyka” i stanowi część korporacji Rostec. To rosyjskie przedsiębiorstwo specjalizujące się w bezpieczeństwie informacji, rozwoju i produkcji sprzętu technicznego i systemów komunikacji niejawnej, bezpiecznych systemów informatycznych i telekomunikacyjnych, a także zautomatyzowanych systemów kontroli specjalnego przeznaczenia. Wytwarza produkty zarówno dla organów rządowych i organów ścigania, jak i dla organizacji komercyjnych. Koncern produkuje systemy szyfrowania analogowych i cyfrowych przepływów informacji, urządzenia zabezpieczające rozmowy telefoniczne przeznaczone do budowy bezpiecznych systemów opartych na telekomunikacji publicznej. „Automatyka” wykonuje również prace w obszarach zastosowań kryptografii cywilnej: elektroniczny podpis cyfrowy, ochrona informacji fiskalnej, ochrona dokumentów elektronicznych, kryptograficzna ochrona praw autorskich, identyfikacja i uwierzytelnianie subskrybentów w systemie. W dniu 23 kwietnia 2018 r. Siergiej Kumienko wszedł do rady dyrektorów Instytutu Elektronicznych Maszyn Sterujących im. I.S. Bruka w Moskwie. W 2010 r. dekretem Prezydenta Federacji Rosyjskiej w celu zachowania i rozwoju potencjału naukowego, produkcyjnego i technologicznego przedsiębiorstw kompleksu wojskowo-przemysłowego w zakresie automatyzacji sterowania i łączności w interesie zdolności obronnych, bezpieczeństwa i rozwoju społeczno-gospodarczego państwa Instytut wszedł w skład otwartej spółki akcyjnej „Control Systems”, która skupiała szereg strategicznych przedsiębiorstw badawczo-produkcyjnych w branży. Od 2018 r. Instytut Elektronicznych Maszyn Sterujących im. I. S. Bruka jest częścią wiodącego producenta i dostawcy sprzętu oraz zintegrowanych rozwiązań cyfrowych do celów

cywilnych, utworzonego przez państwową korporację Rostec na bazie koncernu „Automatyka”¹³.

5. Gen. mjr Jurij Szepielenko, Zastępca Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego/III Służby FSB, w latach 2003-2005 naczelnik komórki kontrwywiadu wojskowego FSB w 27 Gwardyjskiej Armii Raketowej we Włodzimierzu¹⁴.

2. FSB „następczynią” KGB

Mimo faktu, że FSB jest następcą KGB dziedziczącym jego *modus operandi*, kadry i reputację, w dokumentach SKW zbadanych przez Komisję brak śladu rozpoznania struktur i sporządzenia charakterystyk osobowych wyżej wskazanych funkcjonariuszy rosyjskich.

Komisja ustaliła, że na mocy ustawy federalnej z 3 kwietnia 1995 r. N 40-FZ „O Federalnej Służbie Bezpieczeństwa” organ ten ma prawo „wysyłać oficjalnych przedstawicieli [официальных представителей] (...) do obcych państw w porozumieniu ze służbami specjalnymi lub organami ścigania tych państw w celu zwiększenia efektywności walki z przestępczością o charakterze międzynarodowym”¹⁵.

Według oficjalnych danych opublikowanych przez FSB, służba ta utrzymuje oficjalne kontakty z 217 agencjami wywiadowczymi i organami ścigania ze 109 krajów, w tym z 56 służbami ochrony pogranicza w 48 krajach. W 49 krajach istnieją biura oficjalnych przedstawicieli FSB¹⁶. Od 7 maja 2013 r. oprócz oficjalnych przedstawicieli FSB może także delegować za granicę „doradców i specjalistów”¹⁷. Komisja przypomina, że kontakty z obcymi służbami specjalnymi, czy sojuszniczymi czy nieprzyjawnymi, powinny odbywać się w warunkach adekwatnych procedur kontrwywiadowczych.

Aparat oficjalnych przedstawicieli FSB za granicą jest nadzorowany przez V Służbę FSB i podległy jej Zarząd Współpracy Międzynarodowej (Управление международного

¹³ <https://disclosure.lprime.ru/Portal/GetDocument.aspx?emId=7736005096&docId=a502c8a0c5464550b9abfbf10a34f557>, s.12-13 [dostęp: 27 XI 2023 r.].

¹⁴ rdsn.info/sservice/oo_ra_27.html [dostęp: 26 XI 2023 r.].

¹⁵ Федеральный закон от 03.04.95 N 40-ФЗ, „О федеральной службе безопасности” 13, с, Международное сотрудничество, <http://www.fsb.ru/fsb/international.htm>. [dostęp: 23 XI 2023 r.].

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Regulują to przepisy w Федеральний закон от 07.05.2013 г. № 97-ФЗ О внесении изменения в статью 13 Федерального закона «О федеральной службе безопасности», <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201305080027.pdf> [dostęp: 23 XI 2023 r.].

сотрудничества), który został utworzony w 2006 r. Do zadań zarządu należy utrzymywanie kontaktów z partnerami zagranicznymi, a także koordynowanie współpracy międzynarodowej w ramach FSB¹⁸.

Zarząd Współpracy Międzynarodowej wchodzi w skład V Służby FSB (Służba Informacji Operacyjnej i Stosunków Międzynarodowych) do 2004 r. znanej jako Departament Analiz, Prognoz i Planowania Strategicznego FSB (JW 26047). Formalnie służba ta odpowiada za współpracę międzynarodową polegającą na nawiązywaniu kontaktów z różnymi agencjami wywiadowczymi i wymianie informacji wywiadowczych. W rzeczywistości V Służba FSB prowadzi działalność wywiadowczą, zwłaszcza na terytorium tzw. „bliskiej zagranicy”¹⁹. Jurij Kaszlew, w latach 1990-1996 ambasador ZSRR/FR w Polsce, odpowiadając na pytania w warszawskim Domu Dziennikarza stwierdził, że „bliską zagranicę stanowi strefa żywotnych interesów Rosji”. To oznacza, że w rozumieniu przywództwa Federacji Rosyjskiej pojęcie „bliskiej zagranicy” sięga poza formalne granice byłego Związku Sowieckiego²⁰.

Zgodnie z ustawą „O Federalnej Służbie Bezpieczeństwa” jednym z głównych kierunków działania organów FSB jest działalność wywiadowcza poza granicami Federacji Rosyjskiej (art. 8, 11, 12). Ustawa stanowi, że działalność wywiadowcza jest prowadzona przez organy FSB w oparciu o przepisy federalnej ustawy „O wywiadzie zagranicznym”, przyjętej przez Dumę Państwową FR w dniu 8 grudnia 1995 r., która obowiązuje także Służbę Wywiadu Zagranicznego FR i Główny Zarząd (Wywiadowczy) Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych FR.

Federalna ustawa „O wywiadzie zagranicznym” stanowi, że działalność wywiadowcza jest prowadzona przez organy wywiadu zagranicznego FR poprzez: pozyskiwanie i przetwarzanie informacji o rzeczywistych i potencjalnych możliwościach, działaniach, planach i zamierzeniach obcych państw, organizacji i osób mających wpływ na żywotne interesy FR, zwanych informacjami wywiadowczymi oraz udzielanie wsparcia w realizacji działań podejmowanych przez państwo w interesie zapewnienia bezpieczeństwa FR. Konieczność prowadzenia działań wywiadowczych stwierdza w granicach swoich uprawnień Prezydent FR

¹⁸ Управление международного сотрудничества, <https://agentura.ru/profile/federalnaja-sluzhba-bezopasnosti-rossii-fsb/upravlenie-mezhdunarodnogo-sotrudnichestva-nbsp/> [dostęp: 23 XI 2023 r.].

¹⁹ Беседа на допросе. Действительно ли арестован глава 5-й службы ФСБ, <https://fsb.dossier.center/beseda/> [dostęp: 22 XI 2023 r.].

²⁰ B. Nitschke, A. Pawłowski, *Sąsiedztwo w ramach kategorii „bliska zagranica”*, „Rocznik Lubuski” 1995, nr 21, s. 219.

i Zgromadzenie Federalne, uzasadniając niemożność lub celowość zapewnienia bezpieczeństwa FR innymi środkami²¹.

Zakres działalności wywiadowczej ujęty w federalnej ustawie „O wywiadzie zagranicznym” jest zbieżny z definicją stosowaną przez KGB. Zawiera ją „Agenturalno-operacyjny słownik wywiadowczy”. Według tego opracowania, wydanego jako materiał dydaktyczny, wykorzystywany w procesie szkolenia funkcjonariuszy KGB, wywiad to „tajna działalność z wykorzystaniem konspiracyjnych środków i metod, ukierunkowana na zdobywanie tajnych informacji o jawnym lub ewentualnym przeciwniku i na osłabienie jego politycznego, ekonomicznego i wojskowego potencjału. W terminologii operacyjnej wywiad jest definiowany zarówno w szerszym znaczeniu - jako obejmujący działalność wywiadowczą i kontrwywiadowczą, jak i węższym znaczeniu - jako praca wywiadowcza tylko przeciwko zagranicznym państwom”²².

Punkt 2 definicji działalności wywiadowczej, ujętej w federalnej ustawie „O wywiadzie zagranicznym”, dotyczy tzw. działań (środków) aktywnych czyli agenturalno-operacyjnych środków wpływu na poszczególne sfery życia państw kapitalistycznych”. To „specjalne, ofensywne działania o charakterze agenturalno-operacyjnym prowadzone w obszarze polityki, gospodarki, ideologii, nauki i techniki, a także w celach wojskowych, wywiadowczych i kontrwywiadowczych, ukierunkowane na osłabienie pozycji państw kapitalistycznych i wzmocnienie międzynarodowej pozycji krajów należących do wspólnoty socjalistycznej oraz wszystkich postępowych sił na całym świecie poprzez wywieranie wpływu na politykę zagraniczną i sytuację wewnętrzną państw imperialistycznych”²³.

FSB zajmuje się także ochroną kontrwywiadowczą rosyjskich placówek dyplomatycznych i rosyjskiej diaspory za granicą. Innym ważnym zadaniem FSB jest

²¹ Федеральный закон от 10 января 1996 г. N 5-ФЗ "О внешней разведке" (с изменениями и дополнениями), http://svr.gov.ru/svr_today/doc02.htm [dostęp: 19 XI 2023 r.].

²² П.Н. Игнатов, А.И. Авдеев, Г.А. Брагин, *Агентурно-оперативный словарь разведчика*, Научно-издательский отдел КГБ, Москва 1967, s. 101.

²³ Первое главное управление КГБ СССР. *Основные направления и объекты разведывательной работы за границей. Учебное пособие КГБ*, Москва 1970, s. 51-53, 54-77. Por. В.М. Владимирова, Ю.А. Бондаренко, *Политическая разведка с территории СССР. Учебное пособие КГБ*, Москва 1989, s. 86. Ich wykorzystania nie przerwano także w latach 90., po rozpadzie ZSRS, rozwiązaniu KGB i powołaniu odrębnej Służby Wywiadu Zagranicznego. Potwierdził to płk wywiadu Siergiej Trietjakow, który w 2002 r. przeszedł na stronę Amerykanów. Według jego relacji Służbę A I Zarządu Głównego KGB przemianowano na Służbę MS (ros. мероприятия содействия, tj. środki/przedsięwzięcia wsparcia) pomimo tego, że oficjalnie Służba Wywiadu Zagranicznego poinformowała o jej likwidacji, o co zresztą Amerykanie zabiegali. Zob. P. Earley, *Towarzysz J. Tajemnice szefa rosyjskiej siatki szpiegowskiej w Stanach Zjednoczonych po zimnej wojnie*, Poznań 2008, s. 184-185.

współpraca z lokalnymi organami bezpieczeństwa. Analogicznie jak Służba Wywiadu Zagranicznego i GRU, FSB posiada własne sieci agenturalne i rezydentury za granicą. Według źródła przywołanego przez Dossier Center²⁴, które pełniło służbę w KGB, współpraca pomiędzy FSB i SWZ stale się rozwija. FSB w coraz większym stopniu wykorzystuje bardziej zaawansowaną infrastrukturę SWZ w celu organizowania coraz szerszego zakresu operacji specjalnych: od podsłuchów po zabójstwa.

Dekretem prezydenta FR z 1999 r. utworzono w tym celu organy wywiadu zagranicznego FSB Rosji, które tworzyło szereg jednostek terytorialnych (tzw. jednostek wywiadu terytorialnego w ramach FSB) i wojskowych (jednostki wywiadu FSB w wojsku w byłych organach tzw. struktury kontrwywiadu). Struktury wywiadowcze funkcjonują także w obwodzie kaliningradzkim. Działalność wywiadowczą prowadził Zarząd Koordynacji Informacji Operacyjnych, wchodzący w skład Departamentu Analiz, Prognoz i Planowania Strategicznego FSB. W 2004 r. zarząd ten został przekształcony w Departament Informacji Operacyjnej funkcjonujący w ramach V Służby FSB, a kierujący jego pracami Wiaczesław Uszakow otrzymał stanowisko zastępcy dyrektora FSB. Od 2009 r. do marca 2022 r. na czele departamentu stał generał pułkownik Siergiej Biesieda, który został zatrzymany w marcu 2022 r. w związku z nierzetelnymi informacjami wywiadowczymi przekazywanymi rządowi Federacji Rosyjskiej odnośnie do nastrojów i morale panujących w społeczeństwie ukraińskim tuż przed rozpoczęciem inwazji Rosji na Ukrainę. Zastępcą Biesiedy był szef Departamentu Informacji Operacyjnej – Anatolij Boluch²⁵.

Po upadku ZSRR i rozwiązaniu KGB, Służba Wywiadu Zagranicznego zawarła porozumienia z służbami wywiadowczymi krajów Wspólnoty Niepodległych Państw. O to zabiegała także FSB. Kluczem do rozszerzenia wpływów FSB na „bliską zagranicę” była „wspólna walka z terroryzmem”. W 2000 r. utworzono Centrum Antyterrorystyczne Państw Członkowskich WNP, które faktycznie przeszło pod wyłączną kontrolę FSB. Początkowo

²⁴ Centrum Dossier, to ośrodek dziennikarski utworzony przez przeciwnika Kremla, byłego szefa koncernu Jukos i więźnia łagru Michaiła Chodorkowskiego. Raporty centrum mają „umożliwić przyszłym rosyjskim sądom, a także nierosyjskim organom ścigania otwieranie spraw karnych przeciwko skorumpowanym przestępcom na Kremlu i z nim związanym”. Centrum uruchomiono w listopadzie 2018 r. Na jego stronie internetowej znajduje się obszerny, interaktywny diagram wzajemnie powiązanych rosyjskich urzędników opisywanych jako „główni beneficjenci” rosyjskiej korupcji.

²⁵ Путин начал репрессии против 5-й службы ФСБ. Именно она накануне войны обеспечивала президента России данными о политической ситуации в Украине, <https://meduza.io/feature/2022/03/11/putin-nachal-repressii-protiv-5-y-sluzhby-fsb-imenno-ona-nakanune-voyny-obespechivala-prezidenta-rossii-dannymi-o-politicheskoy-situatsii-v-ukraine> [dostęp: 23 XI 2023 r.].

jednym z głównych zadań Centrum było stworzenie wspólnej bazy danych wywiadowczych, jednak pomysł ten porzucono, gdyż baza miała znajdować się w Moskwie, co nie odpowiadało innym krajom. Idea „współpracy międzynarodowej w walce z terroryzmem” znacząco przyczyniła się do rozszerzenia wpływów FSB. Istnieją liczne udokumentowane przypadki działalności wywiadowczej prowadzonej przez Departament Informacji Operacyjnej (V Służba FSB) w krajach WNP, w postaci szpiegostwa i operacji wpływu²⁶. Dossier Center wskazuje, że do krajów tzw. „bliskiej zagranicy” znajdujących się w zainteresowaniu FSB należą także Łotwa, Litwa, Estonia, Armenia, Mołdawia, Serbia i Polska. We wszystkich tych krajach Centrum odnotowało działalność FSB, opisując ją w opracowaniu pt. „FSB za granicą”. Jako przykład aktywności FSB w Polsce Dossier Center podało przypadek umowy o współpracy między SKW i FSB²⁷.

Rosji często zarzuca się, że wykorzystuje członkostwo w Interpolu do prześladowania własnych obywateli z powodów politycznych (np. sprawa Achmeda Zakajewa). Choć oficjalne przedstawicielstwo Interpolu w Rosji jest bezpośrednio powiązane z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych, z jego usług korzystają wszystkie służby, w tym FSB. Ponadto wywiad FSB zajmuje się „eksportem terroryzmu” i likwidacją przeciwników, w tym Czeczenów²⁸.

O innej nielegalnej działalności FSB za granicą związanej z diasporą czeczeńską mówi śledztwo dziennikarza ZDF Egmonta R. Kocha. Rosja pod przykrywką uchodźców wysłała do Europy mieszkańców Czeczenii z fałszywymi dokumentami, którzy stanowią część rosyjskiej sieci agenturalnej za granicą. Celem operacji jest „wywarcie wpływu na sytuację polityczną w interesie Kremla” – powiedział dziennikarzowi były wysoki rangą oficer FSB, przedstawiony jako „Igor”. Według „Igora” agenci mieli integrować się z diasporą muzułmańską w Niemczech, Francji i Wielkiej Brytanii w celu monitorowania „krytyków reżimu i radykalnych islamistów”. E. Koch podkreślił, że widział legitymację służbową „Igora” i posiada dowody na jego służbę w FSB. Według dziennikarza Siergieja Kaniewa, były funkcjonariusz FSB „Igor” to były szef wydziału antyterrorystycznego Zarządu FSB w obwodzie wołgogradzkim, pułkownik Piotr Samarski. Źródła dziennikarza uznały informacje przedstawione w filmie za wiarygodne.

²⁶ А. Солдатов, И. Бороган, *Новое дворянство: Очерки истории ФСБ*, Москва 2011, s. 215-233.

²⁷ *ФСБ за границей*, <https://fsb.dossier.center/abroad/> [dostęp: 23 XI 2023 r.]. W analizie Dossier Center w miejscu gdzie podawany jest przykład Polski jako miejsca aktywności FSB, czytelnik jest odsyłany do linku: *Эксплуатацию контрразведки Польши задержали из-за договора с ФСБ* <https://rus.postimees.ee/4335709/ekspluatsiia-kontrrazvedki-polshi-zaderzhali-iz-za-dogovora-s-fsb> [dostęp: 23 XI 2023 r.].

²⁸ *ФСБ за границей*, <https://fsb.dossier.center/abroad/> [dostęp: 15 XI 2023 r.].

Wołgogradzka FSB jest jednostką niezależną i może prowadzić własną pracę wywiadowczą. Funkcjonariusze FSB w Wołgogradzie i Astrachaniu mieli silną pozycję w czeczeńskiej diaspory²⁹.

W wyniku reorganizacji FSB, która nastąpiła 22 maja 1997 r., powstał Departament Kontrwywiadu FSB FR (Департамент контрразведки ФСБ РФ). Funkcjonował przez trzynaście miesięcy. Po drugiej reorganizacji, przeprowadzonej 6 lipca 1998 r., ta jednostka formalnie nadal zachowała swą dotychczasową nazwę, ale od tej pory można ją było stosować naprzemiennie z określeniem „liczebnikowym” – 1. Departament FSB FR (Департамент контрразведки [1. Департамент] ФСБ РФ). 11 lipca 2004 r., po ostatniej z reorganizacji na jego miejsce wprowadzono 1. Służbę FSB FR, także z zamiennym określeniem Służba Kontrwywiadu FSB FR (I Służba FSB [Служба контрразведки ФСБ РФ]). W tej formule organizacyjnej pion ogólny kontrwywiadu krajowego istnieje do chwili obecnej³⁰.

W skład istniejącego od lipca 1998 r. Departamentu Kontrwywiadu FSB FR wchodził Zarząd Operacji Kontrwywiadowczych (Управление контрразведывательных операций), przemianowany w dniu 11 lipca 2004 r. na Departament Operacji Kontrwywiadowczych (Департамент контрразведывательных операций)³¹. Jednostka ta zajmuje się prowadzeniem ofensywnej działalności kontrwywiadowczej, która polega na wykorzystaniu manipulacyjnych metod pracy operacyjnej oraz penetracji obcych służb specjalnych – głównie wrogich (przez np. odwracanie agentów czy też prowadzenie różnorodnych kombinacji i gier operacyjnych oraz operacji specjalnych). Celem takich działań jest przejmowanie inicjatywy. Oznacza to, że kontrwywiad ofensywny cały czas poszukuje możliwości atakowania służb specjalnych przeciwnika w celu prowadzenia skutecznej obrony systemu bezpieczeństwa własnego państwa³².

Departament Operacji Kontrwywiadowczych odpowiada za inwigilację cudzoziemców przebywających na terytorium Federacji Rosyjskiej, prowadzi działania przeciwko zagranicznym agencjom wywiadowczym, turystom, dziennikarzom i pracownikom ambasad. Nadzoruje MSZ Rosji i inne zagraniczne organizacje gospodarcze. Funkcjonariusze Departamentu są oddelegowani do większości departamentów MSZ i aparatu centralnego

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ M. Minkina, L. Pawlikowicz, *Ewolucja strukturalno-kadrowa aparatu centralnego pionu ogólnego kontrwywiadu krajowego Federacji Rosyjskiej w latach 1991-2016*, „Studia Politologiczne” 2017, nr 43, s. 199.

³¹ *Ibidem*, s. 200.

³² Na temat kontrwywiadu ofensywnego zob. B. Piasecki, *Kontrwywiad: atak i obrona*, Łomianki 2021.

Federalnej Agencji ds. WNP, Rodaków Mieszkających za Granicą i Międzynarodowej Współpracy Humanitarnej³³.

Komisja zwraca uwagę, że nawet analiza materiałów powszechnie dostępnych uniemożliwia przyjęcie tezy, że SKW mogła być nieświadoma ofensywnej natury, celów i metod działania FSB³⁴.

3. Departament Kontrwywiadu Wojskowego FSB

Departament Kontrwywiadu Wojskowego FSB (JW 70850), znany też jako III Departament lub Zarząd Kontrwywiadu Wojskowego FSB³⁵, znajduje się pod adresem Łubianka 12, 107031 Moskwa. Od 2015 r. funkcję dyrektora zarządu pełni generał pułkownik Mikołaj Juriew, który wchodził w skład delegacji FSB na rozmowy z SKW w dniach 30 sierpnia – 1 września 2011 r. w Warszawie. Zarząd Kontrwywiadu Wojskowego FSB jest spadkobiercą Głównego Zarządu Kontrwywiadu „SMIERSZ” Ludowego Komisariatu Obrony. Siergiej Smirnow, były I Zastępca Dyrektora FSB Rosji podkreśla, że „chwalebne tradycje Smiersza, doświadczenie żołnierzy pierwszej linii, są starannie zachowywane i wzmacniane przez krajowych oficerów kontrwywiadu wojskowego.”³⁶. Od 1995 r. kontrwywiad wojskowy jest częścią jednego, scentralizowanego systemu służb specjalnych FR i podlega bezpośrednio kierownictwu FSB³⁷.

³³ С. Канев, Поймать и обменять. Как ФСБ охотится за иностранцами, <https://theins.ru/politika/260181> [dostęp: 10 XI 2023 r.].

³⁴ Informacje dotyczące metod pracy Departamentu Operacji Kontrwywiadowczych zawiera artykuł pt. *Inside the Secretive Russian Security Force That Targets Americans* z „Wall Street Journal” (7 VII 2023 r.), który powstał w oparciu o rozmowy z wyższymi rangą dyplomatami i urzędnikami ds. bezpieczeństwa w Europie i USA, Amerykanami przetrzymywanymi wcześniej w Rosji i ich rodzinami oraz niezależnymi rosyjskimi dziennikarzami i analitykami ds. bezpieczeństwa, którzy zbiegli z kraju.. Zob. S. Ingber, *Exclusive: Ex-Russian spy describes secretive unit targeting Americans*, <https://scrippsnews.com/stories/exclusive-ex-russian-spy-describes-secretive-unit-targeting-americans/> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

³⁵ W niektórych otwartych źródłach Departament Kontrwywiadu Wojskowego podawany jest jako część Służby I FSB.

³⁶ А. Бондаренко, Н. Ефимо, *Военная контрразведка: от Смерша до контртеррористических операций*, Москва 2010.

³⁷ Literatura dotycząca służb rosyjskich po rozpadzie ZSRR jest ogromna. Do najważniejszych opracowań należą: M.J. Waller, *Soviet Empire: The KGB in Russia Today*, Boulder 1994; A. Knight, *Spies Without Cloaks: The KGB's Successors*, Princeton 1996 (wyd. polskie: *Szpiedzy bez maski. Spadkobiercy KGB*, Warszawa 2001); A. Grajewski, *Tarcza i miecz. Rosyjskie służby specjalne 1991–1998*, Warszawa 1998; G. Bennett, *The Federal Security Service of the Russian Federation*, Shrivenham March 2000; *Idem, Vladimir Putin & Russia's Special Services*, Shrivenham August 2002; А. Яровой, *Прощай, КГБ*, Москва 2001; А. Колпакиди, М. Серяков, *Щит и меч. Руководители органов государственной безопасности Московской Руси, Российской империи, Советского Союза и российской Федерации*, Москва-Санкт-Петербург 2002; А. Литвиненко, Ю. Фельштинский, *ФСБ взрывает Россию*, New York 2002; R.D'A. Henderson, *Brassey's International*

W 2000 r., po wyborze W. Putina na prezydenta, znacznie rozszerzono możliwości kontrwywiadu wojskowego. 7 lutego 2000 r. Putin podpisał nowy „Dekret o zarządach (wydziałach) FSB w Siłach Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, innych wojskach, formacjach wojskowych i organach (organach bezpieczeństwa w wojskach”, który rozszerzył funkcje kontrwywiadu wojskowego i dało mu uprawnienia do walki z przestępczością zorganizowaną. Na mocy dekretu Putina funkcjonariuszom FSB, przydzielonym do formacji wojskowych, nadano nowe uprawnienia, dotyczące identyfikowania potencjalnych zagrożeń dla reżimu, walki z nielegalnymi formacjami zbrojnymi, grupami przestępczymi i stowarzyszeniami publicznymi, które stawiają sobie za cel dokonanie siłowej zmiany porządku konstytucyjnego FR, siłowego przejęcie lub takiegoż utrzymania władzy³⁸.

Według tego dekretu do zadań Departamentu Kontrwywiadu FSB należy m.in:

1. identyfikacja, zapobieganie i tłumienie wywiadowczej i innej działalności służb specjalnych i organizacji obcych państw, a także osób fizycznych, mających na celu wyrządzenie szkody dla bezpieczeństwa FR, Sił Zbrojnych FR, innych żołnierzy, formacji i organów wojskowych oraz penetracja służb specjalnych i organizacji obcych państw;
2. pozyskiwanie informacji wywiadowczych o zagrożeniach dla bezpieczeństwa FR, Sił Zbrojnych FR, innych rodzajów wojsk, formacji i organów wojskowych;
3. identyfikacja, zapobieganie i tłumienie działań terrorystycznych i dywersyjnych skierowanych przeciwko Siłom Zbrojnym FR, innym oddziałom, formacjom i organom wojskowym;
4. identyfikacja, zapobieganie i zwalczanie przestępstw sklasyfikowanych przez ustawodawstwo federalne jako podlegające jurysdykcji FSB;
5. zapobieganie nieuprawnionym działaniom z użyciem broni masowego rażenia;

Intelligence Yearbook (2003 Edition), New York 2003; А.И. Колпакиди, *Энциклопедия секретных служб России*, Москва 2004; А. Север, *ФСБ*, Москва 2010; А. Soldatov, I. Borogan. *The New Nobility: The Restoration of Russia's Security State and the Enduring Legacy of the KGB*, New York 2010 (wyd. polskie: *KGB/FSB. Władcy Rosji*, Warszawa 2015); E. Lucas, *Deception: The Untold Story of East-West Espionage Today*, New York 2012 (wyd. polskie: *Podstęp. O szpiegach, kłamstwach i o tym, jak Rosja kiwa Zachód*, Warszawa 2014). Istotne informacje (głównie na temat FSB) zamieszczane są też na portalu internetowym Agentura.ru (<https://agentura.ru/>). Z kolei w opracowaniach poświęconym funkcjonowaniu pionów kontrwywiadu krajowego (cywilnego) oraz kontrwywiadu wojskowego nader pobieżnie potraktowano okres po 1991 r. Zob. В. Абрамов, *Контрразведка. Щит и меч против Абвера и ЦРУ*, Москва 2006; А. Бондаренко, *Военная контрразведка 1918–2010. История советской и российской военной контрразведки*, Москва 2011, М. Minkina, L. Pawlikowicz, op.cit., s. 194-222.

³⁸ А. Солдатов, И. Бороган, *Новое дворянство: Очерки истории ФСБ*, Москва 2011, s. 28-29.

6. zapewnienie ochrony informacji stanowiących tajemnicę państwową w Siłach Zbrojnych FR, innych rodzajach wojsk, formacjach i organach wojskowych;
7. organizacja i realizacja w Siłach Zbrojnych FR, innych oddziałach, formacjach wojskowych i organach we współpracy z innymi organami rządowymi walki z przestępczością zorganizowaną, korupcją, przemytem, nielegalnym obrotem bronią, amunicją, materiałami wybuchowymi i substancjami toksycznymi, środkami odurzającymi oraz substancjami psychotropowymi, specjalnymi środkami technicznymi przeznaczonymi do tajnego uzyskiwania informacji od nielegalnych grup zbrojnych, grup przestępczych, osób fizycznych i stowarzyszeń społecznych, których celem jest brutalna zmiana ustroju konstytucyjnego FR, przymusowe przejęcie lub przymusowe utrzymanie władzy;
8. udział w przekazywaniu prezydentowi FR, premierowi rządu FR oraz, na ich polecenie, organom rządu federalnego i organom rządowym podmiotów FR informacji o zagrożeniach bezpieczeństwa FR, Siły Zbrojne FR, inne oddziały, formacje i organy wojskowe;
9. udział w operacyjnej (kontrwywiadowczej) ochronie granicy państwowej FR³⁹.

Kontrwywiad wojskowy FSB pod pretekstem „walki z terroryzmem, przestępczością zorganizowaną” itp. prowadzi działania represyjne wobec przeciwników reżimu, które scharakteryzowali m.in. rosyjscy dziennikarze Andriej Sołdatow i Irina Borogan⁴⁰.

Dekret z 7 lutego 2000 r. zawiera również zapis, którego znaczenie dla działalności wywiadowczej/kontrwywiadowczej Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB wspomniany już S. Smirnow wyjaśnia w sposób następujący: „Pragnę wyjaśnić, że zgodnie z Dekretem Prezydenta z dnia 7 lutego 2000 r. (...) Zarząd Kontrwywiadu Wojskowego ma prawo utrzymywać, na podstawie umów międzynarodowych Federacji Rosyjskiej, kontakty ze służbami wywiadowczymi obcych państw, z którymi współpraca prowadzona jest na polu

³⁹ Указ Президента РФ от 7 февраля 2000 г. N 318 „Об утверждении Положения об управлениях (отделах) Федеральной службы безопасности Российской Федерации в Вооруженных Силах Российской Федерации, других войсках, воинских формированиях и органах (органах безопасности в войсках)”).

⁴⁰ Andriej Sołdatow (ur. 4 X 1975 r. w Moskwie) to rosyjski dziennikarz śledczy i ekspert do spraw rosyjskich organów bezpieczeństwa. Wraz z dziennikarką Iriną Borogan jest współzałożycielem i redaktorem serwisu Agentura.Ru. 6 VI 2022 r. MSW Rosji umieściło A. Sołdatowa na liście osób poszukiwanych. Sołdatow napisał na swoich portalach społecznościowych, że 17 marca wszczęto przeciwko niemu sprawę karną, a wszystkie jego konta w rosyjskich bankach zostały zajęte. MSW FR nie precyzuje, na podstawie jakiego artykułu dziennikarz jest poszukiwany. Sołdatow powiedział „Washington Post”, że został oskarżony o rozpowszechnianie „fałszywych wiadomości” dotyczących armii rosyjskiej, ale prawdziwym powodem były jego doniesienia na temat błędnych danych wywiadowczych, które doprowadziły do rosyjskiej inwazji na Ukrainę.

wojskowym lub na terytorium których rozmieszczone są związki, formacje i jednostki wojskowe Sił Zbrojnych FR (...). Nawiązując i utrzymując kontakty z partnerami zagranicznymi, koncentrujemy się przede wszystkim na długoterminowych planach Ministerstwa Obrony Rosji, które odzwierciedlają najważniejsze zagraniczne priorytety gospodarcze i wojskowo-polityczne Federacji Rosyjskiej w zakresie rozwoju stosunków z siłami zbrojnymi obcych państw”⁴¹.

Rekomendacje doświadczonych oficerów służb specjalnych państw członkowskich NATO, zwłaszcza amerykańskich, odnośnie do zawierania umów dotyczących współpracy wywiadowczej/kontrwywiadowczej z rosyjskimi organami bezpieczeństwa, są negatywne.

Michael Sulick, oficer amerykańskiego wywiadu, który w latach 2007-2010 pełnił funkcję dyrektora Departamentu Operacyjnego CIA, realizując zadania m.in. w Rosji i w Polsce podkreśla, że od czasów II wojny światowej Rosjanie wykorzystują między innymi relacje z wywiadem zagranicznym do ustalania zakresu wiedzy wywiadowczej swojego partnera oraz do przekazywania propagandy i informacji, prawdziwych lub fałszywych, służących realizacji celów polityki zagranicznej Kremla. Rosjanie kontynuowali tę tradycję po odnowieniu kontaktów wywiadowczych z Zachodem po zakończeniu zimnej wojny. Podczas konfliktu na Bałkanach w latach 90. Rosjanie przekazali zmanipulowane dane wywiadowcze, podkreślające okrucieństwa Bośniaków i Chorwatów wobec sojuszniczej względem Rosji Serbii. Tworzyli przy tym wrażenie, że mają niewiele informacji na temat serbskich sprawców masakry tysięcy muzułmańskich Bośniaków w Srebrenicy. W podobnym duchu, gdy ponad dziesięć lat temu stosunki Rosji z byłą sowiecką republiką Gruzją uległy pogorszeniu, wywiad Putina przekazał informacje o ceczeńskich terrorystach w Gruzji przeprowadzających ataki na rosyjskiej ziemi. W rzeczywistości graniczący z Czechenią region Wąwozu Pankisi w Gruzji był rajem dla terrorystów, ale rosyjskie doniesienia wskazywały na gruzińskich polityków, którzy ostro krytykowali agresję reżimu Putina. Ta taktyka wyolbrzymiania informacji w celu zdyskredytowania przeciwników politycznych jest doskonałą ilustracją stosowania przez Rosję tzw. „wymiany danych wywiadowczych”⁴², która także była częścią „Porozumienia” SKW-FSB.

⁴¹ А. Бондаренко, Н. Ефимов, *Военная контрразведка: от Смерша до контртеррористических операций*, Москва 2010.

⁴² M. Sulick, *Russia's Checkered History of Intelligence Sharing with the U.S.*, https://www.thecipherbrief.com/column_article/russias-checkered-history-of-intelligence-sharing-with-the-u-s [dostęp: 25 XI 2023 r.].

Podobnie współpracę służb zachodnich z Rosjanami ocenia Steven L. Hall, który odszedł z CIA w 2015 r., po 30 latach prowadzenia i zarządzania operacjami wywiadowczymi w Eurazji i Ameryce Łacińskiej, w krajach byłego Związku Sowieckiego i byłego Układu Warszawskiego. Według niego, rosyjskie służby wywiadowcze działają w oparciu o zestaw założeń, dotyczących zarówno ogólnej wymiany informacji wywiadowczych, jak i dzielenia się raportowaniem o zagrożeniach. FSB i Służba Wywiadu Zagranicznego (SWZ), a także rosyjskie MSW i inne organy ścigania FR uważają zachodnie podejście do wymiany informacji wywiadowczych za naiwne. Służby rosyjskie traktują informację jako czynnik składowy siły. Wszystko, łącznie z udostępnianiem informacji wywiadowczych o terroryzmie lub innego rodzaju raportowaniem o zagrożeniach, stanowi część znacznie szerszego, strategicznego podejścia Rosji do stosunków ze Stanami Zjednoczonymi i Zachodem. W systemie rosyjskim oczywiście nie ma żadnej ceny politycznej do zapłacenia za manipulowanie danymi wywiadowczymi podczas udostępniania ich służbom zagranicznym. Przed przystąpieniem do wymiany wywiadowczej z Rosją warto przypomnieć, że głównym celem wizerunkowym Rosji jest potwierdzenie swego statusu supermocarstwa i równorzędnego konkurenta Stanów Zjednoczonych. Rosja, gdy tylko może robi to kosztem USA (poza uwagami Halla dodajmy, że zasada przerzucania kosztów na „partnerów” zagranicznych służb rosyjskich dotyczy także Polski). Osiągnięcie przez Rosję wyżej wskazanego celu jest ułatwiane przez stosowanie porozumień o wymianie informacji wywiadowczych. Podczas gdy Putin i inne ważne osobistości rosyjskie często narzekają, że Zachód „stosuje taktykę zimnej wojny” lub „ma nadzieję rozpalić nową zimną wojnę”, przynajmniej w obszarze wywiadu, to Kreml nadal działa w sposób charakterystyczny dla gry o sumie zerowej: porażka Stanów Zjednoczonych lub Europy jest zwycięstwem Rosji i odwrotnie. Istnieje również obawa, nie bezpodstawna, że Rosjanie mogą przekazać informacje wywiadowcze uzyskane od USA i Zachodu innym rządów (na przykład Iranowi). Jest to jeden z powodów, dla których służby amerykańskie niechętnie angażują się w tego typu wymianę informacji wywiadowczych.

Hall wskazuje, że dzielenie się z Rosją wiedzą służb specjalnych jest niewłaściwe. Zawsze istnieje przy tym zagrożenie, że rząd, z którym decydujemy się dzielić wrażliwymi informacjami, nadużyje udostępnianych mu przez nas danych dla uderzenia w nasze interesy⁴³.

⁴³ S.L. Hall, *Intelligence Sharing With Russia: A Practitioner's Perspective*, https://carnegieendowment.org/files/2-14-17_Stephen_Hall_Intelligence_Sharing.pdf. [dostęp: 16 X 2023 r.].

Komisja podkreśla, że w wypadku Rosji, jest pewne, że wykorzysta ona udostępnione przez stronę polską dane wywiadowcze nie tylko do identyfikacji naszych źródeł i metod, ale, co jest bardziej niebezpieczne, do realizacji własnych celów strategicznych sprzecznych z naszymi⁴⁴.

Zdaniem Komisji, SKW, podejmując i prowadząc współpracę z FSB w latach 2010-2014, czyniła to w sposób wskazujący na zignorowanie zagrożeń wynikających z wyżej opisanych przestępstw.

V. Przebieg kontaktów SKW-FSB na osi czasu 2008-2014 – kalendarium, analiza, wnioski

W sprawie dokumentowania kontaktów z przedstawicielami obcych służb obowiązywał w SKW wypracowany przez lata standard⁴⁵. Normą było, że z każdego spotkania była sporządzana notatka, w której znajdowały się stałe elementy (kto, z kim, gdzie, w jakim celu się spotkał, jakie informacje były przekazane i odebrane, jak przebiegała rozmowa).

W przypadku opisanych poniżej kontaktów z FSB standard ten został wielokrotnie niezastosowany.

13 listopada 2008 r. – pierwszy kontakt z przedstawicielem rosyjskich służb specjalnych, jak wynika z wywiadu z gen. bryg. Januszem Noskiem⁴⁶, miał miejsce w czasie realizacji sprawy Karasajew/Peresunko w listopadzie 2008 r. (w dniu 13 listopada 2008 r. MSZ RP przekazało stronie rosyjskiej oficjalny nakaz bezzwłocznego opuszczenia terytorium Polski przez obu oficerów GRU). Aleksiej Karasajew, z-ca attaché wojskowego, morskiego i lotniczego ambasady FR w Warszawie oraz Sergiej Peresunko pełniący także funkcję z-cy attaché, prowadzili na terenie RP działania o charakterze wywiadowczym. Poprzez podejmowania prób dotarcia do informacji niejawnych mających istotne znaczenie dla bezpieczeństwa i

⁴⁴ Tezę tę potwierdzają doświadczenia amerykańskie. Przykładowo patrz: A. Soldatov, *Both Sides Dropped the Ball on Tsarnaev*, <https://www.themoscowtimes.com/2013/04/22/both-sides-dropped-the-ball-on-tsarnaev-a23549> [dostęp: 15 X 2023 r.].

⁴⁵ Archiwum Prokuratury Okręgowej w Warszawie – 8 Wydział Do Spraw Wojskowych [dalej: APOW], sygn. PO IV Ds. 147.2016, Odpis protokołu przesłuchania świadka [dane świadka zostały zanonimizowane], 6 VII 2017, t. III, k. 592B.

⁴⁶ R. Zieliński, *Ścigani. Jak „dobra zmiana” niszczyła polskie służby specjalne*, Kraków 2020, s. 30-31.

obronności RP. Obaj oficerowie GRU zostali poproszeni o opuszczenie Polski, co nastąpiło w listopadzie 2008 r.⁴⁷ Drugi kontakt z przedstawicielem GRU, który także był związany ze sprawą Karasajew/Peresunko, nastąpił rok później, najprawdopodobniej w lipcu 2009 r. W obu przypadkach była to rozmowa z attaché obrony⁴⁸, który był akredytowany w Warszawie w przedstawicielstwie dyplomatycznym Federacji Rosyjskiej.

10 kwietnia 2010 r. – funkcjonariusz SKW poleciał do Smoleńska wraz z pierwszą grupą specjalistów, którzy mieli w trybie pilnym zająć się zabezpieczeniem polskich interesów narodowych. Nie zastosowano żadnej formy ochrony tożsamości oraz nie ukryto miejsca pracy/służby (korzystał z prywatnego paszportu a na liście pasażerów przy jego nazwisku znalazła się nazwa instytucji – SKW). Był to dla FSB pierwszy sygnał, że polskie służby specjalne będą wysyłać swoich funkcjonariuszy razem z delegacjami pracowników Państwowej Komisji Badania Wypadków Lotniczych, bez uprzedniego zgłoszenia ich pobytu. Był to także sygnał o braku profesjonalizmu, gdyż namierzenie polskiego oficera było bardzo proste⁴⁹.

Od 21 kwietnia do lipca 2010 r. – w Moskwie przebywało czterech (następnie trzech) funkcjonariuszy SKW oddelegowanych do zabezpieczenia prac PKBWL⁵⁰. Wszyscy Polacy pracujący przy wyjaśnieniu katastrofy samolotu TU-154 M poddani byli silnej presji ze strony służb rosyjskich w postaci różnorodnej inwigilacji (przeszukanie rzeczy osobistych, fotografowanie, przeszukanie pokoi hotelowych, podsłuch, obserwacja jawna i niejawna)⁵¹. Rozwiązanie problemu zasugerował gen. bryg. Januszowi Noskowi w rozmowie minister Jacek Cichocki sugerując „oficjalną notyfikację” obecności funkcjonariuszy SKW w Moskwie⁵².

⁴⁷ Obaj oficerowie GRU prowadzili m. in. rozpoznanie planów mobilizacyjnych, infrastruktury planowanej instalacji elementów amerykańskiej tarczy antyrakietowej w Polsce i kadry kierowniczej Wojska Polskiego. Nawiązywali kontakty z oficerami WP (m. in. z Departamentu Wojskowych Spraw Zagranicznych MON), których traktowali jako osobowe źródła informacji. Zob. WBH, 4016/2021/20, Informacja płk. J. Noska dotycząca dyplomatów Federacji Rosyjskiej, Warszawa 20 XI 2008, k. 193-195.

⁴⁸ Zazwyczaj rosyjski attachat obrony jest obsadzany przez kadrowych oficerów z wywiadu wojskowego Sił Zbrojnych FR (GRU).

⁴⁹ Załącznik nr 39: „Okoliczności Tragedii Smoleńskiej w materiałach Służby Kontrwywiadu Wojskowego” do *Raportu z badania zdarzenia lotniczego TU-154M 101 z 10 IV 2010 r. nad lotniskiem Smoleńsk-Siewiernyj na terytorium Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 10 VIII 2021 r., s. 39.

⁵⁰ CAW-WBH, Teczka Grupy Operacyjnej Sztabu Kryzysowego MON, *Robocza lista pasażerów na przelot samolotem CASA C – 295 M w dniu 21 kwietnia 2010 r. na trasie Warszawa-Moskwa*, t. 2, k. 59.

⁵¹ Załącznik nr 33: „Działania służb specjalnych po 10. 04. 2010 r.” do *Raportu z badania zdarzenia lotniczego...*, s. 6.

⁵² R. Zieliński, *op. cit.*, s. 87. Funkcjonariusze zostali wyposażeni w paszporty dyplomatyczne, co, wbrew obiegowej opinii, nie daje żadnej formy ochrony prawnej. W myśl Konwencji Wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych z 18 IV 1961 r. tylko osoby korzystające ze statusu dyplomatycznego (tj. członkowie misji

Generał Nosek wydał polecenie nawiązania kontaktu z FSB poprzez łącznika tej służby w Warszawie płk. Jurija Griszina. Na jednym z pierwszych spotkań Griszin dostarczył numer telefonu i nazwisko oficera FSB, z którym funkcjonariusze SKW mieli nawiązać kontakt w Moskwie.

8 maja 2010 r. – pierwsze spotkanie gen. Stanisława Kozieja z gen. Nikołajem Patruszewem – sekretarzem Rady Bezpieczeństwa FR, byłym Dyrektorem FSB (1999-2008), w Moskwie. Ustalenie wstępnych zasad dialogu prezydenckiego na temat bezpieczeństwa (w następujących obszarach: relacje NATO-Rosja, Unia Europejska-Rosja i Polska-Rosja)⁵³.

16 czerwca 2010 r. – na polecenie Szefa SKW odbyło się pierwsze spotkanie z przedstawicielem FSB poza siedzibą SKW w Warszawie. Płk J. Griszyn przekazał dane kontaktowe oficera FSB wyznaczonego do kontaktu z oficerami SKW przebywającymi w Moskwie. Powiedział także, że kilkakrotnie próbował nawiązać kontakt z SKW poprzez ABW, ale mu się nie udało. Mówił o wzajemnych korzyściach ze współpracy, powołując się na wcześniejszą współpracę z Wojskowymi Służbami Informacyjnymi⁵⁴.

17 czerwca 2010 r. – odbyło się kolejne spotkanie poza siedzibą SKW w Warszawie. Płk Griszin przyniósł projekt umowy pomiędzy WSI i FSB, i na kanwie tego dokumentu omówiono również wstępny zarys projektu współpracy w zakresie przeciwdziałania przestępczości zorganizowanej. FSB było także zainteresowane wymianą informacji o organizacjach terrorystycznych z terytorium Federacji Rosyjskiej⁵⁵ (z dalszych kontaktów wiemy, że chodziło o „terrorystów” czeczeńskich, którzy przynajmniej czasowo przebywali w RP).

23 czerwca 2010 r. – odbyło się kolejne spotkanie w Warszawie poza siedzibą SKW. Jurij Griszin próbował uzyskać informacje o okolicznościach pozyskania wiedzy o niezgodnej ze statusem dyplomatycznym działalności dwóch rosyjskich dyplomatów (oficerów GRU) Aleksieja Karasajewa i Sergieja Peresunko, zmuszonych do opuszczenia Polski w listopadzie 2008 r.

dyplomatycznej, przedstawiciele dyplomatyczni), akredytowane w danym państwie, są objęte tzw. immunitetem dyplomatycznym.

⁵³ ABBN, sygn. 66/15/5, Sprawozdanie ze spotkania Szefa BBN S. Kozieja z Sekretarzem Rady Bezpieczeństwa FR N. Patruszewem, Moskwa, 8 V 2010 r., Warszawa 10 V 2010, b.p.

⁵⁴ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 49.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 50.

Deprecjonował także kwalifikacje dyplomatów wojskowych RP w zakresie pracy wywiadowczej⁵⁶.

5 lipca 2010 r. – odbyło się kolejne spotkanie w Warszawie poza siedzibą SKW. W czasie rozmowy J. Griszin spekulował na temat terminu objęcia obowiązków przez nowego ambasadora. Nie omówiono sprawy zabezpieczenia pracy polskich ekspertów i prokuratorów pracujących na terenie Rosji w pierwszej fazie badania przyczyn katastrofy smoleńskiej i eliminacji potencjalnych zagrożeń dla nich⁵⁷.

6 lipca 2010 r. – za zgodą Szefa SKW odbyło się pierwsze spotkanie funkcjonariuszy SKW z oficerami FSB w Moskwie w jednym z budynków FSB (nie była to kwatera główna FSB na pl. Łubianka). O nawiązanie kontaktu z FSB funkcjonariusze SKW poprosili łącznika Agencji Wywiadu, który był wtedy w ambasadzie RP. Łącznik nawiązał kontakt z Wydziałem Spraw Międzynarodowych FSB⁵⁸. W związku z tym, że funkcjonariusze SKW nie znali odpowiednio dobrze języka rosyjskiego, funkcjonariusz Agencji Wywiadu musiał towarzyszyć im na tym spotkaniu jako tłumacz⁵⁹. Na spotkaniu z FSB funkcjonariusze SKW poinformowali o celu swojego pobytu w Moskwie, wynikającym jedynie z zabezpieczenia prac PKBWL, bez podejmowania czynności operacyjnych w stosunku do obywateli FR. Przedstawiciele FSB przekazali, że są gotowi do nawiązania współpracy między służbami w przedmiocie walki z terroryzmem oraz misji zagranicznych, co więcej nadal są aktualne propozycje współpracy sformułowane wcześniej wobec WSI⁶⁰.

22 lipca 2010 r. – w siedzibie FSB w Moskwie odbyło się drugie spotkanie przedstawicieli SKW i FSB⁶¹. SKW reprezentowali ppłk Marek Szelągowski, kpt. Dariusz Piasta i Kazimierz Seroczyński (tłumacz z ambasady RP w Moskwie). Ze strony FSB w spotkaniu udział wzięli: gen.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 50.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 50.

⁵⁸ W strukturze FSB sprawami kontaktów międzynarodowych zajmuje się V Służba FSB. W ramach tej służby istnieje Zarząd Kontaktów Międzynarodowych, który odpowiedzialny jest za podtrzymywanie kontaktów z akredytowanymi w Moskwie łącznikami innych służb, ale także odpowiedzialny jest za obsadzanie etatów w biurach łącznikowych przy ambasadach Federacji Rosyjskiej na całym świecie. Chociaż nie dokonano żadnych ustaleń potwierdzających z kim spotkali się funkcjonariusze SKW, to możemy domniemywać, że byli to przedstawiciele V Służby FSB (przynajmniej niektórzy) a nie kontrwywiadu wojskowego.

⁵⁹ APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. II, Odpis protokołu przesłuchania świadka [dane świadka zostały zanonimizowane], 7 II 2017 r., k. 394B.

⁶⁰ Załącznik nr 33: „Działania służb specjalnych po 10. 04. 2010 r.” do *Raportu z badania zdarzenia lotniczego...*, s. 6.

⁶¹ *Ibidem*, s. 6-7.

mjr. Jurij Szepielenko (zastępca Dyrektora Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB), płk Nikolaj Azarow (naczelnik Wydziału Współpracy z Zagranicą Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB) i płk Anatolij Izrazow (naczelnik Wydziału I Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB)⁶². Podczas spotkania funkcjonariusze SKW przekazali informacje na temat bieżących kontaktów i ustaleń oficera FSB w Warszawie oraz przekazali zainteresowanie spotkaniem ekspertów ze stroną rosyjską. FSB potwierdziła zainteresowanie nawiązaniem współpracy z SKW w zakresie przekazanym podczas poprzedniego spotkania w Moskwie i pilotowanym przez płk. Grisziną w Warszawie. Strona rosyjska wskazała, że korespondencję dotyczącą powołania grupy ekspertów należy kierować do dyrektora FSB FR gen. Aleksandra Bortnikowa. W relacji z tego spotkania czytamy: „spotkanie zostało wywołane przez stronę rosyjską w związku z naszym pobytem dotyczącym kontrwywiadowczego zabezpieczenia prac komisji dot. katastrofy samolotu TU-154M dnia 10.04.2010 r.”⁶³.

19 października 2010 r. – odbyło się w nieznanej lokalizacji w Warszawie kolejne spotkanie (ze strony FSB prawdopodobnie uczestniczył w nim płk J. Griszin). Ponownie omawiano „przeciwdziałanie aktywności terrorystycznej obywateli FR narodowości czeczeńskiej”. FSB złożyło nieoficjalną propozycję udziału Szefa SKW w spotkaniu szefów służb specjalnych w Sankt Petersburgu (Komisja nie uzyskała wiedzy, czy była jakaś kontynuacja tej inicjatywy). Griszin przekazał listę obywateli FR narodowości czeczeńskiej, którzy, jak można się domyślać, według wiedzy FSB przebywali na terenie RP⁶⁴. Dyskusja o „terrorystach czeczeńskich” w tym czasie związana jest ze sprawą Kongresu Czeczeńskiego i Ahmeda Zakajewa, który – na podstawie wniosku rosyjskich organów ścigania – został zatrzymany w Warszawie przez policję i przesłuchany w Prokuraturze Okręgowej w dniu 17 września 2010 r. Tego samego dnia rosyjski minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow odbył rozmowę telefoniczną z ministrem Radosławem Sikorskim, podczas której w imieniu prezydenta Dmitrija Miedwiediewa i własnym, podziękował stronie polskiej „za działania podjęte przez właściwe polskie służby w odniesieniu A. Zakajewa”. Ławrow miał dodać, że Zakajew „który bez przeszkód podróżuje po całej Europie, dopiero w Polsce został zatrzymany na mocy

⁶² APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. I, Notatka służbowa ppłk. M. Szelągowskiego dotycząca spotkania z przedstawicielami FSB FR w Moskwie, 28 VII 2010, k. 1.

⁶³ APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, Notatka służbowa dotycząca spotkania z przedstawicielami FSB FR w Moskwie, Warszawa, 28 VII 2010, t. I, k. 1.

⁶⁴ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 50.

międzynarodowego listu gończego”⁶⁵. W ocenie Komisji był to ze strony służb rosyjskich (i pośrednio dyplomacji rosyjskiej) tzw. krok inicjatywny sprawdzający stronę polską. W pewnym zakresie został on zwieńczony sukcesem, gdyż lista „terrorystów czeczeńskich” została przekazana przez FSB do Zarządu Operacyjnego SKW, więc polskie służby zostały w jakimś stopniu zainfekowane rosyjskimi ocenami i wskazaniem niepodległościowych działaczy czeczeńskich jako terrorystów. Podobnie korzyścią strony rosyjskiej mogło być wyeliminowanie tej grupy Czeczenów z ewentualnych działań ofensywnych strony polskiej.

9 grudnia 2010 r. – odbyło się kolejne spotkanie w Warszawie poza siedzibą SKW. Płk Griszin przedstawił nowego łącznika FSB w Warszawie – płk. Władimira B. Juzwika. W związku ze zbliżającym się terminem prezentacji przez Międzypaństwowy Komitet Lotniczy (MAK) raportu nt. przyczyn katastrofy smoleńskiej pojawiła się wypowiedź dot. Anodiny „ona nie ma wiele do gadania, zrobi i powie to, co jej każą”⁶⁶.

11 stycznia 2011 r. – Władimir Juzwik i Jozef Viktorin⁶⁷ (przebieg spotkania nieudokumentowany).

12 stycznia 2011 r. – publikacja raportu MAK o przyczynach katastrofy samolotu TU-154 M 10 kwietnia 2010 r.

19 stycznia 2011 r. – Jozef Viktorin (przebieg spotkania nieudokumentowany).

1 lutego 2011 r. – podpisanie w Warszawie „Deklaracji ustanowienia dialogu na rzecz bezpieczeństwa między Biurem Bezpieczeństwa Narodowego RP a Aparatem Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej”. Ponadto Szef BBN Stanisław Koziej i Sekretarz Rady Bezpieczeństwa FR Nikołaj Patruszew podpisali w Warszawie „Plan współpracy między Biurem

⁶⁵ Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych [dalej: AMSZ], wiązka sygn. 63/16/I, Notatka informacyjna z rozmowy ministra R. Sikorskiego z ministrem spraw zagranicznych S. Ławrowem, Warszawa, 17 IX 2010, k. 83. Szerzej na temat sprawy Zakajewa w kontekście ówczesnych relacji polsko-rosyjskich zob. P. Kowal, *Sprawa Zakajewa*, [w:] *idem, Krajobrazy z Mistrzami w tle*, Kraków 2011, s. 178-181.

⁶⁶ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 50.

⁶⁷ Komisja dysponuje dołączonym do *Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych w zakresie wybranych aspektów funkcjonowania niektórych jednostek organizacyjnych SKW w latach 2007-2015* oraz wersją pełną (zawierającą dane oficerów SKW wprowadzających gości z FSB) w aktach śledztwa PO IV Ds. 147.2016 (t. 1, k. 37-41), zestawieniem wejść przedstawicieli FSB do siedziby SKW w Warszawie. Na podstawie tego wykazu podano terminy spotkań i tożsamość dyplomatów – oficerów rosyjskich służb specjalnych, w tym FSB, którzy odwiedzali siedzibę SKW. W wykazie, pierwsze z serii spotkań z 2011 r. znajduje się na pierwszym miejscu, ale z datą 1 XI 2011 r., co uznano za pomyłkę drukarską. W rzeczywistości chodzi o 11 I 2011 r.

Bezpieczeństwa Narodowego RP a Aparatem Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej na lata 2011-2012”.

1 lutego 2011 r. – spotkanie ministra obrony narodowej Bogdana Klicha z Sekretarzem Rady Bezpieczeństwa FR gen. armii Nikołajem Patruszewem. Podczas spotkania minister Klich wskazał na cztery obszary w „których istnieje potencjał zacieśnienia współpracy”: 1. Siły morskie, 2. Siły powietrzne, 3. Rozwój kontaktów jednostek stacjonujących w strefie przygranicznej, 4. Konsultacje w sprawie transformacji sił zbrojnych⁶⁸.

8 lutego 2011 r. – Władysław Kołotow (przebieg spotkania nieudokumentowany).

17 lutego 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

17 marca 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany)⁶⁹.

24 marca 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

31 marca 2011 r. – pismo gen. bryg. Janusza Noska do Dyrektora FSB FR gen. armii Aleksandra Bortnikowa wyrażające „gotowość do podjęcia rozmów dotyczących rozpoczęcia bliższej współpracy pomiędzy Służbą Kontrwywiadu Wojskowego a Federalną Służbą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej”. Szef SKW zaprosił Dyrektora FSB do złożenia „wizyty w Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, co skutkowałoby możliwością ustalenia zakresu i charakteru przyszłej współpracy pomiędzy naszymi służbami”⁷⁰.

31 marca 2011 r. – Władimir Juzwik przyniósł pisemną prośbę o udostępnienie posiadanych przez SKW materiałów dotyczących problematyki czeczeńskiej. Strona polska wyraziła gotowość do podjęcia rozmów o współpracy z FSB⁷¹.

⁶⁸ ABBN, sygn. 66/15/5, Notatka ze spotkania min. B. Klicha z N. Patruszewem w dniu 1 II 2011 r., Warszawa, 2 III 2011, k. 17.

⁶⁹ W zestawieniu to spotkanie znajduje się pod datą 17 V 2011 r., ale w chronologicznym zestawieniu jest umieszczone między 17 II a 24 III, co uznano za oczywistą pomyłkę drukarską. Chodzi o datę 17 III 2011 r.

⁷⁰ APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. I, Pismo gen. J. Noska do gen. A. Bortnikowa, 31 III 2011, k. 3.

⁷¹ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 51.

4 kwietnia 2011 r. – na podstawie dokumentacji finansowej stwierdzono, że w tym dniu odbyło się spotkanie z przedstawicielami FSB w restauracji „Dom Polski” niedaleko ambasady Federacji Rosyjskiej (przebieg spotkania nieudokumentowany)⁷².

7 kwietnia 2011 r. – redaktor naczelny „Komsomolskiej Prawdy” Władimir Sungorkin przysłał do ministra spraw wewnętrznych Jerzego Millera pismo, w którym przedstawił listę osób przebywających w Moskwie w związku z badaniem katastrofy smoleńskiej. Jest to lista zespołu, który przyleciał do Moskwy z Edmundem Klichem. Na liście znajdują się piloci, inżynierowie, specjaliści, tłumacz i ośmiu ekspertów, wśród których znaleźli się oficerowie SKW. Sungorkin prosi Millera o komentarz w następującej sprawie: „Według naszych danych pewna część tych ekspertów nie należy do organizacji, które zajmują się dochodzeniem w sprawach wypadków lotniczych, ale reprezentowała różnego rodzaju polskie służby specjalne zajmujące się wyłącznie specyficznymi zadaniami w ciągu śledztwa o przyczynach katastrofy samolotu Prezydenta. Ja byłbym bardzo wdzięczny Panu, Panie Ministrze, jeżeli by Pan znalazł możliwość udzielić komentarzy w tej sprawie dla dziennika »Komsomolska Pravda«”⁷³ (pisownia oryginalna).

14 kwietnia 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

29 kwietnia 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

16 maja 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

29 maja 2011 r. (niedziela) – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

25 lipca 2011 r. – komisja ministra Jerzego Millera przyjęła raport końcowy na temat przyczyn katastrofy lotniczej z 10 kwietnia 2010 r.

26 sierpnia 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

30 sierpnia/1 września 2011 r. – wizyta czteroosobowej delegacji FSB na czele z I z-cą dyrektora Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB gen. dyw. Mikołajem Juriewem w

⁷² *Ibidem*, s. 51. Budynek restauracji „Dom Polski” jest częścią dawnego kompleksu Grupy ds. Kontaktów KGB (poprzedniczki FSB) w Warszawie przy ulicy Sułkowskiej 3 (tzw. Czerwona Willa). Zob. W. Bagiński, *Wywiad cywilny Polski Ludowej w latach 1945-1961*, tom 1, Warszawa 2017, s. 293; *Reset. Odcinek 14: Zgoda...*

⁷³ APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. III, Pismo W. Sungorkina do J. Millera, Moskwa, 7 IV 2011, k. 404-405.

siedzibie SKW w Warszawie⁷⁴. W związku z wizytą delegacji FSB FR dyrektor Gabinetu Szefa SKW płk. Krzysztof Dusza zawnioskował do Biura Pełnomocnika Ochrony i Bezpieczeństwa Wewnętrznego SKW o „spowodowanie wstrzymania w godzinach 9.00-13.00 ruchu pieszego od strony wejścia do obiektu SKW przy ulicy Koszykowej 82C” oraz „o udostępnienie wejścia do Sali konferencyjnej SKW”⁷⁵.

9 września 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

13 września 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

3 października 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

5 października 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

7 października 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

9 października 2011 r. – wybory parlamentarne w Polsce.

18 października 2011 r. – Szef SKW gen. bryg. Janusz Nosek zwrócił się do Prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska o wyrażenie zgody na podjęcie „współpracy” z FSB. Premier odręcznie na piśmie wyraził zgodę⁷⁶. W opinii Komisji użycie w treści pisma skierowanego do premiera zwrotu „współpraca” było wybiegiem, który świadczył o pełnej świadomości Szefa SKW, że do tej pory miała miejsce nieformalna „współpraca”. W taki sposób Szef SKW niejako zalegalizował wcześniejsze kontakty SKW-FSB. Należy podkreślić wadliwość „zgody” premiera Tuska na współpracę SKW z FSB, gdyż nie został wyczerpany tryb opisany w art. 9. ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o SKW z uwagi na niewyrażenie pisemnej opinii Ministra Obrony Narodowej. W sprawozdaniu Szefa SKW za rok 2011 nie ma wzmianki wskazującej na współpracę SKW i FSB⁷⁷. Jednocześnie należy podkreślić, że ustawa z dnia 6 czerwca 2006 r. o SKW i SWW nie przewiduje żadnego trybu „nieformalnej współpracy”. Komisja odnotowała, że w zgromadzonych w prokuraturze materiałach żadna ze znaczących jednostek

⁷⁴ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 51.

⁷⁵ APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. I, Pismo płk. K. Duszy do Biura Pełnomocnika Ochrony i Bezpieczeństwa Wewnętrznego SKW, Warszawa, 29 VIII 2011, k. 4.

⁷⁶ APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. II, Pismo gen. J. Noska do premiera D. Tuska poprzez sekretarza stanu w KPRM J. Cichockiego, Warszawa, 17 X 2011, k. 400 [na piśmie odręczny dopisek o treści: „Zgoda. Donald Tusk”, bez daty – wg. prokuratury premier zamieścił swój dopisek w dniu 20 XII 2011 r.].

⁷⁷ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 52.

organizacyjnych SKW nie planowała w latach 2011-2014 kontaktów z FSB⁷⁸. Wynika z tego, że cały projekt współpracy z FSB i utrzymywanych kontaktów z rosyjską służbą specjalną powstawał w bardzo wąskim gronie kierownictwa SKW.

27 października 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

7 listopada 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

22 listopada 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

5 grudnia 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

13 grudnia 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

28 grudnia 2011 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

1 lutego 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

6 lutego 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

7 lutego 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

8 lutego 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

21 lutego 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

5 marca 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

13 marca 2012 r. – Władimir Juzwik i Wiczesław Kołotow (przebieg spotkania nieudokumentowany).

26 marca 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

29 marca 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

2 kwietnia 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

5 kwietnia 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

⁷⁸ APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. III, Pisma dyrektorów jednostek organizacyjnych SKW realizujących z okresu od listopada 2010 r. do września 2013 r., k. 425-435.

10-12 kwietnia 2012 r. – do Moskwy poleciała delegacja SKW w składzie: gen. bryg. Janusz Nosek, płk Dariusz Pilarz, płk Krzysztof Dusza i ppłk Piotr Pytel, na zaproszenie Dyrektora Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB⁷⁹. W siedzibie FSB doszło do spotkania z gen. Aleksandrem Bortnikowem – Dyrektorem FSB FR. Należy podkreślić, że informacja o tej wizycie znajduje się tylko w dokumentach zawierających polecenia wyjazdów służbowych pracowników SKW⁸⁰.

17 kwietnia 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

24 kwietnia 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

14 maja 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

24 maja 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

21 czerwca 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

26 czerwca 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

2 sierpnia 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

Sierpień 2012 r. – korespondencja pomiędzy SKW a FSB na temat planowanego spotkania w Gdańsku w celu przeprowadzenia konsultacji i wymiany informacji⁸¹.

29 sierpnia 2012 r. – interpelacja posła Marka Opióły „w sprawie działań podjętych przez MON przez 12 miesięcy od ujawnienia faktu wykorzystywania przez PKW Afganistan rosyjskiego satelity do przesyłania niejawnych informacji”⁸². Poseł RP pytał szefa MON m. in. o to „czy w wyniku postępowania wyjaśniającego, które miał Pan Minister przeprowadzić w SKW po ujawnieniu, iż to z winy tej służby doszło do zawarcia narażającej bezpieczeństwo państwa umowy na wykorzystywanie przez PKW Afganistan rosyjskiego satelity, ustalono, że ktokolwiek z SKW w wewnętrznych pismach monitował o zagrożeniach płynących z powyższego faktu?”. W odpowiedzi sekretarza stanu w MON Czesława Mroczka z 5 października 2012 r. przyznano, że w „trakcie eksploatacji systemów łączności z

⁷⁹ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 52.

⁸⁰ APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. I, Zarządzenie wyjazdu za granicę, Warszawa, 4 IV 2012, k. 162.

⁸¹ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 52.

⁸² <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=7E802A21&view=null> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

wykorzystaniem satelity Yamal 202 nie odnotowano żadnych zagrożeń dla przesyłanych poprzez tego satelitę informacji, jak również żadna ze służb specjalnych sił koalicji ISAF nie zgłosiła zastrzeżeń co do wykorzystania tego satelity do przesyłania informacji niejawnych, gdyż – podobnie jak w przypadku wszystkich systemów teleinformatycznych przeznaczonych do przetwarzania informacji niejawnych – przesyłane informacje były zabezpieczane poprzez szyfrowanie transmisji danych”⁸³.

4 września 2012 r. – pozytywna odpowiedź płk. W. Juzwika na zaproszenie delegacji FSB do Polski w październiku 2012 r.⁸⁴.

11 września 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

14 września 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

20 września 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

25 września 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

1-2 października 2012 r. – spotkanie „na szczepku eksperckim” SKW-FSB w restauracji „Srebrny Dzwon” w Kadynach, której właściciel posiadał własny monitoring (i wbrew woli SKW spotkanie zostało nagrane na wideo). Na czele czteroosobowej delegacji FSB stał kontradmirał J. J. Czeban – Dyrektor Zarządu Kontrwywiadu Wojskowego ds. Floty Bałtyckiej i Wojsk Obwodu Kaliningradzkiego FSB, któremu towarzyszył m. in. płk Władimir Juzwik, który do Kadyn przyjechał wspólnie z reprezentantami SKW z Warszawy. Ze strony SKW w spotkaniu uczestniczyli: płk Krzysztof Dusza, ppłk Piotr Pytel i kierujący Inspektorem Gdynia SKW kmdr. Tomasz Siejek. W organizację spotkania zaangażowani byli funkcjonariusze operacyjni SKW Inspektoratu Gdynia i centrali SKW, mający do dyspozycji sprzęt specjalny (technika). Przebieg spotkania nie został w należyty sposób udokumentowany, o czym świadczy brak bliższych informacji na temat faktycznego przebiegu i zakresu prowadzonych rozmów w Kadynach i Fromborku⁸⁵. Z późniejszej korespondencji pomiędzy Gabinetem Szefa SKW a Biurem

⁸³ <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=44A6AC1C&view=null> [dostęp: 27 XI 2023r.].

⁸⁴ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 52.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 53.

Prawnym SKW, Komisja wnioskuje, że przedstawiciele FSB zaproponowali wówczas pierwszą wersję „Porozumienia”⁸⁶.

5 października 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

12 października 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

15-19 października 2012 r. – Biuro Prawne SKW procedowało nad treścią i kształtem „Porozumienia”.

19 października 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

23-26 października 2012 r. – wizyta wysokich przedstawicieli FSB w Warszawie, Wieliczce, Krakowie i Zakopanem (podróże na trasie Kraków – Nowy Targ realizowane były wojskowymi śmigłowcami MI-8 i W-3W/A Sokół z 25 Brygady Kawalerii Powietrznej z Tomaszowa Mazowieckiego Sił Powietrznych RP⁸⁷). Na czele delegacji rosyjskiej stali gen. płk Aleksandr Bezwierhny (Dyrektor Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego) i gen. mjr. Jurij Szepielenko (Zastępca Dyrektora Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB). SKW reprezentowali gen. bryg. Janusz Nosek, płk Krzysztof Dusza, ppłk Piotr Pytel i płk Dariusz Pilarz. Kierownictwo Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB zaproponowało podpisanie „Porozumienia” (jako podstawy prawnej do „wymiany informacji o charakterze wrażliwym niezbędnej dla efektywnej pracy kontrwywiadu wojskowego”) oraz potwierdziło wolę wymiany informacyjnej dotyczącej ochrony przed zagrożeniami dla obronności oraz bezpieczeństwa w dziedzinach wykrywania, zapobiegania i zwalczania działalności terrorystycznej, zabezpieczenia przedsięwzięć wojskowych realizowanych w ramach współpracy resortów obrony oraz zapobiegania przypadkom ujawnienia informacji będących przedmiotem współpracy wojskowej lub wojskowo-technicznej, ochrony interesów ekonomicznych w sferze militarnej, regulacji statusu okrętów FR przebywających w polskich portach⁸⁸.

Komisja wskazuje, iż w materiałach SKW przygotowanych w formie „informacji sygnałnej” dla MON znajdują się sformułowania podobne (prawie takie same) jak w tekście „Porozumienia”. Jest to kolejny sygnał, że Rosjanie przekazali SKW pisemne materiały z

⁸⁶ *Ibidem*, s. 54.

⁸⁷ APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. III, k. 439-440.

⁸⁸ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 52-53.

propozycją konkretnych zapisów. Dodatkowo Komisja zwraca uwagę, że w materiałach SKW znajduje się informacja, że „delegaci rosyjscy również podjęli próbę sondowania możliwości SKW w pośredniczeniu w kontaktach FSB ze służbami specjalnymi Gruzji”⁸⁹. Fragment budzi nasze poważne zastrzeżenia. Trudno sobie wyobrazić, aby Departament Kontrwywiadu Wojskowego FR planował wykorzystanie Polski w charakterze pośrednika w nawiązaniu kontaktów ze służbami specjalnymi Gruzji, gdyż w kompetencji Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB nie było zadań związanych z utrzymywaniem kontaktów ze służbami państw, które w przeszłości wchodziły w skład Związku Sowieckiego. Tego typu operacje zgodnie ze strukturą FSB powierzano V Służbie FSB. Taka propozycja ze strony DKW FSB skierowana do SKW byłaby tylko wtedy realna, gdyby Rosjanie planowali wspólną wywiadowczą operację ofensywną przeciwko Gruzji.

5 listopada 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

6 listopada 2012 r. – Szef SKW przekazał premierowi Donaldowi Tuskowi (z kopią dla ministra Tomasza Siemoniaka) „informację uzupełniającą na temat partnerskich służb specjalnych, celem uzyskania zgody na kontynuowanie bieżącej współpracy międzynarodowej”. Wśród wielu służb „partnerskich” wymieniona jest FSB⁹⁰. Na piśmie gen. Noska do premiera Tuska widnieje pieczęć szefa MON z odręcznym dopiskiem: „opiniuję pozytywnie”.

Komisja ocenia, że dynamiczny rozwój współpracy, a szczególnie dążenie FSB do podpisania formalnego porozumienia dwóch służb, wymusiło ponowną refleksję nad formalną stroną kontaktów i ich akceptacją. Szefostwo SKW doszło do wniosku, że lepiej jeszcze raz, tym razem zgodnie z procedurą opisaną w art. 9 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o SKW i SWW, uzyskać zgodę Prezesa Rady Ministrów. Należy w tym momencie podkreślić, że FSB została zaliczona do służb „partnerskich”.

20 listopada 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

25 listopada 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

11 grudnia 2012 r. – pismo Szefa ABW gen. Krzysztofa Bondaryka do kierownictwa państwa (m.in. prezydenta, premiera, ministra obrony narodowej, ministra spraw wewnętrznych), w

⁸⁹ *Ibidem*, s. 53.

⁹⁰ *Ibidem*, s. 42-43.

którym ten sygnalizował, że: „kierowana przez niego agencja nie była informowana o planowaniu i podjęciu współpracy [SKW] z Rosjanami. Zaznaczył też, że „nie widzi żadnych racjonalnych celów, dla których powinno się zawrzeć umowę z podporządkowanymi Kremlowi służbami” i jest „zaskoczony spotkaniami kierownictw SKW i FSB w Rosji i w Polsce⁹¹.

19 grudnia 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

21 grudnia 2012 r. – spotkanie świąteczno-noworoczne w siedzibie SKW w Warszawie z udziałem zastępcy attaché obrony FR Andrieja Griszczuka z GRU⁹².

31 grudnia 2012 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

23 stycznia 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

26-27 stycznia 2013 r. – wizyta Przewodniczącego Dumy Państwowej FR gen. Siergieja Naryszkina (wieloletniego funkcjonariusza KGB/SWZ) w Polsce – spotkanie z prezydentem B. Komorowskim.

29 stycznia 2013 r. – Dmitrij Żukow (przebieg spotkania nieudokumentowany).

9 lutego 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany)⁹³.

13 lutego 2013 r. – Władimir Juzwik i Dmitrij Żukow (przebieg spotkania nieudokumentowany).

22 lutego 2013 r. – Dmitrij Żukow (przebieg spotkania nieudokumentowany).

26 lutego 2013 r. – Dmitrij Żukow (przebieg spotkania nieudokumentowany).

28 lutego 2013 r. – podpisanie w Moskwie nowego „Planu współpracy między Biurem Bezpieczeństwa Narodowego RP a Aparatem Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej” pomiędzy S. Koziejem i N. Patruszewem.

⁹¹ M. Pyza, M. Wikło, *Rosyjski kurs Tuska, „W Sieci”*, 20-26 III 2017. Poufne pismo gen. K. Bondaryka ws. kontaktów i współpracy SKW z FSB jest znane Komisji, ale ze względu na kategoryczną odmowę kierownictwa ABW zniesienia klauzuli (nawet z części treści dokumentu) Komisja nie może przytoczyć jego fragmentów. Powyższa uwaga dotyczy również pisemnej reakcji Szefa SKW gen. J. Noska na pismo Szefa ABW, której treść również jest znana Komisji.

⁹² WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 53.

⁹³ W zestawieniu to spotkanie znajduje się pod datą 9 I 2013 r., ale w chronologicznym zestawieniu jest umieszczone między 23 I a 13 II 2013 r. W istocie chodzi o datę 9 II 2013 r.

8 marca 2013 r. – Władimir Juzwik, A. Makarow i Dmitrij Żukow (przebieg spotkania nieudokumentowany).

9 marca 2013 r. (sobota) – Dmitrij Żukow (przebieg spotkania nieudokumentowany).

15 marca 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

28 marca 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

14 maja 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany). Z późniejszej korespondencji wynika, że tego dnia „omówiono przygotowania wizyty strony polskiej w FR na szczelbu eksperckim oraz podpisania porozumienia o współpracy” SKW-FSB⁹⁴.

15 maja 2013 r. – Andrija Ljulij (przebieg spotkania nieudokumentowany).

16 maja 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

16 maja 2013 r. – Sekretarz Stanu MON Czesław Mroczek z upoważnienia ministra Tomasza Siemoniaka w piśmie do Marszałek Sejmu Ewy Kopacz stwierdził: „Odnosząc się bezpośrednio do kwestii poruszonej w interpelacji, informuję, że wszystkie spotkania z przedstawicielami podmiotów zagranicznych prowadzone na terenie Służby Kontrwywiadu Wojskowego odbywają się w wydzielonych, recepcyjnych pomieszczeniach, z zachowaniem zasad bezpieczeństwa”⁹⁵.

20 maja 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

20 maja 2013 r. – rozporządzenie prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina nr 208-pn wydał zgodę na podpisanie umowy o współpracy pomiędzy kontrwywiadem wojskowym FSB i SKW. Informacja ta została ujawniona na stronie internetowej prezydenta FR.

22 maja 2013 r. – zastępca Szefa SKW płk Dariusz Pilarz skierował pismo do ministra spraw wewnętrznych i koordynatora służb specjalnych Bartłomieja Sienkiewicza, który wcześniej wyraził zaniepokojenie publikacją rozporządzenia prezydenta Federacji Rosyjskiej, zapewniając, że: „Umowa z Federalną Służbą Bezpieczeństwa FR negocjowana jest od kilku lat. Głównym przedmiotem tej umowy jest ochrona kontrwywiadowcza żołnierzy Sił Zbrojnych RP

⁹⁴ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 53.

⁹⁵ AKPRM, sygn. 2072/39, Pismo Cz. Mroczka do marszałek E. Kopacz, Warszawa, 16 V 2013, fax, b.p.

wykonujących zadania poza granicami kraju, ze szczególnym uwzględnieniem Afganistanu, zwłaszcza w kontekście wycofania polskich żołnierzy z udziału w tej misji, oraz zapobieganie i przeciwdziałanie terroryzmowi”⁹⁶.

Według wiedzy posiadanej przez Komisję proponowany tekst „Porozumienia” został przekazany przez FSB stronie polskiej w październiku 2012 r. W związku z powyższym Komisja uznaje, że pismo skierowane do ministra Sienkiewicza zawierało nieprawdziwe stwierdzenie co do okresu procedowania „Porozumienia”.

22-23 maja 2013 r. – wizyta i spotkanie przedstawicieli SKW-FSB w Bałtiju. Ze strony rosyjskiej udział wzięli przedstawiciele struktur FSB z Obwodu Kaliningradzkiego, w tym: gen. dyw. N. N. Smolkow, kontradmirał J. J. Czeban (Dyrektor Zarządu Kontrwywiadu Wojskowego ds. Floty Bałtyckiej i Wojsk Obwodu Kaliningradzkiego FSB), kpt. 1 rangi A. W. Zarubin (dowódca JW 30889), kpt. 1 rangi G. Kirjanow (szef sekcji Kierowania Zarządu JW Floty Bałtyckiej i Wojsk Obwodu Kaliningradzkiego FSB), kpt. mar. 2. rangi J. S. Arechta (szef Sekcji Kierowania Zarządu JW Floty Bałtyckiej i Wojsk Obwodu Kaliningradzkiego FSB JW 53100) i płk Władimir Juzwik. Ze strony polskiej: płk Krzysztof Dusza, ppłk Piotr Pytel i kmdr. Tomasz Siejek⁹⁷ (przebieg spotkania nieudokumentowany).

23 maja 2013 r. – interpelacja posła Marka Opióły z pytaniem do premiera Tuska: „Czy Pan Premier wie o szczegółach współpracy Szefa SKW z rosyjskimi służbami specjalnymi? Czy Pan akceptuje te działania? Czy działania te są zgodne z naszymi sojuszami i celami strategicznymi?”⁹⁸.

20 czerwca 2013 r. – Władimir Juzwik i Dmitrij Bondar (GRU) (przebieg spotkania nieudokumentowany).

28 czerwca 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

28 czerwca 2013 r. – odpowiedź ministra B. Sienkiewicza na interpelację nr 14981: „Szanowna Pani Marszałek! W nawiązaniu do pisma, SPS-023-14981p/13, dotyczącego interpelacji posła

⁹⁶ APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. II, Pismo płk. D. Pilarza do B. Sienkiewicza, Warszawa, 22 V 2013, k. 274.

⁹⁷ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 54.

⁹⁸ <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=2B86EF64&view=nullInter> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

Marka Opioty uprzejmie informuję, że na pytania w sprawie nieprawidłowości w działaniu Służby Kontrwywiadu Wojskowego odpowiedzi udzielono 15 maja 2013 r. w piśmie KSS-4810-30 (3)/13”.

22 lipca 2013 r. – wniosek pła Tomasza Kaczmarka skierowany do Szefa ABW płk. Dariusza Łuczaka o „przeprowadzenie kontrolnego postępowania sprawdzającego wobec Szefa SKW Janusza Noska” w związku z prowadzeniem „potajemnej współpracy ze służbami rosyjskimi”⁹⁹.

23 lipca 2013 r. – minister Tomasz Siemoniak w piśmie do Marszałek Sejmu Ewy Kopacz napisał: „wszelkie spotkania organizowane w ramach współpracy z przedstawicielami służb specjalnych innych państw, które odbywają się w obiektach Służby Kontrwywiadu Wojskowego, są przeprowadzane w wydzielonych, recepcyjnych pomieszczeniach, z zachowaniem zasad bezpieczeństwa”¹⁰⁰.

6 sierpnia 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

19 sierpnia 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

19 sierpnia 2013 r. – Dyrektor Gabinetu Szefa SKW płk Krzysztof Dusza zwrócił się do Zarządu Operacyjnego SKW o przetłumaczenie tekstu „Porozumienia”.

Komisja podkreśla, że propozycja tekstu „Porozumienia” pojawiła się w SKW przed 15 października 2012 r., gdyż wtedy płk Dusza zwrócił się do Dyrektora Biura Prawnego SKW (płk Zbigniew Lichocki) z prośbą o wydanie opinii w sprawie porozumienia z FSB oraz sprawdzenie tekstu pod względem formalno-prawnym. Dyrektor Biura Prawnego SKW odpowiedział 19 października 2012 r. wskazując na konieczne zmiany redakcyjne oraz na konieczność doprecyzowania art. 6¹⁰¹. Rosyjski tekst pozostawał nieprzetłumaczony do sierpnia 2013 r. Oznacza to, że przygotowanie „Porozumienia” i jego podpisanie było realizacją scenariusza rosyjskiego, a SKW było nieprzygotowane do parafowania „Porozumienia”. Kierownictwo SKW znajdowało się pod presją, by podpisać rosyjską wersję tekstu, który godził w polską rację stanu poprzez naruszenie NATO-wskich umów sojuszniczych. Wiąże się z tym także świadome

⁹⁹ AKPRM, sygn. 2072/39, Wniosek pła T. Kaczmarka skierowany do płk. D. Łuczaka, Warszawa, 22 VII 2013, b.p. [s. 1-15].

¹⁰⁰ AKPRM, sygn. 2072/39, Pismo T. Siemoniaka do marszałek E. Kopacz, Warszawa, 23 VII 2013, fax, b.p.

¹⁰¹ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 54.

zawyżanie klauzuli „Porozumienia” przez SKW („tajne”). Wysoka klauzula miała utrudniać poznanie tego faktu.

23 sierpnia 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

29 sierpnia 2013 r. – Zarząd Operacyjny SKW odesłał do płk. K. Duszy tłumaczenie tekstu „Porozumienia”.

3 września 2013 r. – Biuro Prawne SKW przyjęło stanowisko, że Szef SKW nie proceduje umowy zgodnie z „Ustawą z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych”, gdyż szczególne okoliczności uzasadniają brak instrukcji negocjacyjnej, a tryb uzyskania zgody na współpracę ze służbami specjalnymi jest opisany w art. 9. ust. 1 ustawy z 9 czerwca 2006 r. o SKW i SWW¹⁰².

W ocenie Komisji przedmiotowa korespondencja jest odzwierciedleniem ówczesnych wątpliwości Szefa SKW, który oczekiwał korzystnej opinii Biura Prawnego SKW dotyczącej podpisania „Porozumienia”. Komisja podkreśla, że wyraźne przyspieszenie w sprawie podpisania „Porozumienia” nastąpiło w sierpniu 2013 r., pod wpływem presji rosyjskiej (trzy spotkania kierownictwa SKW z przedstawicielem FSB w sierpniu 2013 r.). Należy też odnotować kilka wcześniejszych interpelacji poselskich w sprawie współpracy SKW-FSB.

6 września 2013 r. – spotkanie, na którym wręczono Władimirowi Juzwikowi pismo z prośbą o uwzględnienie sugestii SKW w sprawie zmian w przygotowywanym „Porozumieniu” (m.in. zmiana art 6.)¹⁰³.

11 września 2013 r. – wizyta kierownictwa SKW w Petersburgu w składzie: gen. bryg. Janusz Nosek, płk Dariusz Pilarz, płk Krzysztof Dusza i ppłk Piotr Pytel¹⁰⁴, oraz uroczyste podpisanie „Porozumienia” (bez uwzględnienia zmian proponowanych przez stronę polską) pomiędzy SKW-FSB (sygnatariuszami „Porozumienia” byli: gen. Janusz Nosek i gen. płk Aleksandr G. Bezwierhny).

¹⁰² *Ibidem*, s. 55.

¹⁰³ *Ibidem*, s. 55.

¹⁰⁴ Delegacja SKW wyleciała z Warszawy do St. Petersburga rejsowym samolotem PLL LOT w dniu 10 IX 2013 r. (powrót w dniu 13 IX 2013 r.). Razem z kierownictwem SKW podróżował płk. Władimir Juzwik. Zob. APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. III, Pismo płk. K. Duszy do Dyrekcji Portu Lotniczego im. F. Chopina, Warszawa, 26 VIII 2013, k. 451.

W ocenie Komisji tempo wydarzeń było tak duże, że SKW zgodziło się na rosyjską wersję tekstu „Porozumienia” bez uwzględnienia jakichkolwiek zmian proponowanych przez stronę polską. Uzasadnione jest stwierdzenie, że wyżej opisane okoliczności wskazują na działania pod wpływem strony rosyjskiej.

15 października 2013 r. – list posła T. Kaczmarka do premiera D. Tuska w sprawie powierzenia obowiązków Szefa SKW ppłk. Piotrowi Pytlowi, któremu zarzucił „koordynację współpracy SKW z FSB”¹⁰⁵.

21 listopada 2013 r. – początek Euromajdanu w Kijowie w proteście przeciwko prorosyjskiemu kierunkowi polityki prezydenta Wiktora Janukowycza.

22 listopada 2013 r. – Władysław Kołotow (przebieg spotkania nieudokumentowany).

6 grudnia 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

16 grudnia 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

31 grudnia 2013 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

17 stycznia 2014 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

20 stycznia 2014 r. – Szef SKW płk Piotr Pytel podziękował gen. płk Aleksandrowi G. Bezwierhnemu z FSB FR za dotychczasową współpracę SKW-FSB i podpisane „Porozumienie”, jednocześnie deklarując wsparcie informacyjne SKW dla Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB w związku organizacją Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Soczi w „zakresie zagrożeń terrorystycznych”¹⁰⁶.

31 stycznia 2014 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

Komisja ustaliła, że prawdopodobnie na jednym ze styczniowych spotkań SKW-FSB (prawdopodobnie 17 stycznia 2014 r.) Rosjanie zgłosili możliwość zorganizowania wspólnych ćwiczeń wojskowych oraz wyrazili wolę bliższego współdziałania w zakresie zwalczania międzynarodowego terroryzmu w związku z organizacją Zimowych Igrzysk Olimpijskich w

¹⁰⁵ AKPRM, sygn. 2072/39, Pismo posła T. Kaczmarka do premiera D. Tuska, Warszawa, 15 X 2013, b.p.

¹⁰⁶ APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. II, Pismo płk. P. Pytla do gen. płk A. Bezwierhnego [w języku rosyjskim], Warszawa, 20 I 2014, k. 262.

Soczi (odbyły się w okresie 7-23 lutego 2014 r.)¹⁰⁷. W ocenie Komisji jest to dowód na rzeczywiste intencje rosyjskie związane z podpisanym „Porozumieniem”. Poprzez umowę tej rangi Rosjanie chcieli uzyskać możliwość wpływania na wizerunek polskiego kontrwywiadu wojskowego, który na miesiąc przed rosyjską operacją wojskową na Krymie, miał zostać wciągnięty we „współdziałanie antyterrorystyczne” z rosyjskimi służbami specjalnymi. Komisja nie poznała dokładnego zapisu treści tego spotkania, ani polskiej reakcji, która powinna wiązać się z poinformowaniem Ministra Obrony Narodowej o rosyjskich propozycjach, tak bardzo trudnych wizerunkowo dla Polski. Nie należy wykluczać, że wskazuje to na uwikłanie kierownictwa SKW w relację z dominującym „partnerem”, który bezwzględnie realizował własne cele strategiczne. Brak dokumentacji SKW w tej sprawie zdaje się potwierdzać hipotezę, że w SKW zdecydowano się na nieujawnianie i nie informowanie przełożonych (ministrów T. Siemoniaka i J. Cichockiego). Najprawdopodobniej efektem tych wydarzeń była analiza, która powstała 24 stycznia 2014 r.¹⁰⁸. Dotyczyła ona zagrożeń płynących ze współpracy SKW z FSB. Autorzy (Komisja nie posiada wiedzy, kto był autorem) stwierdzili, że „kontakty SKW z FSB mogą być wykorzystywane przez tę ostatnią do działań wywiadowczych, rozpoznawania kadry SKW i MON i typowania osób do opracowania”. Treść tego dokumentu jest tym bardziej szokująca, że od początku we współpracę z FSB uwikłany był gen. bryg. Piotr Pytel, który w czasie współpracy SKW-FSB był zastępcą dyrektora Gabinetu Szefa SKW oraz Dyrektora Zarządu Operacyjnego odpowiedzialnego m.in. za działania na kierunku wschodnim.

11 lutego 2014 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

20 lutego 2014 r. – agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę (wojska rosyjskie wkraczają na Krym).

3 marca 2014 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

¹⁰⁷ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 58. Zabezpieczenie imprez masowych, takich jak Igrzyska Olimpijskie, było płaszczyzną współpracy wskazanej w dokumentach Rady NATO-Rosja. Nie zmienia to faktu, że rosyjska propozycja została skierowana do Polski miesiąc przed zbrojnym zaangażowaniem w wojnę na Ukrainie.

¹⁰⁸ *Ibidem*, s. 59.

14 kwietnia 2014 r. – interpelacja posła Marka Opióły w sprawie ujawnionej współpracy SKW ze służbami specjalnymi FR w kontekście agresji Rosji na Ukrainę i zagrożeń związanych z kierowaniem służbą przez płk. P. Pytla¹⁰⁹.

29 kwietnia 2014 r. – Andrija Ljulij (przebieg spotkania nieudokumentowany).

8 maja 2014 r. – komunikat nr 7 Komisji do Spraw Służb Specjalnych: „8 maja br. komisja stwierdziła, że »współpraca Służby Kontrwywiadu Wojskowego, na wzór współpracy krajów NATO ze służbami innych krajów, w tym Federacji Rosyjskiej, jest zgodna z polskim prawem i polską racją stanu. Prowadzona jest w zakresie niezbędnym dla ochrony bezpieczeństwa i suwerenności Rzeczypospolitej Polskiej« (fragment odpowiedzi ministra T. Siemoniaka na interpelację posła M. Opióły nr 25952 z 14 kwietnia 2014 r.).

30 maja 2014 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

10 września 2014 r. – Siergiej Jaculczak (przebieg spotkania nieudokumentowany).

13 października 2014 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

16 października 2014 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

30 października 2014 r. – Władimir Juzwik (przebieg spotkania nieudokumentowany).

21 stycznia 2015 r. – pismo podsekretarza stanu w MON Roberta Kupieckiego o ograniczeniu wstępu przedstawicieli attachatu obrony Federacji Rosyjskiej do obiektów wojskowych¹¹⁰.

Jak wynika z powyższego zestawienia, bardzo wiele spotkań z przedstawicielami rosyjskich służb specjalnych nie zostało w żaden sposób opisanych i przeanalizowanych w SKW. Jest to niedopuszczalny brak profesjonalizmu.

Na podstawie przeglądu dostarczonych Komisji materiałów, wytworzonych w SKW oraz zgromadzonych przez Prokuraturę, można stwierdzić, że podawane w dokumentach (np. zeznaniach i wyjaśnieniach) oraz wypowiedziach publicznych uzasadnienie kontaktów SKW z FSB, a w konsekwencji podpisania „Porozumienia”, jest co najmniej wątpliwe, gdyż:

1. Struktury FSB z Obwodu Kaliningradzkiego (*de facto* był to partner merytoryczny, gdyż z nim zrealizowano tzw. spotkania eksperckie) nie były odpowiednim podmiotem do

¹⁰⁹ <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=069746E9> [dostęp: 24 XI 2023 r.].

¹¹⁰ WBH, *Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych...*, s. 59.

prowadzenia rozmów o przerzucie ludzi i sprzętu Polskiego Kontyngentu Wojskowego z Afganistanu (ten kierunek geograficzny na pewno nie jest w jurysdykcji Zarządu ds. Floty Bałtyckiej i Wojsk Obwodu Kaliningradzkiego FSB).

2. W kilku relacjach ze spotkań z oficerami FSB brak jakichkolwiek odniesień do katastrofy smoleńskiej, chociaż w dokumentach wysyłanych poza służbę ten motyw współpracy jest podkreślany. Wyjaśnianie katastrofy smoleńskiej na poziomie rządowym zostało zamknięte publikacją raportu Komisji Millera w dniu 25 lipca 2011 r. i po tym czasie żadne istotne informacje nie zostały przez SKW zgromadzone.
3. Zagrożenie terrorystyczne przeciwko siłom zbrojnym obu państw, jeżeli weźmie się pod uwagę ówczesne realia, mogło być tylko argumentem na papierze. W Afganistanie rosyjskie wojska specjalne w wąskim zakresie współdziałały z Amerykanami. Konieczne jest dalsze wyjaśnienie, na jakiej zasadzie spodziewano się, że Departament Kontrwywiadu Wojskowego FSB będzie współpracował w kwestii terroryzmu, podczas gdy całość działań antyterrorystycznych znajduje się w kompetencji innej części FSB, z którą, jak wynika z dokumentów, nie było żadnego kontaktu.
4. Bardzo trudna do rozstrzygnięcia jest kwestia różnicy pomiędzy kontaktami ze służbami specjalnymi a współpracą. Ma to o tyle znaczenie, że na kontakt ze służbą specjalną innego państwa nie jest wymagana zgoda Prezesa Rady Ministrów, ale na współpracę już tak. Z wieloletniej praktyki można wskazać, że współpraca pomiędzy służbami specjalnymi przybiera standardowe formy, którymi są: stały dostęp do siedziby służby „partnerskiej” (Rosjanie do momentu uzyskania przez SKW zgody na współpracę, czyli do 20 grudnia 2011 r., odbyli ponad trzydzieści spotkań z funkcjonariuszami SKW), zaprzestanie stosowania agresywnych form inwigilacji (takie są spostrzeżenia funkcjonariuszy SKW, którzy przebywali w Moskwie), spotkania eksperckie, spotkania kierownictwa (30 sierpnia-1 września 2011 r.), przekazywanie informacji, prośby o udzielenie informacji, omawianie dalszych etapów współpracy w przyszłości, tajne operacje i przedsięwzięcia techniczne.

Spśród tych dziewięciu standardowych form w relacji FSB-SKW mamy do czynienia z co najmniej sześcioma. Podkreśla to ułomność unormowań prawnych i związaną z tym możliwością manipulowania i dezinformowania przełożonych co do istoty relacji (kontakt lub współpraca) z obcą służbą specjalną. Jedną z rekomendacji Komisji jest wniosek, aby kwestia ta została należycie uporządkowana. W tym

kontekście warto przywołać fragment zeznań jednego ze świadków: „Umowa została zawarta po to, żeby była jakaś furtka do ewentualnej współpracy”¹¹¹.

5. W ocenie Komisji nawiązanie kontaktów i *de facto* współpracy z FSB nastąpiło w czerwcu 2010 r. Najwcześniejsza udokumentowana zgoda (wydana niezgodnie z trybem opisanym w ustawie z dnia 9 czerwca 2006 r., gdyż bez wymaganej opinii ministra obrony narodowej) premiera D. Tuska na współpracę z FSB została wyrażona w okresie 18 października do 20 grudnia 2011 r. (brak daty przy podpisie premiera). Ocena, czy Szef SKW gen. bryg. Janusz Nosek przekroczył swoje uprawnienia należy do prokuratury. Komisja żywi poważne podejrzenia, że opisana powyżej „współpraca” służyła realizacji głównie rosyjskich celów strategicznych w oddziaływaniu na NATO (w tym Polskę), została wykorzystana na niekorzyść interesów Rzeczypospolitej Polskiej i była egzemplifikacją rosyjskiego wpływu.
6. Na podstawie całościowej wiedzy poznanej przez Komisję na tym etapie prac, można sformułować ocenę, że FSB wymusiło kontakt z SKW, co później rzutowało na dalszy przebieg zdarzeń i uczyniło służby rosyjskie podmiotem dominującym. Komisja nie poznała żadnych dokumentów świadczących o zwróceniu się przez Szefa SKW gen. bryg. J. Noska do ministra T. Siemoniaka, ministra koordynatora służb specjalnych J. Cichockiego lub premiera Donalda Tuska z pisemną informacją o działaniach rosyjskich z połowy 2010 r. Tym bardziej niezrozumiałe jest, dlaczego w sprawozdaniu za rok 2010 SKW wskazało siebie jako stronę inicjatywną w kontakcie z FSB. Co więcej, chociaż kontekst smoleński przywoływany był dla uzasadnienia kontaktu z FSB, to na pewno na kilku pierwszych spotkaniach motyw katastrofy nie był w ogóle omawiany. Wypełnia to znamiona świadomego działania dezinformacyjnego w stosunku do przełożonych.

VI. Analiza treści „Porozumienia pomiędzy Służbą Kontrwywiadu Wojskowego Rzeczypospolitej Polskiej a Federalną Służbą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej o współpracy i współdziałaniu w obszarze kontrwywiadu wojskowego” z 11 września 2013 r.

¹¹¹ *Ibidem*, s. 58.

„Porozumienie” pomiędzy SKW a FSB zostało podpisane w Petersburgu 11 września 2013 r.¹¹²

Komisja nie odnalazła żadnego dokumentu sporządzonego przez SKW, który zawierałby jednoznaczne, wieloaspektowe, merytoryczne uzasadnienie celowości zawarcia „Porozumienia”. Nie odnaleziono także dokumentów wskazujących na jakąś formę konsultacji z przełożonymi (MON, minister-koordynator) i Krajową Władzą Bezpieczeństwa (ABW) ogólnego zakresu i treści tego „Porozumienia”, mimo, że „służby specjalne Federacji Rosyjskiej nie są uznawane w jakimkolwiek dokumencie Sojuszu Północnoatlantyckiego za sprzymierzone ze służbami NATO”¹¹³.

Istotnym punktem odniesienia dla dalszych rozważań jest „Wspólne Oświadczenie Rady NATO-Rosja wydane na posiedzeniu Rady NATO-Rosja w dniu 20 listopada 2010 r. w Lizbonie”¹¹⁴. We wstępie dokumentu przypomniane jest fundamentalne dla istnienia Sojuszu stwierdzenie: „bezpieczeństwo wszystkich państw wspólnoty euroatlantyckiej jest niepodzielne” co oznacza, że cały proces poszukiwania możliwości współpracy z Rosją jest podporządkowany kolegialnemu bezpieczeństwu państw NATO i żadna ze stron nie może podejmować indywidualnych działań, które mogłyby stworzyć zagrożenie dla spójności interesów bezpieczeństwa. W dalszej kolejności wskazano, że „bezpieczeństwo NATO i Rosji jest ze sobą ściśle powiązane”, ale w związku z powyższym w dialogu z Rosją podmiotem jest NATO, a nie poszczególne państwa członkowskie. W tak opisanej rzeczywistości, wskazywanie na procesy, które inicjowane są na forum Rady NATO-Rosja dla usprawiedliwienia jakichkolwiek bilateralnych umów krajów członkowskich z Rosją jest nieadekwatne w stosunku do powyższych stwierdzeń. Na szczycie w Lizbonie jasno zostały określone warunki brzegowe „osiągnięcia prawdziwie strategicznego i zreformowanego partnerstwa” z Rosją a mianowicie: powstrzymanie się od gróźb użycia siły lub rzeczywistego użycia siły w relacjach między sobą, w niezgodzie z Kartą Narodów Zjednoczonych i Zasadami Rządzącymi Wzajemnymi

¹¹² „Porozumienie” zostało odtajnione na wniosek MON z 23 VI 2023 r. w oparciu o decyzję Szefa SKW nr SKW/217/2023 z 10 VII 2023 r.

¹¹³ Dokumentem, który posłużył jako główne źródło informacji o procesie przygotowania „Porozumienia” był Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych w zakresie wybranych aspektów funkcjonowania niektórych jednostek organizacyjnych Służby Kontrwywiadu Wojskowego w latach 2007-2015 (materiały archiwalne sygn. SA 1916/3).

¹¹⁴ Oświadczenia Rady NATO-Rosja ze spotkania w Lizbonie, 20 XI 2010 r., [w:] *Stosunki NATO-Federacja Rosyjska w świetle dokumentów*, wstęp, wybór, tłumaczenie i opracowanie naukowe R. Kupiecki, M. Menkiszak, Warszawa 2018, s. 431-433.

Stosunkami Między Państwami Uczestniczącymi zapisanymi w Akcie Końcowym KBWE z Helsinek.

Współpraca pod szyldem Rady NATO-Rosja, zgodnie z ówczesnymi zapisami, winna mieć charakter kolegialny, gdyż celem tych działań jest bezpieczeństwo rejonu euroatlantyckiego. Dialog z Rosją w celu poszukiwania możliwości współpracy obejmował następujące obszary: kontrola zbrojeń, rozbrojenia i zapobieganie proliferacji broni masowego rażenia, usunięcie broni jądrowej, obrona przeciwrakietowa, ułatwienie transportu kolejowego niebojowych transportów dla ISAF przez terytorium Federacji Rosyjskiej, szkolenia antynarkotykowe, zwiększenie efektywności floty śmigłowców Sił Powietrznych Afganistanu, zwalczanie terroryzmu, szkolenia i ćwiczenia związane ze zwalczaniem piractwa i rozbojów na akwenach morskich.

Dwa z wymienionych powyżej elementów użyte zostały wielokrotnie w dokumentach SKW i wypowiedziach szefostwa SKW jako uzasadnienie podpisania „Porozumienia” z FSB. Pierwszy z nich to transport kolejowy niebojowych towarów przez terytorium FR. Sprawa była aktualna w czasie rozwijania potencjału misji ISAF w Afganistanie (jeszcze w 2010 r.), przy czym strona rosyjska wielokrotnie mnożyła różne drobne trudności, uzyskując tym samym lepsze warunki ekonomiczne. Nie można tego argumentu odnieść do roku 2013, gdyż transport dla Sił Zbrojnych RP był zabezpieczony. Obowiązywała podpisana 28 listopada 2012 r. „Umowa nabycia i usług wzajemnych pomiędzy Ministrem Obrony Narodowej RP a Departamentem Obrony USA”.

Kolejnym elementem uzasadnienia podpisania „Porozumienia” było zwalczanie terroryzmu. Tymczasem Rada NATO-Rosja skonkretyzowała obszar współpracy i wskazała, że chodzi o wdrażanie technologii wykrywania materiałów wybuchowych, zapobieganie zagrożeniom terrorystycznym skierowanym przeciwko lotnictwu cywilnemu i wymianę informacji na temat terroryzmu. Ze strony Federacji Rosyjskiej wyrażono zainteresowanie wsparciem misji NATO na Morzu Śródziemnym. Tym samym nie wskazano szczegółowego obszaru związanego z misją ISAF, aczkolwiek szukając uzasadnienia do współpracy z FSB można odwołać się do ogólnego zapisu: „wymiana informacji na temat terroryzmu”. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę, że partnerem „Porozumienia” miał być, co usilnie podkreślano, Departament Kontrwywiadu Wojskowego FSB, to trudno sobie wyobrazić jakich informacji spodziewano się od „partnera”, który nie był obecny w Afganistanie.

W analizie kulisów „Porozumienia” przydatny okazał się „Arkusze Informacyjny dotyczący praktycznej współpracy Rady NATO-Rosja”¹¹⁵ z października 2013 r. Można uznać, że opisuje on sojusznicze wysiłki we współpracy ze stroną rosyjską w analizowanym okresie poprzedzającym podpisanie „Porozumienia”. Trzy lata objęte przeglądem wykazały, że praktyczną współpracę realizowano w dziewiętnastu konkretnych wymiarach. W zakresie zwalczania terroryzmu w 2013 r. trwała analiza możliwości potencjalnej współpracy, przy czym zrealizowano kilka inicjatyw: ćwiczenia sztabowe w Kwaterze Głównej NATO (marzec 2012 r.), konferencja w Hiszpanii (maj 2012 r.), spotkanie informacyjne o działaniach szkoleniowych prowadzonych przez Rosjan (2013 r.). Jako istotny wymiar tej współpracy wskazano udział rosyjskich okrętów w operacji morskiej NATO skierowanej przeciwko terroryzmowi na akwenie Morza Śródziemnego. Należy podkreślić, że żaden z tych obszarów nie wiązał się ze współpracą w zakresie „przeciwdziałania działalności wywiadowczo-wywrotowej służb specjalnych krajów trzecich”, co stało się istotą „Porozumienia”.

1. Treść „Porozumienia”

Preambuła dokumentu zawiera stwierdzenia, które stawiają obie służby specjalne – SKW i FSB, w relacji równorzędnej, jako podmioty działające zgodnie z „ogólnie przyjętymi zasadami i normami prawa międzynarodowego”. W języku stosunków dyplomatycznych oznacza to, że strona polska uznała stronę rosyjską jako państwo stosujące normy prawa międzynarodowego w stopniu co najmniej takim samym jak RP. Kierownictwo SKW zgodziło się na tę treść pomimo pełnej świadomości, że Federacja Rosyjska jest na arenie międzynarodowej agresorem (wojna w Gruzji w roku 2008), jej polityka prowadzi do nieustannych napięć regionalnych (Abchazja, Osetia Płd.), a partner podpisywanego porozumienia jest organizacją o charakterze zbrodniczym (liczne morderstwa na zlecenie najwyższych władz państwowych¹¹⁶). Trudno wytłumaczyć podejście kierownictwa SKW, które bez żadnych merytorycznych podstaw, separowało ze struktur FSB specyficzny podmiot, jakim

¹¹⁵ Praktyczna współpraca Rady NATO-Rosja. Przegląd (październik 2013), [w:] *Stosunki NATO-Federacja Rosyjska...*, s. 558-567. Zob. także: APOW, sygn. PO IV Ds. 147.2016, t. V, k. 918-930.

¹¹⁶ W opisach morderstw politycznych w Rosji wskazuje się m.in. na Iwana Kiwielidia, Jurija Pietrowicza Szczekoczichina, Annę Politkowską, Borysa Bieriezowskiego, Aleksandra Pierieplicznija i Aleksandra Litwinienkę, Siergieja Magnickiego. Zob. m. in. G. Kuczyński, *Jak zabijają Rosjanie. Ofiary rosyjskich służb od Trockiego do Litwinienki*, Warszawa 2016.

jest Departament Kontrwywiadu Wojskowego, jako wiarygodnego partnera, który może być traktowany podobnie jak inne sojusznicze służby specjalne.

Całościowa wiedza o FSB, którą powinni dysponować oficerowie SKW, a zwłaszcza kierownictwo Służby, wskazuje, iż jest to instytucja bardzo silnie scentralizowana i realizuje na kierunku polskim ofensywne działania o charakterze wywiadowczym oraz przedsięwzięcia aktywne (np. operacje wpływu) wykorzystując całą swoją strukturę. Kierownictwo SKW miało wszelkie podstawy (Komisja dysponowała dokumentami wytworzonymi w SKW zawierającymi informacje, którymi dysponowało szefostwo SKW) aby wnioskować, że FSB realizuje wobec nich precyzyjnie zaplanowaną operację, wykorzystując różnorodne swoje zasoby. Z przebiegu kontaktów SKW-FSB wynika, że były w tę operację zaangażowane następujące składowe struktury FSB: I Służba (Departament Operacji Kontrwywiadowczych) oraz Departament Kontrwywiadu Wojskowego, a także niezauważona przez SKW – V Służba FSB (Zarząd Współpracy Międzynarodowej oraz Departament Informacji Operacyjnej).

Artykuł 1

Wskazany w art. 1 zakres relacji stron, tj. „współpracują i współdziałają”, budzi negatywną reakcję już na poziomie pojęcia „współpraca”, natomiast określenie „współdziałanie” budzi stanowczy sprzeciw. Należałoby spodziewać się, że na podstawie dotychczasowych doświadczeń SKW winno było dostrzec istotne dla interesów RP obszary aktywności, gdzie „współdziałanie” z FSB było niezbędne do realizacji celów. Nie odnaleziono w dokumentacji SKW żadnego uzasadnienia dla tak sformułowanego zapisu.

Zwyczajowe w ramach współpracy służb przekazywanie informacji, nawet spotkania ekspertów czy analityków nie wypełniają zakresu określonego pojęciem „współdziałanie”. W języku służb „współdziałanie” to prowadzenie wspólnych działań aktywnych, np. ukierunkowanych na zbieranie wiedzy o interesującym dla obu służb podmiocie (osobie, organizacji) lub prowadzenie działań ofensywnych wobec obcej służby specjalnej, organizacji terrorystycznej lub zorganizowanej grupy przestępczej.

Artykuł 2

W następnym artykule „Porozumienia” znajdują się określenia: przeciwdziałanie, zabezpieczanie, wykrywanie, zapobieganie, zwalczanie. Możliwe jest także prowadzenie

aktywnych działań o charakterze technicznym, np. w celu niejawnego pozyskania danych przekazywanych kanałami telekomunikacyjnymi. Komisja w trakcie swoich prac nie natrafiła na dokumenty wskazujące, czy choćby sugerujące, że działania o takim charakterze były prowadzone. Należy więc uznać, że przynajmniej ze strony rosyjskiej (głównego redaktora tekstu) poprzez wprowadzenie pojęcia „współdziałanie”, chodziło o stworzenie dogodnej legendy do innych, nieujawnionych stronie polskiej działań, np. ofensywnego rozpoznania osób z kierownictwa polskiego kontrwywiadu wojskowego, co mogło wiązać się z planami długofalowej współpracy na kierunku zachodnim.

Komisja dopuszcza jeszcze dodatkową interpretację, którą koniecznie należałoby w trakcie dalszych badań poddać analizie. W związku z tym, że cały proces zawarcia „Porozumienia” nosił znamiona legalizacji wcześniejszych kontaktów, być może wcześniej miały miejsce różne formy „współdziałania”, które nie zostały udokumentowane.

W dalszej części art. 2 określono główne kierunki współpracy w obszarze kontrwywiadu wojskowego. Wymaga to szerszego omówienia.

Artykuł 2a: „Wykrywanie, zapobieganie i zwalczanie działalności terrorystycznej i dywersyjnej skierowanej przeciwko siłom zbrojnym obu państwom”

Realizacja tego punktu „Porozumienia” zakłada nie tylko wymianę informacji (np. pozyskanych przez SKW z NATO-wskich źródeł sojusznicznych), ale także realizację aktywnych działań operacyjnych i technicznych komórek kontrwywiadu w tym zakresie. Wykonanie „Porozumienia” w tym zakresie polegałoby zatem również na przekazywaniu FSB w dowolnej formie informacji uzyskanych z osobowych źródeł lub z aparatury technicznej (także ustnie, bez żadnego rejestrowania tego faktu, o czym mówi art. 5). Zaznaczyć należy, że zgodnie z obowiązującą praktyką, wszelkie informacje pozyskiwane ze źródeł osobowych traktowane są jako tajne. Podobnie najwyższą klauzulą chronione są specyficzne zdolności do pozyskiwania informacji środkami technicznymi.

Zakładana w „Porozumieniu” wymiana informacji o zagrożeniu terrorystycznym stawiała SKW w bardzo trudnej sytuacji. W odróżnieniu od FSB polski kontrwywiad wojskowy nie posiadał narzędzi i zasobów, które mogły być w tym celu wykorzystane w rejonach operacyjnego działania wojsk rosyjskich (Kaukaz, Bliski Wschód, Sahel, Lewant, Afryka

Środkowa). Tego rodzaju informacje mogłyby pochodzić tylko ze źródeł sojuszniczych. Biorąc pod uwagę skład delegacji FSB (przedstawiciele Zarządu ds. Floty Bałtyckiej i Wojsk Obwodu Kaliningradzkiego) Komisja zakłada, że Rosjanie byli zainteresowani szczególnie uzyskiwaniem informacji dotyczących szeroko rozumianego rejonu kaliningradzkiego i basenu Morza Bałtyckiego. Działaniem sprzecznym z postanowieniami „Porozumienia” (patrz art. 2) byłoby nieprzekazanie posiadanych przez SKW informacji istotnych dla bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej w zakresie działalności terrorystycznej i dywersyjnej. Podpisując „Porozumienie” SKW wzięło na siebie zobowiązanie do przekazywania informacji, które w systemie informacyjnym państwa pochodziły ze źródeł zagranicznych lub krajowych. Bardzo duża część interesujących Rosjan – w tym kontekście – informacji znajdowała się w sojuszniczych zasobach informacyjnych, do których SKW miało dostęp. Zatwierdzenie przez szefa SKW tej części „Porozumienia”, z równoległym brakiem dokumentowania treści spotkań, brakiem ewidencji przekazanych i otrzymanych informacji oraz możliwość przekazywania informacji w trybie *ad hoc* i ustnie, stwarzało nader podatny grunt do infiltracji SKW.

Artykuł 2b: „Przeciwdziałanie działalności wywiadowczo-wywrotowej służb specjalnych krajów trzecich, skierowanej przeciwko Federacji Rosyjskiej lub Rzeczypospolitej Polskiej”

Działalność wywiadowczo-wywrotowa najczęściej rozumiana jest jako działania skierowane na osłabienie siły wojskowej, ekonomicznej lub politycznej państwa poprzez obniżenie morale, lojalności, poczucia pewności jego mieszkańców oraz zaufania do instytucji państwa. Są to najbardziej skomplikowane operacje wywiadowcze, należące z natury swej do grupy działań, których ujawnienie jest szczególnym sukcesem kontrwywiadu. Jednocześnie zawsze chronione są najwyższymi klauzulami tajności. Współdziałanie w ramach tego rodzaju operacji należy traktować jako wyraz najwyższego zaufania, który może zaistnieć tylko pomiędzy służbami państw sprzymierzonych na najwyższym poziomie strategicznym. W historii rosyjskich i sowieckich służb specjalnych działalność wywiadowcza-wywrotowa praktykowana jest od ponad stu lat. Bolesne dla Polski przykłady sięgają czasów wojny polsko-bolszewickiej w latach 1919-1920, pierwszej połowy lat dwudziestych (partyzantka bolszewicka na wschodnich rubieżach II RP), są także obecne po odzyskaniu niepodległości w 1989 r. Najbliższym chronologicznie do opisywanych wydarzeń przykładem tego rodzaju operacji w Europie jest działanie rosyjskich służb specjalnych wymierzone w Gruzję (Abchazja, Osetia Płd.).

W rosyjskim słowniku pojęć prawnych znajdujemy omówienie tego pojęcia: „Działalność wywiadowczo-wywrotowa – zespół skoordynowanych i wzajemnie powiązanych pod względem celów, zadań, miejsca i czasu rozpoznania, sabotażu i innych działań żołnierzy i organów Służby Pogranicznej Federacji Rosyjskiej (jest to jeden z Zarządów FSB), prowadzonych siłami i środkami zagranicznej agencji wywiadowczej, organów operacyjnych, wywiadu wojskowego, formacji, jednostek i pododdziałów według jednego planu i w celu uzyskania informacji wywiadowczych i dokonywania sabotażu na cele wroga. Można ją przeprowadzić w okresie zaostrenia sytuacji militarno-politycznej i operacyjnej, w momencie wybuchu wojny (lokalnej lub regionalnej) oraz w trakcie prowadzenia działań wojennych zarówno we własnym kraju, jak i bezpośrednio na terytorium wroga”¹¹⁷. Natomiast rosyjski słownik terminów kontrwywiadowczych wskazuje, że „Działalność wywiadowcza państwa socjalistycznego ma na celu uzyskanie w odpowiednim czasie rzetelnych i udokumentowanych informacji wywiadowczych o agresywnych planach międzynarodowego imperializmu, przede wszystkim kręgów rządzących Stanami Zjednoczonymi, a także uzyskanie informacji o bieżących wydarzeniach politycznych, gospodarczych, wojskowych, naukowych i technicznych kłopotach krajów kapitalistycznych oraz o wywrotowych dążeniach imperialistycznych służb wywiadowczych, organizacji i osób, z których korzystają. Równolegle prowadzone są działania mające na celu podważenie pozycji imperializmu i wzmocnienie pozycji państwa socjalistycznego i wszystkich krajów wspólnoty socjalistycznej na arenie międzynarodowej. Głównym rodzajem działalności wywiadowczej jest działalność operacyjna. Jednocześnie cele działań wywiadowczych osiąga się innymi środkami: pozyskiwaniem informacji wywiadowczych w oparciu o analizę źródeł otwartych, ankiet itp.”¹¹⁸.

Z kolei działalność wywrotowa to „Rodzaj walki politycznej prowadzonej przez państwa kapitalistyczne, ich wywiad i inne służby specjalne, partie burżuazyjne, wywrotowe ośrodki propagandy, międzynarodowe organizacje antyradzieckie, wrogie elementy wewnątrz kraju, w celu podważenia lub osłabienia podstawowych fundamentów Związku Radzieckiego i innych krajów socjalistycznych, partii komunistycznych i robotniczych, ruch narodowowyzwoleńczy poprzez organizowanie i prowadzenie ukrytych działań politycznych, ideologicznych, gospodarczych, wojskowych, wywiadowczych i innych wywrotowych. W walce państw

¹¹⁷

<https://jurisprudence.academic.ru/searchall.php?SWord=диверсионная+деятельность&from=ru&to=xx&did=jurisprudence&stype=> [dostęp: 2 XI 2023 r.].

¹¹⁸ https://counterintelligence.academic.ru/221/Деятельность_разведывательная [dostęp: 2 XI 2023 r.].

imperialistycznych z socjalizmem potencjał polityczny, militarny, gospodarczy, moralny, naukowy i techniczny Związku Radzieckiego oraz jedność państw socjalistycznych nabierają znaczenia jako główny przedmiot ich wywrotowej działalności. Główne formy wywrotowej działalności wroga wyznaczają elementy szczególnie niebezpiecznych zbrodni państwowych przewidzianych przez sowieckie prawo karne”¹¹⁹.

Chociaż powyższe definicje pochodzą sprzed kilkudziesięciu lat, to należy zauważyć, że podobnie jak Federacja Rosyjska dziedziczy dorobek ZSRS, tak FSB przejęło w całości spuściznę po KGB, nie tylko w metodach pracy, zestawie pojęć, kadrze, ale przede wszystkim mentalności.

Należy odnieść się także do zapisu „Porozumienia” wskazującego, że chodzi o działania przeciwko Federacji Rosyjskiej lub Polsce. Komisja nie pozyskała dokumentów opisujących zagrożenie wywiadowczo-wywrotowe krajów trzecich skierowane przeciwko Polsce i Rosji. Nie były także znane zagrożenia tej natury wobec Polski, które mogłyby zostać zneutralizowane przy pomocy FSB. Z tego względu Komisja ocenia, że omawiany zapis „Porozumienia” mógłby zostać zrealizowany tylko w sposób, który wiązałby się ze zdradą interesów RP i zobowiązań sojuszniczych. Niestety jedynym beneficjentem w tym zakresie mogła być Federacja Rosyjska, nie tylko poprzez uzyskanie informacji o ewentualnie planowanych przez NATO działaniach wywiadowczo-wywrotowych, ale także poprzez zneutralizowanie SKW, jako partnera związanego „Porozumieniem”.

Artykuł 2c: „zabezpieczenie przedsięwzięć wojskowych i wojskowo-technicznych realizowanych w ramach współpracy wojskowej obu Państw”

15 grudnia 2011 r. minister Tomasz Siemoniak poinformował prezydenta Bronisława Komorowskiego, że w czasie wizyty w Moskwie i w rozmowach ze swoim odpowiednikiem, gen. Nikołajem Makarowem, Szefem Sztabu Sił Zbrojnych FR, polski Szef Sztabu Generalnego gen. Mieczysław Cieniuch „uznał za celowe nawiązanie współpracy w zakresie opracowania wspólnych procedur reagowania kryzysowego w rejonie Morza Bałtyckiego (na szczeblu lokalnym i centralnym)”. Zaproponował także „utworzenie bezpośredniego połączenia telefonicznego pomiędzy rosyjskim dowództwem wojskowym w Obwodzie Kaliningradzkim a

¹¹⁹ https://counterintelligence.academic.ru/219/Деятельность_подрывная [dostęp: 2 XI 2023 r.].

Centrum Zarządzania Kryzysowego MON”, co „w przyszłości pozwoliłoby na uniknięcie nieporozumień dotyczących działalności sił zbrojnych”¹²⁰.

Artykuł 2d: „wykrywanie, zapobieganie oraz zwalczanie przypadków nielegalnego obrotu narkotykami, środkami psychotropowymi i ich prekursorami; bronią, amunicją, materiałami wybuchowymi oraz chemicznymi środkami bojowymi”.

Komisja zauważa, że w art. 5 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o SKW i SWW zostały precyzyjnie opisane zadania, które służba powinna realizować. Nie ma w tym wykazie obszaru działania takiego jak „zwalczanie przypadków nielegalnego obrotu narkotykami, środkami psychotropowymi i ich prekursorami”, co zresztą pozostaje poza kompetencją SKW.

Dla oceny tego fragmentu nie bez znaczenia pozostaje wiedza, którą ujawnił w swoich publikacjach autorski duet Litwinienko/Felsztyński¹²¹. Pisali oni, i za tę prawdę Aleksander Litwinienko został zamordowany przez FSB, że rosyjskie służby kontrolują, nadzorują i wykorzystują rosyjską zorganizowaną przestępczość, a szczególnie handel narkotykami, przy czym przemysł narkotyków z Afganistanu był w tym czasie bardzo ważnym źródłem dochodu rosyjskich grup przestępczych, które tylko w 2008 r. przez terytorium Rosji przerzuciły do Europy ok. 77 ton heroiny. Powiązania mafii Sołncewskiej z FSB stały się głośne w Europie dzięki pracy hiszpańskiej prokuratury oraz publikacjom dziennikarskim na podstawie WikiLeaks¹²². Jak więc jednocześnie Rosjanie mogli nastawiać się na pozyskiwanie wiedzy o przestępczości zorganizowanej w Polsce? Można oceniać, że był to ze strony służb rosyjskich element działań wywiadowczych ukierunkowanych na pozyskanie wiedzy o ewentualnych zagrożeniach ze strony polskich lub europejskich struktur bezpieczeństwa. Podobnie, biorąc pod uwagę, że FSB i GRU są wspólnie odpowiedzialne za organizowanie i kontrwywiadowczą osłonę pewnej części międzynarodowego handlu bronią, to wpisanie do Porozumienia takiego obszaru współpracy także stanowiło działania w założeniu swym wywiadowcze, sprowadzające się do pozyskania informacji o ewentualnych zagrożeniach dla rosyjskich interesów.

¹²⁰ CAW-WBH, Pismo T. Siemoniaka do prezydenta B. Komorowskiego, Warszawa, 15 XII 2011, sygn. 4285/2021/2, k. 59.

¹²¹ J. Felsztyński, A. Litwinienko, *Wysadzić Rosję. Kulisy intryg FSB*, Poznań 2007.

¹²² <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/01/wikileaks-cable-spain-russian-mafia> [dostęp: 23 XI 2023 r.].

Artykuł 4

O powierzchowności zaangażowania i słabości polskiej strony w procesie przygotowania „Porozumienia” świadczy również treść art. 4, w którym wskazane są sposoby współpracy. Na pierwszym miejscu zakładano wymianę informacji, co w pewnym zakresie mieści się w standardzie kontaktów między służbami. Natomiast trudno już na takim samym poziomie traktować wymianę doświadczeń. Zakłada to bowiem ujawnienie zrealizowanych spraw operacyjnych oraz ujawnienie oficerów z komórek innych niż zwyczajowo kontaktujący się z obcymi służbami specjalnymi Wydział Spraw Międzynarodowych Gabinetu Szefa SKW. Dla FSB, która konsekwentnie realizowała rosyjską strategię oddzielenia Europy Środkowej od głównego nurtu polityki amerykańskiej (a częścią tej polityki przecież był projekt obrony antyrakietowej), była to ogromna okazja do namierzenia i rozpoznania rzadkich w służbie specjalistów od pracy operacyjnej.

Na drugim miejscu zakładano „opracowywanie i realizowanie uzgodnionych przedsięwzięć”, co wiąże się z omówionym wcześniej „współdziałaniem”. Zapis ten należy tłumaczyć jako gotowość do opracowania planu i zrealizowania działań operacyjnych, które uderzałoby w cudzą operację wywiadowczą. Komisja nie znalazła dokumentów poświadczających kroki sprawozdawcze szefa SKW, który przekazałby choćby obszerne omówienie, nie mówiąc o zapoznaniu przełożonych politycznych z tekstem „Porozumienia”.

Komisja zwraca uwagę na kwestię znaczeniową fragmentu „Porozumienia” odnoszącego się do „wymiany jawnych publikacji i innych materiałów dotyczących kwestii zapewnienia bezpieczeństwa”. W drugiej części zdania brak jest zastrzeżenia, że „inne” materiały także będą jawne. Niekorzystna interpretacja przyjmowana przez FSB mogła uznać, że „inne” materiały mogą być niejawne.

Można z bardzo dużą dozą pewności przyjąć, że faktyczny plan FSB, zgodnie z doktryną oddziaływania na bliską zagranicę, zakładał nie tylko pozyskiwanie informacji, ale stopniowe wykorzystanie kontaktu z SKW do działań dezinformacyjnych i dezintegracyjnych (rosyjskie działania aktywne) w celu zasiania i pogłębiania animozji pomiędzy państwami regionu w sferze interesów obronnych. Pozornie więc mało istotna część współpracy określona jako „wymiana innych materiałów” miała ogromny potencjał zagrożenia dla spójności struktur wywiadowczych NATO w rosyjskim regionie północno-zachodnim i dla polskiego systemu bezpieczeństwa.

Kontakty pomiędzy służbami są z natury swej okazją do zbierania informacji o przeciwniku, a przecież Polska w tym czasie, jako członek NATO, zaliczana była przez służby rosyjskie do grupy państw wywiadowczego rozpoznania o wysokim priorytecie. FSB realizując część swoich zadań, przy każdej okazji zbiera informacje o funkcjonariuszach i żołnierzach służb wywiadowczych i kontrwywiadowczych państw NATO, co jest rutynowym działaniem. Wchodząc w dialog z FSB, SKW pozwoliła na pozyskiwanie wiedzy o nieznaney liczbie osób zatrudnionych w SKW i w jednostkach wojskowych, do których mieli dostęp przedstawiciele FSB. Komisja nie znalazła dokumentów, które poświadczałyby, że samochody, z których korzystali oficerowie FSB wjeżdżając do obiektów wojskowych (w tym siedziby SKW) były w jakikolwiek sposób sprawdzane pod kątem wyposażenia w technikę operacyjną. Postój przez nawet krótki czas na parkingu w pobliżu budynku głównej siedziby SKW pozwalał na uzyskanie znacznego zasobu danych wywiadowczych ze źródeł technicznych.

Komisja podkreśla, że trwająca przez dłuższy okres realizacja „Porozumienia” przyczyniła się do dekonspiracji naszych oficerów zajmujących się istotnymi dla strony rosyjskiej zagadnieniami, czy też prowadzących agenturę w terenie. Każde spotkanie eksperckie wiąże się z wystawieniem do kontaktu osób kompetentnych w danej dziedzinie. Nie było możliwe, aby w ramach realizacji porozumienia nie doszło do spotkań, na których po stronie SKW nie byłiby włączeni kolejni oficerowie (żołnierze lub funkcjonariusze). Wiadomo, że odbyły się jakieś spotkania eksperckie, ale poza dwoma (Kadyny i Bałtijsk) nie wiadomo, kto w nich brał udział, gdyż relacje te i spotkania w większości nie były dokumentowane.

Artykuł 5

Wyrażona w „Porozumieniu” zgoda na przekazywanie informacji w formie ustnej lub pisemnej otworzyła możliwość, ale także zalegalizowała wcześniejszy stan, braku ścisłej ewidencji informacji otrzymywanych i przekazywanych. W kontaktach ze służbą posiadającą od 1923 r. struktury odpowiedzialne za prowadzenie wojny informacyjnej, świadczy to nie tylko o braku wyobraźni, ale o głębokiej niekompetencji oficerów SKW zaangażowanych w negocjowanie Porozumienia i odpowiedzialnych za jego treść.

Dodatkowo otwarta została możliwość zachowań inspiracyjnych: „Informacja może być przekazywana bez oficjalnego zapytania”, połączona z wcześniej zaakceptowanym brakiem ewidencji działań w sferze informacyjnej, co skazywało SKW na wchłanianie i

rozprzestrzenianie rosyjskiej dezinformacji. SKW weszło na drogę, aby stać się, w perspektywie stosunkowo krótkiej, narzędziem w rosyjskiej wojnie informacyjnej z NATO.

Artykuł 6

Brzmienie w języku polskim: „Materiały i informacje będące przedmiotem wymiany realizowanej w ramach niniejszego Porozumienia między Stronami, podobnie jak informacja o zakresie i treści Porozumienia, są niejawne i nie mogą być przekazywane ani wykorzystywane bez pisemnej zgody i spełnienia wszystkich warunków wskazanych przez daną Stronę. Tryb wymiany informacji, zawierającej dane stanowiące informacje niejawne a także tryb dalszej ochrony takiej informacji są określone innymi międzynarodowymi porozumieniem” (pisownia oryginalna).

Dosłowne tłumaczenie tekstu z języka rosyjskiego: „Materiały i informacje, stanowiące przedmiot wymiany między Stronami w wykonaniu niniejszego Porozumienia jak i informacje o zakresie i treści współpracy są tajne i nie mogą być przekazane komukolwiek lub wykorzystane bez pisemnej zgody i pełnej zgodności z warunkami określonymi przez Strony. Procedura wymiany informacji, zawierających dane stanowiące tajemnicę państwową¹²³, a także procedura dalszej ochrony takich informacji nie jest regulowana w ramach niniejszego Porozumienia”.

Komisja zwraca uwagę na podnoszenie przez polską stronę klauzuli Porozumienia. Chociaż strona rosyjska część korespondencji (podobnie jak tekst „Porozumienia”) traktowała jako co najwyżej tajemnicę służbową, to funkcjonariusze SKW nadawali tym samym dokumentom klauzulę „tajne”. Jest to okoliczność, która powinna być na dalszym etapie wnikliwie zbadana.

Artykuł 7

¹²³W aktach prawnych ustanawiających system ochrony tajemnic w FR informacje niejawne o najwyższej ważności ze względu na bezpieczeństwo państwa określa się terminem tajemnica państwowa (ros. государственная тайна, pis. fon. gosudarstwienaja tajna). System ochrony tajemnicy państwowej w Rosji, podobnie jak system ochrony informacji niejawnych w Polsce, jest oparty na dwóch filarach: karnoprawnym i administracyjnym. Rosyjskie tajemnice państwowe są informacjami klauzulowanymi, a ich odpowiednikami w polskim prawodawstwie są informacje chronione na podstawie ustawy z 5 VIII 2010 r. o ochronie informacji niejawnych.

Do kontaktów ze stroną rosyjską został wskazany Wydział Spraw Międzynarodowych Gabinetu Szefa SKW, który podlegał bezpośrednio szefowi służby. Z materiałów udostępnionych Komisji wynika, że z Rosjanami spotykali się w siedzibie SKW i na terenie Warszawy głównie dwaj funkcjonariusze (P. Pytel i K. Dusza). Oznaczało to, że wiedza na temat kontaktu z Rosjanami była świadomie ściśle limitowana, więc funkcjonariusze Zarządu Operacyjnego SKW mogli dowiedzieć się o jakichkolwiek szczegółach tylko wtedy, gdy szef podjął taką decyzję, ale jedynym pośrednikiem mógł być ówczesny Dyrektor Zarządu Operacyjnego, którym był P. Pytel (od listopada 2013 r. pełnił obowiązki Szefa SKW a od lutego tego roku był Szefem SKW). Z dokumentów udostępnionych Komisji wynika, że powstało tylko kilka notatek sporządzonych przez funkcjonariuszy SKW (P. Pytel, K. Dusza) z licznych spotkań z przedstawicielami ambasady rosyjskiej (Juzwik, Kołotow, Żukow, Bondar, Makarow, Ljulij, Viktorin, Jaculczak, Jozkow, Griszin). Skoro notatek nie było, to nic nie zostało przekazane do Zarządu Operacyjnego, trudno więc mówić o jakichkolwiek, choćby informacyjnych, korzyściach SKW w wyniku „współpracy” i podpisania „Porozumienia”. Ze strony rosyjskiej niezmiennie najbardziej aktywny był przedstawiciel FSB w Warszawie (Juzwik), który nie był oficerem Departamentu Kontrwywiadu Wojskowego FSB, ale został wysłany do Warszawy, podobnie jak inni oficerowie FSB, z V Służby FSB, w kompetencji której było obsadzanie etatów zagranicznych w biurach łącznikowych służby w przedstawicielstwach dyplomatycznych. Można powiedzieć, że Rosjanie wypełnili w ten sposób zapis „Porozumienia”, bo faktycznie komórka odpowiedzialna za kontakty międzynarodowe realizowała spotkania z Polakami. Niemniej jednak nie był to wojskowy kontrwywiad. Można wyciągnąć na tej podstawie dwa wnioski. Pierwszy, że szefostwo SKW nie rozumiało struktury FSB i godziło się na współpracę całkowicie zmanipulowaną przez Rosjan. Drugi, że wiedziało o rosyjskich manipulacjach i z jakichś, nierozpoznanych do tej pory względów, godziło się na to.

Z dokumentów udostępnionych Komisji wynika, że nie było oddelegowanej żadnej osoby z doświadczeniem operacyjnym na kierunku wschodnim, która mogłaby pełnić chociażby rolę mentorską w kształtowaniu tej współpracy. Jest to co najmniej poważne niedopatrzenie.

Artykuł 9

Zakładano możliwość odbywania spotkań i konsultacji w trybie niezwłocznym, co zdarza się tylko w przypadku zaawansowanej współpracy ze sprawdzonymi partnerami. Trudno zrozumieć, dlaczego polska strona pozwoliła sobie narzucić taki sposób *modus vivendi*. Z zaobserwowanej praktyki poprzedzających „Porozumienie” kontaktów wynika, że niektóre spotkania były w dni wolne od pracy (np. 29 maja 2011 r., 25 listopada 2012 r., 9 marca 2013 r.). Tym bardziej zastanawiający jest brak relacji pisemnych, gdyż naturalne jest domniemanie, że jeżeli spotkanie było wywołane w trybie nagłym (nie wiemy przez którą ze stron), to powinien powstać jakiś zapis na ten temat przedstawiony Szefowi SKW. „Porozumienie” podpisane 11 września 2013 r. zalegalizowało tę praktykę.

W przypadku ujawnienia tych zapisów służby państw NATO mogłyby dojść do wniosku, że wszelkie dotychczas zgłaszane na forum NATO przez służby specjalne RP (Służba Wywiadu Wojskowego, Agencja Wywiadu) zastrzeżenia i wątpliwości co do roli FR w oddziaływaniu na Zachód, są już, delikatnie mówiąc, nieaktualne. Co więcej, Rosjanie zagwarantowali sobie regularność wymiany delegacji, w tym grup roboczych i ekspertów, co dla postronnego czytelnika „Porozumienia” ukazywało perspektywę dużej dynamiki kontaktu i współpracy. Z perspektywy wizerunku służb specjalnych RP było to bardzo niekorzystne.

W artykule 9 znajduje się także zapis, który powinien budzić szczególne zastanowienie, a mianowicie: „pomoc medyczna udzielana jest wskazanym osobom zgodnie z prawodawstwem Strony przyjmującej”. Szef służby specjalnej nigdy nie powinien zgodzić się na to, żeby rosyjskie służby medyczne miały udzielać pomocy żołnierzom lub funkcjonariuszom SKW w nieokreślonej formule. W tekście powinien znaleźć się zapis obligujący do natychmiastowego kontaktu z attaché obrony RP w Moskwie oraz poprzez łącznika FSB z centralą SKW w Warszawie.

Artykuł 10: „Niniejsze Porozumienie nie narusza praw i obowiązków Stron wynikających z innych umów międzynarodowych”

Rosjanie traktowali „Porozumienie” jako umowę międzynarodową. Tym samym dla SKW była to także umowa tej rangi, ale zdecydowano się na procedowanie jej jak zwykłego porozumienia zawieranego pomiędzy służbami specjalnymi?¹²⁴ Komisja wyraża pogląd, że

¹²⁴ Ustawa z dnia 14 IV 2000 r. o umowach międzynarodowych (Dz. U. z 2020 r. poz. 127) [dostęp: 23 XI 2023 r.].

rosyjska propozycja brzmienia art. 10 powinna zostać skonsultowana z MON, gdyż wojskowe sprawy międzynarodowe nie leżą w kompetencji SKW. Tym samym SKW nie miała kompetencji do oceny, czy zawierane „Porozumienie” nie stoi w sprzeczności z innymi umowami międzynarodowymi.

Komisja podkreśla, że Biuro Prawne SKW nie zanegowało możliwości podpisania Porozumienia, którego treść jest sprzeczna z zobowiązaniami sojusznicznymi. Art. 8 Traktatu Waszyngtońskiego brzmi: „Każda Strona oświadcza, że żadne z wiążących ją obecnie zobowiązań międzynarodowych z którąkolwiek ze Stron lub z jakimkolwiek państwem trzecim nie stoi w sprzeczności z postanowieniami niniejszego traktatu, oraz zobowiązuje się do niewiązania się jakimkolwiek zobowiązaniem międzynarodowym sprzecznym z niniejszym traktatem”¹²⁵. Tymczasem w art. 2 „Porozumienia” SKW zobowiązało się do „przeciwdziałania działalności wywiadowczo-wywrotowej służb specjalnych krajów trzecich”, co obejmuje zwłaszcza państwa NATO.

Komisja identyfikuje trzy przyczyny takiego działania. Pierwsza to niekompetencja. Kierownictwo służby nie rozpoznało natury, skali i założeń rosyjskiej operacji, nie wzięto pod uwagę ekspansjonistycznych celów Federacji Rosyjskiej, nie przyjęto prawdy o bezwzględny obliczu FSB. Drugą przyczyną mogła być wola Szefa SKW, który wbrew powyższej wiedzy działał ukierunkowany założeniami polityki zagranicznej premiera Donalda Tuska. Trzecią przyczyną, która nie stoi w sprzeczności z pierwszymi dwiema jest silny rosyjski wpływ na cały proces przygotowania i podpisania „Porozumienia”. Propozycja podpisania „Porozumienia” wyszła ze strony rosyjskiej, tekst został przygotowany przez Rosjan, a także moment, kiedy „Porozumienie” zostało podpisane, wybrała FSB.

2. Wnioski

W świetle powyższej analizy nie należy wykluczyć, że:

1. Strona rosyjska zrealizowała własne cele operacyjne i strategiczne. Podpisanie „Porozumienia” na kierunku polskim zrealizowało cel operacyjny, którym było zbudowanie legendy do permanentnej inwigilacji przedstawicieli SKW przez oficerów FSB. Cel strategiczny

¹²⁵ <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000870970/O/D20000970.pdf> [dostęp: 23 XI 2023 r.]

został osiągnięty poprzez wytworzenie sytuacji niezgodnej z polskimi zobowiązaniami sojusznicznymi.

2. Strona polska, działając pod wpływem rosyjskim, wzięła udział w operacji rosyjskiej zrealizowanej na szkodę RP w zakresie bezpieczeństwa Sił Zbrojnych (w tym kontrwywiadu wojskowego). SKW została także włączona w realizację rosyjskiego celu strategicznego, którym jest osłabienie spójności NATO,

VII. Działania dezinformacyjne b. szefów SKW gen. Janusza Noska i gen. Piotra Pytla

Komisja wskazuje na co najmniej trzy wątki tematyczne obecne w licznych pochodzących z lat 2016-2023 wypowiedziach publicznych generałów J. Noska i P. Pytla, które noszą znamiona świadomej dezinformacji.

1. **Wątek „afgański”** – jego podstawową tezą dezinformacyjną jest to, iż zawarte 11 września 2013 r. „Porozumienie” między SKW a FSB miało przede wszystkim na celu zabezpieczenie działań związanych z wycofywaniem żołnierzy i sprzętu Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Afganistanie z tego bliskowschodniego państwa.
2. **Wątek „kontrwywiadowczy”** – znalazł on wyraz w twierdzeniu, że nawiązanie kontaktów i współpraca SKW z FSB były uzasadnione m.in. tym, iż w odróżnieniu od rosyjskiej służby wywiadu wojskowego (Główny Zarząd Wywiadowczy Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej – GRU) oraz cywilnego (Służba Wywiadu Zagranicznego Federacji Rosyjskiej), FSB jest służbą rzekomo prowadzącą wyłącznie działalność kontrwywiadowczą, a więc skierowaną tylko przeciwko zagrożeniom występującym na terytorium Rosji ze strony obcych podmiotów.
3. **Wątek prorosyjskości i „agenturalności” władz RP w latach 2015-2023** – jest obecny w licznych wypowiedziach, chętnie przez część mediów powielanych, iż zarówno rządy tzw. „Dobrej zmiany” jak i konkretni wybrani przedstawiciele kierownictwa państwa w w/w okresie aktywnie sprzyjali interesom Kremla.

Poniżej wyszczególniono kilka przykładowych wypowiedzi gen. J. Noska i gen. P. Pytla, ilustrujących wyżej wskazane wątki. Każdy z przytaczanych cytatów Komisja opatruje krytycznym komentarzem, opartym na analizie źródłowej falsyfikującej treści dezinformujące obecne w wypowiedziach wspomnianych byłych szefów SKW.

1. Wątek „afgański”

W maju 2023 r. gen. Janusz Nosek, po prawie 10 latach od zawarcia „Porozumienia”, SKW z FSB tak mówił o powodach jego podpisania:

„Podejmując dialog z Rosjanami, robiliśmy to nie dlatego, że nam się Rosja podoba, tylko dlatego, że traktowaliśmy swoją robotę profesjonalnie. Co mamy do zrobienia, trzeba zrobić, ale są rzeczy, w których się nie porozumiemy. Umowa podpisana we wrześniu 2013 r. określała trzy obszary współpracy: Afganistan i inne misje ONZ-owskie, mały ruch graniczny z Kaliningradem i konsekwencje z tego wynikające, rozpoznawanie zagrożeń o charakterze terrorystycznym (...)”¹²⁶.

Wypowiedź gen. Noska odnosząca się do konkretnych zapisów „Porozumienia” SKW z FSB z 2013 r. jest ewidentną dezinformacją, ponieważ w jego treści nie znajdują się żadne zapisy wymieniające wskazane przez generała obszary współpracy z FSB. Poza wątkiem dotyczącym współdziałania w zwalczaniu terroryzmu, w „Porozumieniu” nie ma żadnego fragmentu, który mógłby ewentualnie być odniesiony do zabezpieczania wycofywania polskiego kontyngentu z Afganistanu przy pomocy Rosjan.

„Wątek afgański” w kontekście uzasadniania potrzeby podpisania „Porozumienia” w 2013 r. z Rosjanami podnosił także w publicznych wypowiedziach gen. Piotr Pytel:

„Rozważano wówczas alternatywną zapasową trasę powrotu polskich żołnierzy i sprzętu z kontyngentu wojskowego z Afganistanu pociągami przez Rosję. Umowa była po to, by taki wariant przygotować”¹²⁷. Inna wypowiedź: „przesłanką do podjęcia kontaktu z

¹²⁶ Gen. Janusz Nosek: *PiS jest przesiąknięty agenturą rosyjską. Z generałem Januszem Noskiem byłym szefem Służby Kontrwywiadu Wojskowego rozmawia Donata Subbotko*, Wyborcza.pl, 26 V 2023, <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,29771638,gen-janusz-nosek-pis-jest-przesiakniety-agentura-rosyjska.html> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

¹²⁷ Gen. Pytel odpowiada prawniczym mediom. „Cztery wierutne kłamstwa”, Onet.pl, 4 VIII 2023, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/gen-pytel-odpowiada-prawniczym-mediom-cztery-wierutne-klamstwa/vh5jm3x> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

Rosjanami, wówczas partnerem NATO – była konieczność zabezpieczenia alternatywnej drogi powrotu naszych żołnierzy. Decyzje dotyczące tych działań były akceptowane na najwyższych szczeblach Sojuszu Północnoatlantyckiego. I działało się to w czasie, gdy współpraca z Rosją, jeśli chodzi o Afganistan, była czymś oczywistym i niezbędnym”¹²⁸.

W odniesieniu do powyższych twierdzeń gen. Pytla Komisja wskazuje, iż najistotniejsze – z punktu widzenia operacji wycofania Sił Zbrojnych RP z Afganistanu – było podpisanie 28 listopada 2012 r. przez Ministerstwo Obrony Narodowej umowy z Departamentem Obrony USA o nabyciu i usługach wzajemnych (*Acquisition and Cross-Servicing Agreement – ACSA*¹²⁹). Umowa ta określała ułatwienie wzajemnego świadczenia wsparcia logistycznego dostaw i usług. Na podstawie zapisów tego dokumentu został przeprowadzony transfer ciężkiego sprzętu z PKW Afganistan, a koszty transportu pokryła strona amerykańska¹³⁰. Początek procesu przegrupowania i wycofania PKW Afganistan rozpoczął się 9 maja 2013 roku po oficjalnym przekazaniu Afgańczykom odpowiedzialności za prowincję Ghazni i trwał do 31 grudnia 2014 r. Proces wycofania był realizowany w ramach Planu wycofania Polskiego Kontyngentu Wojskowego z Islamskiej Republiki Afganistanu¹³¹. Za realizację i nadzór nad procesem odpowiedzialna była Grupa Operacyjna do spraw wycofania PKW Afganistan. W dokumentacji wytworzonej w ramach pracy Grupy wielokrotnie podkreślano: „Planować załadunek środków bojowych i materiałowych stosownie do zakontraktowanych terminów misji lotniczych do kraju realizowanych w oparciu o program SAC i SALIS z maksymalnym wykorzystaniem powierzchni ładunkowej samolotów transportowych”¹³². Jak wynika z

¹²⁸ General Piotr Pytel odpowiada na oskarżenia Macierewicza: „To kłamstwa!” I zapowiada pozew. Z Piotrem Pytelem rozmawia Michał Gostkiewicz, <https://weekend.gazeta.pl/weekend/7,152121,22797123,general-piotr-pytel-odpowiada-na-oskarzenia-macierewicza-to.html#BoxMTPromoImg> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

¹²⁹ Umowa nabycia i usług wzajemnych (POL-US-02) podpisana przez stronę polską 28.11.2012 r., a przez stronę amerykańską 03.12.2012 r., <https://archiwum-bochb.wp.mil.pl/plik/file/Umowa%20nabycie%20uslug%20wzajemnych%20ACSA%20pol.pdf>, [dostęp: 25 XI 2023 r.].

¹³⁰ Mjr Marek Pietrzak, *Rosomaki wracają z Afganistanu*, https://web.archive.org/web/20180108233525/http://isaf.wp.mil.pl/pl/1_2114.html [dostęp: 25 XI 2023 r.]; *Rosomaki wracają do kraju* <https://defence24.pl/sily-zbrojne/rosomaki-wracaja-do-kraju> [dostęp: 26 XI 2023 r.]; *Rosomaki wracają z Afganistanu* w: <https://defence24.pl/sily-zbrojne/rosomaki-wracaja-z-afganistanu> [dostęp: 26 XI 2023 r.].

¹³¹ CAW-WBH, Zespół archiwalny PKW Afganistan, sygn. 3167/18/1, k.2. Program SAC – Strategic Airlift Capability – międzynarodowa inicjatywa zapewniająca uczestnikom dostęp do wojskowych transportów powietrznych; Program SALIS – Strategic Air Lift Interim Solution – podpisany przez NATO komercyjny kontrakt z rosyjskimi i ukraińskimi przedsiębiorstwami, wykorzystującymi ciężkie samoloty transportowe AN-124 Rusłan, szerzej na ten temat: Strategic airlift, w: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50107.htm#SALIS [dostęp: 26 XI 2023 r.].

¹³² CAW-WBH, Zespół archiwalny PKW Afganistan, sygn. 3167/2018/1, k.38, 64-65.

dokumentów, proces wycofania Sił Zbrojnych RP z Afganistanu był realizowany wyłącznie poprzez programy SAC, SALIS oraz ACSA przy wsparciu Sił Zbrojnych USA.

2. Wątek „kontrwywiadowczy”

W dniu 15 maja 2017 r. na portalu Onet.pl ukazał się wywiad z gen. Januszem Noskiem przeprowadzony przez Andrzeja Stankiewicza. Były Szef SKW powiedział w nim m.in.:

„(...) rozmawiając z Rosjanami, doskonale wiedzieliśmy, z kim gramy i jak gramy. Warto podkreślić, że SKW nie utrzymywała kontaktów z rosyjską wojskową służbą wywiadowczą GRU czy Służbą Wywiadu Zagranicznego SWR. **Rozmawialiśmy z kontrwywiadem wojskowym FSB, a więc ze służbą odpowiadającą za bezpieczeństwo wewnętrzne**”¹³³ (wytluszczenie dodane).

Perswazyjny sens tej wypowiedzi jest jasny: FSB od GRU oraz SWR różni się tym, że nie jest służbą wywiadowczą – tj. nastawioną na operacyjne (tj. skryte) wydobywanie informacji, które inne kraje chcą chronić. Z tego to powodu kontakty SKW z FSB miały być według gen. J. Noska obarczone znacznie niższym ryzykiem niż te ze służbami wywiadowczymi – zatem nie było nic niestosownego w nawiązaniu i rozwijaniu takich kontaktów. Tej tezie zadaje jednak kłam powszechnie dostępna wiarygodna wiedza o faktycznych kierunkach zainteresowania i operacjach FSB, w tym również i ta, którą Komisja zawarła w niniejszym raporcie.

Wiarygodność tej wypowiedzi gen. J. Noska podważa również jego następca na funkcji szefa SKW, gen. Pytel, który w wywiadzie przeprowadzonym z nim w TVN24 w dniu 13 lutego 2017 r. w reakcji na komentarz red. Moniki Olejnik: „Takie są też, takie są też zarzuty wobec Pana – współpracy z FSB”, Pytel mówi: „Nie no, one są oczywiście bezpodstawne i z racji tego, że oczywiście mamy zdefiniowane służby, które definiujemy jako potencjalnie zagrażające. Jeżeli funkcjonują one także w sferze naszego bezpieczeństwa militarnego – a wiem, że **Federalna Służba Bezpieczeństwa praktycznie w tym momencie jest wiodącą służbą rosyjską, która praktycznie też prowadzi działania wywiadowcze i jak najbardziej zajmuje się**

¹³³ *Tajemnice umowy między SKW a FSB*. Z gen. Januszem Noskiem rozmawia Andrzej Stankiewicz, Onet.pl, 15 V 2017, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/tajemnice-umowy-miedzy-skw-a-fsb/mp6mg82> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

tego typu problematyką – to oczywiste jest, że jest to nasz, no, przeciwnik, prawda?”¹³⁴
(wytluszczenie dodane).

Wypowiedź gen. Pytla nie pozostawia żadnych wątpliwości w sprawie rzeczywistych wywiadowczych zadań FSB oraz charakteru jej działalności stanowiącego zagrożenie dla bezpieczeństwa RP. Niezależnie od późniejszych prób usprawiedliwiania nawiązania przez SKW w latach 2010-2013 współpracy z FSB zawieranej rzekomo ze służbą „odpowiadającą za bezpieczeństwo wewnętrzne” Federacji Rosyjskiej.

3. Wątek prorosyjskości i „agenturalności” władz państwa w latach 2015-2023

W 2022 i 2023 r. na portalu Wyborcza.pl red. Donata Subbotko opublikowała rozmowy z gen. P. Pytlem pt. *Rosja już tu jest. Jej największym sukcesem w Polsce je PiS*¹³⁵ i gen. J. Noskiem: *PiS jest przesiąknięty agenturą rosyjską*¹³⁶.

Ten pierwszy rozpoczyna rozmowę od stwierdzenia: **„Wszystko co się stało w Polsce po 2015 r., wpisuje się w rosyjskie interesy na tym obszarze. (...) w PiS jest mocne zaplecze agenturalne działające dla Rosji”¹³⁷**. Dalej stwierdza: **„Nie chodzi tu tylko o Morawieckiego – on sam może być nawet rosyjskim agentem. (...) I mówię tu o agencji funkcjonującej wewnątrz polskiego rządu, czy tego środowiska wokół Morawieckiego, Dworczyka et consortes. (...) Oni muszą mieć wejścia w kancelarii premiera. (...) Rosjanie mogą grać na PiS-ie jak na harmonii, przyciskając dowolny klawisz. (...) Jaki może być cel tego zagrania? Wyhamowanie z pomocą Ukrainie? Może PiS szuka sposobu ponownego otwarcia się na rosyjski gaz”¹³⁸**. W kontekście twierdzeń o „agenturalności” przedstawicieli polskiego rządu P.

¹³⁴ Były szef SKW: poseł PiS zamknął nas i zaproponował deal ws. Macierewicza, program „Kropka nad i” w TVN24.pl, fragm. od 13.30 min. do 14.04 min., <https://tvn24.pl/programy/piotr-pytel-w-kropce-nad-i-ra715315-2569027> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

¹³⁵ Gen. Piotr Pytel: *Rosja już tu jest. Jej największym sukcesem w Polsce je PiS. Z generałem Piotrem Pytlem rozmawia Donata Subbotko*, Wyborcza.pl, 9 IX 2022, <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,28885495,najwiekszym-sukcesem-rosji-w-polsce-jest-pis.html> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

¹³⁶ Gen. Janusz Nosek: *PiS jest przesiąknięty agenturą rosyjską. Z generałem Januszem Noskiem byłym szefem Służby Kontrwywiadu Wojskowego rozmawia Donata Subbotko*, Wyborcza.pl, 26 V 2023, <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,29771638,gen-janusz-nosek-pis-jest-przesiakniety-agentura-rosyjska.html> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

¹³⁷ Gen. Piotr Pytel: *Rosja już tu jest...* [dostęp: 27.11.2023 r.].

¹³⁸ *Ibidem*.

Pytel insynuuje, że pomoc Polski udzielona Ukrainie była wymuszona: „Nie zakładali, że Biden zaryzykuje aż tak kosztowny konflikt. Bez niego Europa nie poszłaby tą drogą. **Tylko dzięki jego wysiłkom i nawiązaniu rozmów z naszym prezydentem rząd zostaje zmuszony do pomocy Ukrainie.** (...) PiS staje się zakładnikiem sytuacji”¹³⁹.

Na temat wywiadu z P. Pytlem, który spotkał się z dużym medialnym rezonansem, zabrał głos m.in. Witold Jurasz, b. dyplomata, obecnie dziennikarz publikujący analizy na portalu Onet.pl. Wśród wielu uwag zawartych w jego komentarzu (nie wszystkie Komisja podziela), trafnie wskazuje, że:

„generał w swoim wywiadzie nie podaje nawet jednego faktu i opiera się wyłącznie na domysłach. Biorąc zaś pod uwagę, że od ponad 7 lat jest pozbawiony dostępu do jakichkolwiek tajemnic, domysły te, nawet jeśli tworzą logiczny ciąg poszlak, mają wartość znikomą (...). Zakładając bowiem, iż Rosja w istocie miałaby haki na czołowych polityków PiS, nie da się zrozumieć, jakim cudem Polska pod rządami tejże partii dostarczyła Ukrainie między innymi niemal 300 czołgów, ponad 100 haubic i wyrzutni rakietowych oraz gigantyczne ilości amunicji artyleryjskiej. Gen. Pytel znajduje odpowiedź na powyższą wątpliwość, twierdząc, że pomoc dla Ukrainy udzielana jest w wyniku amerykańskiej presji. Stwierdzenie to zadziwia jednak znających sprawę ekspertów (...) a co więcej – wszystko wskazuje, że miała miejsce sytuacja odwrotna i to Polska wręcz wysuwała się przed szereg, chcąc dostarczyć Ukrainie możliwie dużo sprzętu (...)”¹⁴⁰.

W zasadzie identyczne uwagi można także sformułować do wywiadu gen. J. Noska. Były szef SKW w 2023 r. mówi:

„Oczywiście wojna w Ukrainie zmieniła także politykę PiS. Nie dlatego, że oni się zmienili, tylko ktoś tam sobie uświadomił, że społeczeństwo nie zaakceptuje innej polityki niż antyrosyjska i proukraińska. Do tego doszła niespodziewana jedność świata zachodniego. **Ale do wybuchu wojny cała polityka PiS była zbieżna z interesem rosyjskim** (...) Cała polityka PiS była przygotowywana na budowanie nowego świata: układamy relacje z Rosją na nowo, trzeba zatem było dać forum rosyjskiemu ambasadorowi, żeby wedle narracji Kremla wytłumaczył, co się stało. Kaczyński prawdopodobnie nie wierzył, że Ukraina zdoła się obronić ani że społeczeństwo polskie, po trudnych relacjach historycznych z Ukrainą, tak się otworzy na

¹³⁹ *Ibidem*.

¹⁴⁰ Wywiad z generałem Pytlem to ślepa uliczka, <https://wiadomosci.onet.pl/opinie/wywiad-z-generalem-pytle-m-to-slepa-uliczka/4dqp54l> [dostęp: 27.11.2023 r.].

uchodźców ukraińskich (...). – **Wtedy trzeba było z Rosją prowadzić dialog, taką, jaka ona była, sam to robiłem. Mimo że dla mnie jako szefa SKW zagrożenie rosyjskie było jednym z trzech zadań priorytetowych** – zajmował się tym gen. Pytel (...)”¹⁴¹.

Komisja przedstawia poniżej fakty nie dające się pogodzić z tezą gen. Noska: „do wybuchu wojny cała polityka PiS była zbieżna z interesem rosyjskim” w postaci wybranych przykładów polskiej pomocy dla Ukrainy od 2015 do 2022 r.

- Gdy w końcu listopada 2015 r. Ukraina zrezygnowała z zakupów gazu od Gazpromu, w 2016 r. PGNiG wyeksportował do tego kraju 370 mln m³ „błękitnego paliwa”, a w roku 2017 zwiększył ów eksport o ponad 89% do 700 mln m³ gazu¹⁴². 2 marca 2018 r. PGNiG podpisało z Naftohazem kontrakt na pilne dostawy gazu, po tym jak Gazprom odmówił dostaw „błękitnego paliwa” na Ukrainę¹⁴³. Dostawy gazu z Polski (obok dostaw ze Słowacji i Węgier) już nazajutrz zostały wymienione przez prezydenta Petra Poroszenkę, jako jeden z rozstrzygających czynników umożliwiających ustabilizowanie zaopatrzenia kraju w ten surowiec, a zatem i pozytywne dla Ukrainy rozstrzygnięcie kolejnego sporu gazowego z Rosją¹⁴⁴ zainicjowanego przez Kreml dwa dni wcześniej¹⁴⁵.
- Od października 2015 r. Polska wraz z Holandią i Czechami pełni rolę jednego z państw wiodących Funduszu Powierniczego NATO dla Ukrainy ds. logistyki i standaryzacji

¹⁴¹ Gen. Janusz Nosek: PiS jest przesiąknięty agenturą rosyjską. Z generałem Januszem Noskiem byłym szefem Służby Kontrwywiadu Wojskowego rozmawia Donata Subbotko, Wyborcza.pl, 26 V 2023 r. <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,29771638,gen-janusz-nosek-pis-jest-przesiakniety-agentura-rosyjska.html> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

¹⁴² *Польща за рік удвічі збільшила поставки газу до України*, УНІАН, 10 січня 2018, <https://economics.unian.ua/energetics/2339032-polscha-za-rik-udvichi-zbilshila-postavki-gazu-do-ukrajini.html> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

¹⁴³ *Польська PGNiG почала термінові поставки газу в Україну*, „Економічна правда”, 2 березня 2018, <https://www.epravda.com.ua/news/2018/03/2/634643/> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

¹⁴⁴ *Prezydent Ukrainy: sytuacja z dostawami gazu ustabilizowana*, PAP, 3 III 2018, <http://www.pap.pl/aktualnosci/news,1313021,prezydent-ukrainy-sytuacja-z-dostawami-gazu-ustabilizowana.html> [dostęp: 27 XI 2023 r.] por.: *Газова ситуація в Україні стабілізувалася – Порошенко*, „Економічна правда”, 3 березня 2018, <https://www.epravda.com.ua/news/2018/03/3/634663/> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

¹⁴⁵ *"Газпром" розриває контракти з "Нафтогазом" – Міллер*, „Економічна правда”, 2 березня 2018, <https://www.epravda.com.ua/news/2018/03/2/634637/> [dostęp: 27 XI 2023 r.] oraz: *Заява Газпрому - це заява на публіку – юрист*, 2 березня 2018, „Економічна правда”, <https://www.epravda.com.ua/news/2018/03/2/634655/> [dostęp: 27 XI 2023 r.] por.: P. Marzec, *Gazprom zrywa kontrakty gazowe z Ukrainą. Na wschód gaz wysyła PGNiG*, RFM24.PL, 2 III 2018, <http://www.rmf24.pl/fakty/swiat/news-gazprom-zrywa-kontrakty-gazowe-z-ukraina-na-wschod-gaz-wysyl,nId,2552399> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

(*NATO Trust Fund Ukraine - Logistics and Standardization*). Został on zapoczątkowany decyzjami szczytu NATO z Walii z 2014 r., ale efektywnie uruchomiono go dopiero ponad rok później¹⁴⁶.

- Zgodnie z danymi Ukraińskiego Ministerstwa Obrony Polska w latach 2014-2017 stała się trzecim (po USA i Kanadzie, ale przed Wielką Brytanią i Turcją) największym dawcą pomocy wojskowej dla Ukrainy (6,5 mln USD), obok nakładów na LITPOLUKRBRIG (patrz niżej), specjalizując się w dronach i suchych racjach żywnościowych dla żołnierzy¹⁴⁷.
- W grudniu 2016 r. certyfikowano gotowość bojową brygady litewsko-polsko-ukraińskiej im. hetmana Konstantego Ostrońskiego – LITPOLUKRBRIG liczącej ok. 4500 żołnierzy (3500 z Polski, 560 z Ukrainy i 350 z Litwy) i mającej siedzibę dowództwa w Lublinie¹⁴⁸. W skład brygady Litwa, Polska i Ukraina wydzielają po jednym batalionie oraz personel jednostek wsparcia i sztabu¹⁴⁹.
- W związku z podjętą na warszawskim szczycie NATO z 2016 r. inicjatywą utworzenia Platformy NATO-Ukraina ds. przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym (*NATO-Ukraine Platform on Countering Hybrid Warfare*), 26 października 2017 r. zapoczątkowano jej praktyczne działanie, poprzez zorganizowanie w Warszawie seminarium poświęconego zarządzaniu kryzysowemu w warunkach konfliktu hybrydowego (*Crisis Management and Strategic Management in Hybrid Warfare*

¹⁴⁶ *Ukraine Logistics & Standardization NATO Trust Fund*, NSPA - NATO Support and Procurement Agency, NATO/OTAN, June 2016, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160712_1606-trust-fund-ukr-log-stand.pdf [dostęp: 28 XI 2023 r.].

¹⁴⁷ *Від аптечок до технологій: як Захід допомагає українській армії*, Центру громадського моніторингу та контролю, 29 Січня 2018, <http://naglyad.org/uk/2018/01/29/vid-aptechok-do-tehnologij-yak-zahid-dopomagaye-ukrayinskij-armiyi/#prettyPhoto> [dostęp: 27 XI 2023 r.] por.: W. Konończuk, *The Paradoxes of Polish-Ukrainian Relations*, "Focus Ukraine" Kennan Institute, May 23, 2018, <http://www.kennan-focusukraine.org/the-paradoxes-of-polish-ukrainian-relations/> [dostęp: 27 XI 2023 r.]

¹⁴⁸ P. Raszewski, *Wielonarodowa Brygada osiągnęła pełną gotowość bojową*, „Polska Zbrojna”, 16.12.2016 r., <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/21366?t=Wielonarodowa-Brygada-osiagnela-pelna-gotowosc-bojowa> [dostęp: 27 XI 2023 r.]

¹⁴⁹ Głównymi jednostkami LITPOLUKRBRIG są: Batalion Ułanów im. księżnej Birutę Sił Lądowych Litewskiej Armii, 1 Batalion Powietrzno-manewrowy 80 Brygady Powietrznodesantowej (Ukraina), 3 Batalion Zmechanizowany 19 Brygady Zmechanizowanej (Polska), 14 Dywizjon Artylerii Samobieżnej (Polska), 21 Dywizjon Artylerii Przeciwlotniczej (Polska), 16 Batalion Saperów (Polska). W strukturze Brygady znajdują się również jednostki wsparcia bojowego oraz logistyki <http://litpolukrbrig.wp.mil.pl/pl/111.html> [dostęp: 27 XI 2023 r.]

Environment). Było ono wspólnym przedsięwzięciem MSZ RP i BBN po polskiej stronie oraz ukraińskiego Narodowego Instytutu Studiów Strategicznych.¹⁵⁰

- Jesienią 2016 r. w ramach misji Wspólnej Wielonarodowej Grupy Ćwiczebnej-Ukraina (*Joint Multinational Training Group-Ukraine - JMTG-U*), w skład której wchodziły instruktorzy wojskowi z USA, Kanady, Wielkiej Brytanii, Polski i Litwy, szkolenie żołnierzy ukraińskich prowadzili polscy komandosi z jednostki wojskowej w Lublińcu¹⁵¹. W maju 2017 r. w ramach tej samej misji (JMTG-U) szkolenia prowadzili komandosi z 6 Brygady Powietrznodesantowej¹⁵².
- Polscy doradcy (cywilny z ramienia MSZ RP) i wojskowy (z ramienia MON) wchodziły w skład odpowiednio - powołanego 22 lipca 2016 r. przez Ministerstwo Obrony Ukrainy Ekspertckiego Antykorupcyjnego Komitetu Doradczego (*Expert Anti-Corruption Advisory Committee*)¹⁵³, oraz Rady ds. Reform przy Ministrze Obrony Ukrainy (*Defence Reform Advisory Board*) utworzonej w sierpniu 2016 r. przez ministra obrony Ukrainy generała Stepana Połtoraka¹⁵⁴.
- 9 lipca 2016 r. Polska i Ukraina podpisały porozumienie dotyczące powołania grupy roboczej do spraw współpracy wojskowo–technicznej, działającej w ramach Polsko – Ukraińskiej Komisji Międzyrządowej do spraw Współpracy Gospodarczej¹⁵⁵.
- 2 grudnia 2016 r. w Warszawie w 25. rocznicę uznania przez Polskę niepodległości Ukrainy, podpisana została w obecności prezydentów Andrzeja Dudy i Petra Poroszenki *Umowa ogólna między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą w sprawie wzajemnej*

¹⁵⁰ *NATO-Ukraine cooperation in the face of hybrid threats*, Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland, Oct. 26, 2017, http://www.mfa.gov.pl/en/news/nato_ukraine_cooperation_in_the_face_of_hybrid_threats [dostęp: 28 XI 2023 r.].

¹⁵¹ *Polscy komandosi na Ukrainie. "Cele szkoleniowe"*, „Defence24”, 17 X 2016, <http://www.defence24.pl/polscy-komandosi-na-ukrainie-cele-szkoleniowe> [dostęp 28 XI 2023 r.] .

¹⁵² *Spadochroniarze z Krakowa szkolą ukraińskich „cyborgów”*, „Defence24”, 17 V 2017, <http://www.defence24.pl/spadochroniarze-z-krakowa-szkola-ukrainskich-cyborgow> [dostęp 28 XI 2023 r.]

¹⁵³ *Towards New Armed Forces of Ukraine. Overview of Defence Reforms in Ukraine 2016*, Ministry of Defence of Ukraine, Media Department, Kyiv 2017, s.18.

¹⁵⁴ Do Defense Reform Advisory Board swych ekspertów na zaproszenie Ukrainy przysłały Kanada, Litwa, Niemcy, Polska USA i Wielka Brytania. M. Carpenter, *Why No Major Western Defense Company Will Invest in Ukraine*, Atlantic Council, January 4, 2018, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/why-no-major-western-defense-company-will-invest-in-ukraine> [dostęp 28 XI 2023 r.], por.: Ms. J. Sinclair (Canadian representative, Ukrainian Defence Reform Advisory Board, Department of National Defence) at the National Defence Committee, October 18th, 2017, [openparliament.ca](https://openparliament.ca/committees/national-defence/42-1/62/jill-sinclair-1/only/), <https://openparliament.ca/committees/national-defence/42-1/62/jill-sinclair-1/only/> [dostęp 28 XI 2023 r.] oraz *Towards New Armed Forces of Ukraine...*, s.5.

¹⁵⁵ *Minister Macierewicz podpisał porozumienia: współpraca z Ukrainą i strategicznymi dowództwami NATO*, „Defence24”, 9 VII 2016, <http://www.defence24.pl/minister-macierewicz-podpisal-porozumienia-wspolpraca-z-ukraina-i-strategicznymi-dowodztwami-nato> [dostęp: 28 XI 2023 r.].

współpracy w dziedzinie obronności. Ustanowiono na jej podstawie 24 obszary współpracy, realizowanej w różnych formach, a dołączony do niej protokół stał się podstawą dodatkowego rozszerzenia porozumienia na współdziałanie w zakresie dostawy uzbrojenia i techniki wojskowej oraz świadczenia usług o charakterze wojskowo-technicznym i podjęcia współpracy przemysłowej w sferze technologii raketowych, w tym wykorzystywanych w systemach wynoszenia na orbitę i innych technologii przeznaczonych dla wojsk lądowych¹⁵⁶.

Podsumowując, przed pełnowymiarową agresją FR na Ukrainę w 2022 r. prowadzona była konkretna współpraca w licznych sektorach: wojskowym, transportowym, bankowym, akademickim, na rynku pracy. W świetle powyższego Komisja widzi tylko dwie możliwości interpretacji wypowiedzi gen. Noska – rażąca niewiedza (dziwna w przypadku b. szefa tajnej służby) lub świadoma dezinformacja.

4. Wnioski

W odniesieniu do wszystkich trzech wątków ilustrujących na wybranych przykładach rozpowszechnianie dezinformacji przez byłych szefów SKW gen. Noska i gen. Pytla.

W ten sposób obaj generałowie publicznie rozmywiają podstawowe fakty ilustrujące faktyczne okoliczności i powody ich zaangażowania w proces wciągania SKW w bliskie relacje z wrogą służbą specjalną, realizując rosyjską strategię „odwracania narracji” i „negowania rzeczy oczywistych”. Paradoksalnie właśnie tymi sformułowaniami posługuje się Piotr Pytel. Czyni to w jednym z udzielonych przez siebie wywiadów¹⁵⁷, w którym usuwając z pola widzenia własny i gen. J. Noska udział w budowaniu resetu z Rosją Putina w latach 2010–2013, pomawia o prorosyjskość i agenturalność środowisko obozu rządzącego Polską w latach 2015–2023.

¹⁵⁶ A. Romanowska, *Współpraca obronna Polski i Ukrainy. Stan obecny i perspektywy*, „The Warsaw Institute Review”, 26 VI 2017, <https://warsawinstitute.org/pl/wspolpraca-obronna-polski-i-ukrainy-stan-obecny-i-perspektywy/> [dostęp: 28 XI 2023 r.], por.: *Zacieśnienie współpracy obronnej z Ukrainą*, Aktualności. Ministerstwo Obrony Narodowej, 2 XII 2016, <http://www.mon.gov.pl/aktualnosci/arttykul/najnowsze/zaciesnienie-wspolpracy-obronnej-z-ukraina-d2016-12-02/> [dostęp: 28 XI 2023 r.].

¹⁵⁷ Gen. Piotr Pytel: *Rosja już tu jest. Jej największym sukcesem w Polsce jest PiS. Z generałem Piotrem Pytlem rozmawia Donata Subbotko*, Wyborcza.pl, 9 IX 2022 r. <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,28885495,najwiekszym-sukcesem-rosji-w-polsce-jest-pis.html> [dostęp: 27 XI 2023 r.].

Generałowie Pytel i Nosek swoją aktywnością dezinformacyjną, skupioną w ostatnim czasie na akcentowaniu rzekomych powiązań agenturalnych przedstawicieli polskich elit rządzących, w sposób świadomy niszczą wiarygodność i wizerunek państwa polskiego na arenie międzynarodowej. Taka aktywność z oczywistych względów jest na rękę Federacji Rosyjskiej.

Należy również mieć świadomość, że w/w generałowie odpytywani przez media niekiedy w charakterze ekspertów o unikalnych kompetencjach znajdowali się w konflikcie interesów (o czym sami opinii publicznej nie informowali) ze względu na fakt postawienia im zarzutów prokuratorskich (sygn. PO IV Ds. 147.2016) dotyczących m.in. przekroczenia uprawnień w sprawie podjęcia współpracy z przedstawicielami FSB bez zgody premiera RP, w sprzeczności z celami NATO i w związku z tym – ze szkodą dla interesów Rzeczypospolitej Polskiej.

VIII. Rekomendacje i wnioski

Na podst. art. 7 ustawy z dnia 14 kwietnia 2023 r. Komisja prowadzi działalność informacyjną i prewencyjną, w szczególności przygotowuje i przedstawia raporty ze swojej działalności zawierające wyniki badań Komisji oraz przedstawia wnioski i rekomendacje dla organów władzy publicznej w zakresie zapobiegania wpływom rosyjskim i ich zwalczania. W oparciu w posiadane uprawnienia Komisja formułuje następujące wnioski rekomendacje:

1. Rekomendacje ogólne

Komisja rekomenduje przeprowadzenie dogłębnego przeglądu systemu zadaniowania i nadzoru służb specjalnych i wypracowania nowych przepisów prawnych i procedur, które zapobiegą powtórzeniu się nieprawidłowości opisanych w niniejszym Raporcie.

Państwo polskie powinno dysponować stałym, osadzonym instytucjonalnie organem, którego zadaniem jest monitorowanie wrogich wpływów na działalność kluczowych ogniw państwa polskiego i informowanie opinii publicznej, o zagrożeniach które z tego wynikają.

Komisja rekomenduje kontynuację podjętych przez nią prac i poszerzenie zakresu czasowego poza ramy wskazane w ustawie z dnia 14 kwietnia 2023 r.

Komisja uznaje za celowe podjęcie długofalowej współpracy z funkcjonującymi w krajach sojusznicznych instytucjami, które realizują zadania pokrewne do zadań powierzonych Komisji przez ustawę.

Komisja rekomenduje w szczególności:

- jak najpilniejszy przegląd polskiej polityki energetycznej na odcinku współpracy z Rosją;
- przegląd wpływów rosyjskich na tzw. III sektor, tj. instytucje społeczeństwa obywatelskiego;
- przegląd roli podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału rosyjskiego na polskim rynku;
- zbadanie wpływu FR na politykę zagraniczną RP;
- systemową analizę rosyjskiej dezinformacji w polskiej przestrzeni informacyjnej.

Komisja rekomenduje wpisanie do ustaw regulujących funkcjonowanie ABW, AW, CBA, SKW, SWW zadań związanych z monitorowaniem zjawisk wskazujących na wpływy obce na procesy decyzyjne kierownictwa państwa. Coroczne jawne raporty służb powinny obejmować sprawozdanie z realizacji tego zadania.

2. Rekomendacje personalne

W odniesieniu do byłego premiera Donalda Tuska oraz ministrów Jacka Cichockiego, Bogdana Klicha, Tomasza Siemoniaka i Bartłomieja Sienkiewicza Komisja rekomenduje niepowierzanie im zadań, stanowisk i funkcji publicznych związanych z odpowiedzialnością za bezpieczeństwo państwa.

Uzasadnienie: wyżej wymienieni, będąc odpowiedzialni za nadzór nad funkcjonowaniem służb specjalnych RP w zakresie powierzonych im ustawowo zadań, w tym dotyczących działalności SKW, nie dochowali należytej staranności i poprzez swoje zaniechania umożliwili rozwój intensywnych kontaktów SKW z tajną służbą państwa nieprzyjaznego. Odbywało się to bez zachowania należytego reżimu kontrwywiadowczego, co doprowadziło do trudnych do oszacowania strat dla bezpieczeństwa RP. Zeznania złożone przez w/w jako świadków w postępowaniu karnym prowadzonym przez prokuraturę, pokazują z ich strony brak wiedzy,

świadomości i refleksji co do wagi zadań związanych z pełnieniem przez nich funkcji nadzorczych wobec SKW.

W odniesieniu do byłych Szefów SKW gen. Janusza Noska i gen. Piotra Pytla oraz Zastępcy Szefa SKW płk Duszy Komisja rekomenduje niepowierzenie im zadań, stanowisk i funkcji związanych z odpowiedzialnością za bezpieczeństwo RP.

Uzasadnienie: Wyżej wymienieni, będąc wieloletnimi funkcjonariuszami służb specjalnych RP, wbrew należyтым standardom ostrożności kontrwywiadowczej oraz łamiąc pragmatykę służb (m.in. w zakresie dokumentowania spotkań z przedstawicielami obcych służb), zaangażowali się w liczne kontakty z przedstawicielami FSB, nie informując przy tym Krajowej Władzy Bezpieczeństwa (ABW) i przedstawiając niepełny obraz wyżej opisanych kontaktów z FSB swoim politycznym przełożonym.

Po przedostaniu się do mediów informacji o wyżej opisanych kontaktach, gen. J. Nosek i gen. P. Pytel zaangażowali się w działania dezinformacyjne: w latach 2012-2014 wprowadzające opinię publiczną w błąd co do charakteru budzących wątpliwości działań na odcinku kontaktów z FSB, a w latach 2015-2022 rysujące nieprawdziwy i wysoce szkodliwy wizerunek RP.

Raport przygotowała i zatwierdziła w dniu 29 listopada 2023 r. Państwowa Komisja do spraw badania wpływów rosyjskich na bezpieczeństwa wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2007-2022 w składzie:

dr hab. Sławomir Cenckiewicz – Przewodniczący Komisji

gen. bryg. Andrzej Kowalski – Zastępca Przewodniczącego Komisji

dr Łukasz Cięgotura

Arkadiusz Puławski

dr Marek Szymaniak

dr Michał Wojnowski

prof. dr hab. Andrzej Zybertowicz

dr hab. Przemysław Żurawski vel Grajewski

IX. Aneks

Źródła:

Nr 1: Wojskowe Biuro Historyczne, Zanonimizowany wyciąg z Raportu z przeprowadzonych czynności kontrolnych w zakresie wybranych aspektów funkcjonowania niektórych jednostek organizacyjnych Służby Kontrwywiadu Wojskowego w latach 2007–2015

Nr 2: Wojskowe Biuro Historyczne, Porozumienie pomiędzy Służbą Kontrwywiadu Wojskowego Rzeczypospolitej Polskiej a Federalną Służbą Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej o współpracy i współdziałaniu w obszarze kontrwywiadu wojskowego, Petersburg, Petersburg, 11 IX 2013 r. (wersja polskojęzyczna, wersja rosyjskojęzyczna)

Nr 3: Pismo gen. bryg. Janusza Noska do Prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska, poprzez Sekretarza Stanu w KPRM Jacka Cichockiego z prośbą o wyrażenie zgody na podjęcie współpracy ze służbami specjalnymi Algierii, Ukrainy, Gruzji, Federacji Rosyjskiej oraz Chińskiej Republiki Ludowej, Warszawa 17 X 2011 r. [odręczny dopisek: „zgoda Donald Tusk”]

Nr 4: Pismo Dyrektora Biura Kolegium do Spraw Służb Specjalnych KPRM Tomasza Borkowskiego (w imieniu Ministra Spraw Wewnętrznych Jacka Cichockiego) do Szefa SKW gen. bryg. Janusza Noska informujące o zgodzie Prezesa Rady Ministrów Donalda Tuska na podjęcie współpracy z obcymi służbami specjalnymi, Warszawa 20 XII 2011 r.

Nr 5: Tło polityczne współpracy SKW z FSB – stan relacji polsko-rosyjskich i ich wpływ na stosunki RP z wybranymi państwami regionu Europy Środkowo-Wschodniej w latach 2007-2013 (od przejęcia władzy przez rząd PO-PSL do podpisania „porozumienia SKW-FSB)

Nr 6: Protokół przesłuchania świadka Jacka Cichockiego,

Nr 7: Protokół przesłuchania świadka Tomasza Siemoniaka

Nr 8: Protokół przesłuchania świadka Bogdana Klicha

Nr 9: Protokół przesłuchania świadka Donalda Tuska

X. Wykaz skrótów:

ABBN – Archiwum Biura Bezpieczeństwa Narodowego

AMSZ – Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych

AKPRM – Archiwum Kancelarii Prezesa Rady Ministrów

APOW – Archiwum Prokuratury Okręgowej w Warszawie

AW – Agencja Wywiadu

ABW – Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego

BBN – Biuro Bezpieczeństwa Narodowego

CAW-WBH – Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego

FSB FR – Federalna Służba Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej

IPN – Instytut Pamięci Narodowej

KPRM – Kancelaria Prezesa Rady Ministrów

MON – Ministerstwo Obrony Narodowej

MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych

PO – Platforma Obywatelska

PRM – Prezes rady Ministrów

PSL – Polskie Stronnictwo Ludowe

SKW – Służba Kontrwywiadu Wojskowego

SWW – Służba Wywiadu Wojskowego

WBH – Wojskowe Biuro Historyczne

XI. Bibliografia

I. Akty prawne

1. Audiovisual Library of International Law, Codification Division, Office of Legal Affairs, United Nations, *Definition of Aggression, General Assembly Resolution 3314 (XXIX) 14 December 1974* <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/da/da.html>.
2. Dziennik Ustaw 2000 Nr 39 poz. 443, *Ustawa z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych*.
3. Dziennik Ustaw 2006 Nr 104 poz. 709, *Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego*.
4. Dziennik Ustaw 2010 Nr 182 poz. 1228, *Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych*.
5. Dziennik Ustaw 2023 poz. 1030, *Ustawa z dnia 14 kwietnia 2023 o Państwowej Komisji do spraw badania wpływów rosyjskich na bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2007-2022*.
6. *Uchwała w sprawie uznania przez Rzeczpospolitą Polską Republiki Kosowo, przedłożona przez ministra spraw zagranicznych, 26.02.2008*, premier.gov.pl, <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/decyzje-rzadu/uchwala-w-sprawie-uznania-przez-rzeczpospolita-polska-republiki-kosowo.html>.
7. *Указ Президента РФ от 7 февраля 2000 г. N 318*.
8. *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Rządem Federacji Rosyjskiej o żegludze po Zalewie Wiślanym (Kaliningradzkiej zatoki), podpisana w Sopocie dnia 1 września 2009 r.* („Monitor Polski”, 9 grudnia 2009 r.), „Polski Serwer Prawa”, <http://lex.pl/serwis/mp/2009/0975.htm>.
9. *Umowa nabycia i usług wzajemnych (POL-US-02) podpisana przez stronę polską 28.11.2012 r., a przez stronę amerykańską 03.12.2012 r.*, <https://archiwum-bochb.wp.mil.pl/plik/file/Umowa%20nabycie%20uslug%20wzajemnych%20ACSA%20pol.pdf>

II. Inne dokumenty

1. *Interpelacja nr 8114 do ministra obrony narodowej w sprawie działań podjętych przez Ministerstwo Obrony Narodowej przez 12 miesięcy od ujawnienia faktu*

wykorzystywania przez Polski Kontyngent Wojskowy Afganistan rosyjskiego satelity do przesyłania niejawnych informacji,
<https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=7E802A21&view=null>.

2. *Odpowiedź sekretarzu stanu w Ministerstwie Obrony Narodowej z upoważnienia ministra – na interpelację nr 8114 w sprawie działań podjętych przez Ministerstwo Obrony Narodowej przez 12 miesięcy od ujawnienia faktu wykorzystywania przez Polski Kontyngent Wojskowy Afganistan rosyjskiego satelity do przesyłania niejawnych informacji,*
<https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=44A6AC1C&view=null>.
3. *Odpowiedź ministra obrony narodowej – z upoważnienia prezesa Rady Ministrów – na interpelację nr 25952 w sprawie ujawnionej współpracy SKW ze służbami specjalnymi Rosji w kontekście agresji Rosji na Ukrainę, Prace Sejmu, VII kadencja, Archiwum,*
4. *Interpelacja nr 25953 do prezesa Rady Ministrów w sprawie ujawnionych powiązań szefa SKW ze służbami specjalnymi w kontekście agresji Rosji na Ukrainę z dnia 14.04.2014 r.,*
<https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=069746E9>
5. *Raport końcowy Tu-154M numer boczny 101 Rzeczypospolitej Polskiej. Międzypaństwowy Komitet Lotniczy Komisja Badań Wypadków Lotniczych Raport Końcowy Z Badania Zdarzenia Lotniczego*
https://dlapilota.pl/files/upld/tlumaczenie_finalne_raportu_koncowego.pdf.

III. Źródła archiwalne:

Archiwum Kancelarii Prezesa Rady Ministrów
 Archiwum Biura Bezpieczeństwa Narodowego
 Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych
 Archiwum Wojskowego Biura Historycznego:
 Archiwum Służby Kontrwywiadu Wojskowego
 Kancelaria Tajna Kancelarii Prezesa Rady Ministrów
 Kancelaria Tajna Prokuratury Okręgowej w Warszawie do Spraw Wojskowych

IV. Źródła filmowe

1. *Reset. Odcinek 14: Zgoda, serial dokumentalny TVP, 2023, reż. S. Cenckiewicz, M. Rachoń.*

V. Opracowania

1. Абрамов В., *Контрразведка. Щит и меч против Абвера и ЦРУ*, Москва 2006. Bagieński W., *Wywiad cywilny Polski Ludowej w latach 1945-1961*, tom 1, Warszawa 2017.
2. Adamski Ł., *Polityka Polski wobec Białorusi*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2009”.
3. Andruchowycz J. (red.), *Zwrotnik Ukraina*, Wołowiec 2014.
4. Antas Ł., Bocian M., *Kryzys gazowy paraliżuje Europę Środkową i Bałkany*, „BESTOSW”, nr 2(77), 14 stycznia 2009.
5. Antas Ł., Gotkowska J., *Niemcy wobec rosyjsko-ukraińskiego konfliktu gazowego*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 20.01.2009.
6. Bennett G., *The Federal Security Service of the Russian Federation*, Shrivenham March 2000.
7. Bennett G., *Vladimir Putin & Russia's Special Services*, Shrivenham August 2002.
8. Бондаренко А., *Военная контрразведка 1918–2010. История советской и российской военной контрразведки*, Москва 2011.
9. Бондаренко А., Ефимо Н., *Военная контрразведка: от Смерша до контртеррористических операций*, Москва 2010.
10. Bugajski D., *Nowe rozwiązania w zakresie żeglugi na Zalewie Wiślanym*, „Przegląd Morski”, nr 2(032), luty 2010.
11. Cichocki B., *Polityka Polski wobec Rosji*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2009”.
12. Cichocki B., *Stosunki z Rosją po pięciu latach polskiej polityki normalizacji*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, BBN, nr III-2013/27.
13. Cichocki B., Świeżak P., *Co Polska może na Wschodzie? Raport*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, BBN, nr I-II-2008/7-8.

14. Chawryło (Jarzyńska) K., Rodkiewicz W., *Rosja: reanimacja nacjonalistycznego ruchu Strielkowa*, „Analizy” OSW, 28.01.2015, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-01-28/rosja-reanimacja-nacjonalistycznego-ruchu-strieltkowa>.
15. Dyner A. M., *Dyplomacja siły – rosyjska polityka bezpieczeństwa po 2008 r.*, „Sprawy Międzynarodowe”, R. LXVIII, nr 1/2015.
16. Dyner A. M., *Nieudana próba znalezienia trzeciej drogi w polityce zagranicznej Białorusi*, „Sprawy Międzynarodowe”, R. LXV, lipiec-wrzesień nr 3/2012.
17. Earley P., *Towarzysz J. Tajemnice szefa rosyjskiej siatki szpiegowskiej w Stanach Zjednoczonych po zimnej wojnie*, Poznań 2008.
18. Eberhardt A., *Rewolucja, której nie było. Bilans pięciolecia „pomarańczowej” Ukrainy / The Revolution That Never Was. Five Years of ‘Orange’ Ukraine*, „Punkt Widzenia” OSW, listopad/November 2009.
19. Felsztynski J., Stanczew M., *Trzecia wojna światowa? Bitwa o Ukrainę*, Poznań 2015.
20. Felsztynski J., Litwinienko A., *Wysadzić Rosję. Kulisy intryg FSB*, Poznań 2007.
21. Frymark K., Konończuk W., Rodkiewicz W., Wilk A., *Konflikt w Donbasie po ostrzale Mariupola*, „Analizy” OSW, 28.01.2015, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-01-28/konflikt-w-donbasie-po-ostziale-mariupola>.
22. Grajewski A., *Tarcza i miecz. Rosyjskie służby specjalne 1991–1998*, Warszawa 1998.
23. Grodzki R., *Wojna gruzińsko-rosyjska 2008. Przyczyny-przebieg-skutki*, Zakrzewo 2009.
24. Górská A., Konończuk W., *Gazowe fiasko Julii Tymoszenko w Moskwie*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 26.02.2008.
25. Górská A., Konończuk W., *Rosyjsko-ukraińska wojna gazowa*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 06.01.2009.
26. Górská A., Konończuk W., Menikszak M., *Koniec rosyjsko-ukraińskiego konfliktu gazowego*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 20.01.2009.

27. Górńska A., Wołowski P., *Ukraińsko-rosyjskie porozumienie gazowe*, „Tydzień na Wschodzie” OSW, 18.03.2008.
28. Henderson R.D’A., *Brassey’s International Intelligence Yearbook* (2003 Edition), New York 2003.
29. Iwański T., Ciechanowicz A., Kwiatkowska-Drożdż A., Sadowski R., *Kryzys w relacjach UE–Ukraina wokół sprawy Tymoszenko*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 09.05.2012,.
30. Iwański T., *Razem, ale osobno? Polityka Kijowa wobec Donbasu*, „Komentarze OSW”, nr 160, 06.02.2015.
31. Iwański T., *Rada Najwyższa Ukrainy uchwaliła specustawę dla Donbasu*, „Analizy” OSW, 17.09.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-17/rada-najwyzsza-ukrainy-uchwalila-specustawe-dla-donbasu>.
32. Iwański T., Rodkiewicz W. , Wierzbowska-Miazga A., Wilk A., *Rosja wobec Ukrainy: nie tylko Krym*, „Analizy” OSW, 12.03.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-12/rosja-wobec-ukrainy-nie-tylko-krym>.
33. Iwański T., *Ukraina: Majdan na rozdrożu*, „Analizy” OSW, 08.01.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-01-08/ukraina-majdan-na-rozdrozu>.
34. Iwański T., *Ukraina: polityczny klincz z radykalizującym się Majdanem w tle*, „Analizy” OSW, 05.02.2015, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-02-05/ukraina-polityczny-klincz-z-radykalizujacym-sie-majdanem-w-tle>.
35. Jaroszewicz M., *Problem uchodźczy na Ukrainie: ocena sytuacji*, „Komentarze OSW”, nr 147, 17.09.2014.
36. Jaroszewicz M., *Ukraina: Jak rozwiązać problem uchodźców?*, „Analizy” OSW, 17.12.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-12-17/ukraina-jak-rozwiazac-problem-uchodzcow>.
37. Яровой А., *Прощай, КГБ*, Москва 2001.
38. Kacewicz M., *Sotnie wolności. Ukraina od Majdanu do Donbasu*, Warszawa 2014.

39. Kaczmarek M., *Gry polsko-litewskie z Rosją w tle*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 2(XXII) 2012.
40. Kapuśniak T., *Parlamentarny gambit na Ukrainie*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, R.5(2007).
41. Kardaś S., Konończuk W., *Mińsk 2 – kruchy rozejm zamiast trwałego pokoju*, „Analizy” OSW, 12.02.2015, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-02-12/minsk-2-kruchy-rozejm-zamiast-trwalego-pokoju>.
42. Kidruk M., *Ja, Ukraińiec*, Warszawa 2015.
43. Kłysiński K., Iwański T., *Systemowy kryzys reżimu Alaksandra Łukaszenki*, „Komentarze OSW”, nr 66, 28.10.2011.
44. Kłysiński K., Konończuk W., *Łukaszenka przed wyborem: reformy lub ustępstwa wobec Rosji*, „Komentarze OSW”, nr 42, 27.10.2010.
45. Kłysiński K., *Mińsk zbojkotował szczyt Partnerstwa Wschodniego*, „Analizy” OSW, 5.10.2011, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2011-10-05/minsk-zbojkotowal-szczyt-partnerstwa-wschodniego>.
46. Knight A., *Spies Without Cloaks: The KGB's Successors*, Princeton 1996, (wyd. polskie: *Szpiedzy bez maski. Spadkobiercy KGB*, Warszawa 2001).
47. Konończuk W., Menkiszak M., *Eskalacja rosyjsko-ukraińskiego konfliktu gazowego*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 13.01.2009.
48. Konończuk W., Olszański T. A., *Sprawa Tymoszenko pogłębia kryzys w relacjach Ukrainy z UE*, „Tydzień na Wschodzie”, 19.10.2011, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/tydzien-na-wschodzie/2011-10-19/sprawa-tymoszenko-poglebia-kryzys-w-relacjach-ukrainy-z-u>.
49. Konończuk W., Wilk A., *Eskalacja starć w Donbasie*, „Analizy” OSW, 21.01.2015, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-01-21/eskalacja-starc-w-donbasie>.
50. Korniejenko A., *Pełzająca wojna*, Kraków 2014.
51. Kowal P., *Krajobrazy z Mistrzami w tle*, Kraków 2011.
52. Kowal P., *Nie wychodzimy przed szereg*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 6(XXXVII) 2014.

53. Kowalczyk K., *O sytuacji na Ukrainie i polskiej pomocy dla wschodniego sąsiada*, „Komunikat z badań CBOS”, Warszawa, luty 2015, nr 22/2015.
54. Kulesa Ł., *Polityka Polski wobec konfliktu gruzińskiego*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2009”.
55. Колпакиди А.И., *Энциклопедия секретных служб России*, Москва 2004.
56. Колпакиди А., Серяков М., *Щит и меч. Руководители органов государственной безопасности Московской Руси, Российской империи, Советского Союза и российской Федерации*, Москва-Санкт-Петербург 2002.
57. Kuczyński G., *Jak zabijają Rosjanie. Ofiary rosyjskich służb od Trockiego do Litwinienki*, Warszawa 2016.
58. Leśniewski K., *High-tech assassination, Zabójstwa jako przejaw pozainformacyjnych operacji wywiadowczych*. Emów 2019.
59. Liedel K., Piasecka P., *EURO 2012 Security as a Joint Task of Poland and Ukraine – A Challenge for National Security and International Security Systems*, [w:] Z. Lachowski (red.), *Polish-Ukrainian Bulletin*, BBN/NSDCU Warsaw 2012.
60. Литвиненко А., Ю. Фельштинский, *ФСБ взрывает Россию*, New York 2002.
61. Lucas E., *Deception: The Untold Story of East-West Espionage Today*, New York 2012 (wyd. polskie: *Podstęp. O szpiegach, kłamstwach i o tym, jak Rosja kiwa Zachód*, Warszawa 2014).
62. Łan., *Berlin oczekuje zakończenia konfliktu gazowego*, „BESTOSW”, nr 1(76), 7 stycznia 2009.
63. Matusiak M., *Iwaniszwili bierze Gruzję*, „Analizy” OSW, 24.10.2012, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2012-10-24/iwaniszwili-bierze-gruzje>.
64. Matusiak M., *Wybory prezydenckie spokojne i demokratyczne*, „Analizy” OSW, 30.10.2013, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-10-30/gruzja-wybory-prezydenckie-spokojne-i-demokratyczne>.
65. Matuszak S., Olszański T. A., *Euro 2012 – niewykorzystana szansa Ukrainy?*, „Komentarze OSW”, nr 80, 08.06.2012.

66. Menkiszak M., Konończuk W., *Rosja torpeduje porozumienia mińskie w sprawie Donbasu*, „Analizy” OSW, 04.02.2015, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-02-04/rosja-torpeduje-porozumienia-minskie-w-sprawie-donbasu>.
67. Menkiszak M., Sadowski R., Żochowski P., *Rosyjska interwencja zbrojna we wschodniej Ukrainie*, „Analizy” OSW, 3.09.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-03/rosyjska-interwencja-zbrojna-we-wschodniej-ukrainie>.
68. Minkina M., Pawlikowicz L., *Ewolucja strukturalno-kadrowa aparatu centralnego pionu ogólnego kontrwywiadu krajowego Federacji Rosyjskiej w latach 1991-2016*, „Studia Politologiczne” 2017, nr 43
69. Mucha W., *Krew i ziemia. O ukraińskiej rewolucji*, Warszawa 2014.
70. Nitschke B., Pawłowski A., *Sąsiedztwo w ramach kategorii „bliska zagranica”*, „Rocznik Lubuski” 1995, nr 21.
71. Olszański T. A., Konończuk W., *Eskalacja sytuacji w Kijowie*, „Analizy” OSW, 22.01.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-01-22/eskalacja-sytuacji-w-kijowie>.
72. Olszański T. A., Konończuk W., *Kryzys polityczny na Ukrainie*, „Analizy” OSW, 04.12.2013, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-12-04/kryzys-polityczny-na-ukrainie>.
73. Olszański T. A., *Nielegalne wybory w Donbasie*, „Analizy” OSW, 05.11.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-11-05/nielegalne-wybory-w-donbasie>.
74. Olszański T. A., Sarna A., Wierzbowska-Miazga A., *Konsekwencje aneksji Krymu*, „Analizy” OSW, 19.03.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-19/konsekwencje-aneksji-krymu>.
75. Olszański T. A., *Ukraina: kryzys się zaostrza*, „Analizy” OSW, 11.12.2013, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-12-11/ukraina-kryzys-sie-zaostrza>.
76. Olszański T. A., *Ukraiński Kościół Prawosławny wobec rewolucji i wojny*, „Komentarze OSW”, nr 151, 27.10.2014.

77. Olszański T. A., Wilk A., *Kijów odmawia ustępstw na rzecz separatystycznych republik*, „Analizy” OSW, 25.03.2015, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-03-25/kijow-odmawia-ustepstw-na-rzecz-separatystycznych-republik>.
78. *Oświadczenia Rady NATO-Rosja ze spotkania w Lizbonie*, 20 XI 2010 r., [w:] *Stosunki NATO-Federacja Rosyjska w świetle dokumentów*, wstęp, wybór, tłumaczenie i opracowanie naukowe Kupiecki R., Menkiszak M., Warszawa 2018
79. Piasecki B., *Kontrwywiad: atak i obrona*, Łomianki 2021.
80. Первое главное управление КГБ СССР. Основные направления и объекты разведывательной работы за границей. Учебное пособие КГБ, Москва 1970.
81. Piechal T., *Obwód charkowski: krucha stabilność*, „Komentarze OSW ”, nr 172, 03.06.2015.
82. Piechal T., *Republiki wojenne w Donbasie rok po wybuchu konfliktu*, „Komentarze OSW ”, nr 174, 17.06.2015.
83. *Premier Julia Tymoszenko odwołała wizytę w Warszawie*, „Wiadomości z Regionu/OSW”, nr 83, 30 kwietnia 2009.
84. Przełomiec M., *Największe rozczarowania*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 6(XXXVII) 2014.
85. Przełomiec M., *Tymoszenko. Historia niedokończona*, Bytom 2012.
86. Reisinger H., *A NATO transit hub in Ulyanowsk – What’s behind the Russian debate?*, w: NDC Research Report.
87. Rodkiewicz W., Żochowski P., *Zamach w Charkowie: kolejny instrument destabilizacji Ukrainy*, „Analizy” OSW, 25.02.2015, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-02-25/zamach-w-charkowie-kolejny-instrument-destabilizacji-ukrainy>.
88. *Rosyjskie oczekiwania wobec Polski*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 06.05.2009.
89. Sadowski R., *Ukraina pod presją*, „Analizy” OSW, 24.09.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-24/ukraina-pod-presja>.

90. Sadowski R., Wierzbowska-Miazga A., *Zawieszenie broni na wschodzie Ukrainy*, „Analizy” OSW, 10.09.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-10/zawieszenie-broni-na-wschodzie-ukrainy>.
91. Sadowski R., Wilk A., „Hybrydowy” rozejm w Donbasie, „Analizy” OSW, 18.02.2015, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-02-18/hybrydowy-rozejm-w-donbasie>.
92. Север А., *ФСБ*, Москва 2010.
93. Smolar A., *Wybór minimalizmu*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 6(XXXVII) 2014.
94. Soloviov V., *Security Challenges and Ukrainian-Polish Cooperation in the Organizaton of the EURO 2012*, [w:] Z. Lachowski (red.), Polish-Ukrainan Bulletin, BBN/NSDCU Warsaw 2012.
95. Солдатов А., Бороган И., *Новое дворянство: Очерки истории ФСБ*, Москва 2011.
96. Soldatov A., Borogan I., *The New Nobility: The Restoration of Russia's Security State and the Enduring Legacy of the KGB*, New York 2010 (wyd. polskie: *KGB/FSB. Władcy Rosji*, Warszawa 2015).
97. *Straty Gazpromu na skutek konfliktu gazowego z Ukrainą*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 14.01.2009,.
98. Targański T., *Pożegnanie Iwana*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 5(XLI) 2015.
99. Tymczasowe zawieszenie ukraińsko-rosyjskich sporów gazowych, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 15.04.2008.
100. *Towards New Armed Forces of Ukraine. Overview of Defence Reforms in Ukraine 2016*, Ministry of Defence of Ukraine, Media Department, Kyiv 2017.
101. *Ukraina rezygnuje z członkostwa w NATO*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 09.06.2010.
102. Waller M.J., *Soviet Empire: The KGB in Russia Today*, Boulder 1994.
103. Wilk A., *Militarne konsekwencje aneksji Krymu*, „Analizy” OSW, 19.03.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-19/militarne-konsekwencje-aneksji-krymu>.

104. Wilk A., *Rosja ćwiczy wojnę na zachodzie*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 30.09.2009.
105. Wilk A., *Rosyjska interwencja wojskowa na Krymie*, „Analizy” OSW, 5.03.2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-05/rosyjska-interwencja-wojskowa-na-krymie>.
106. Wilk A., *„Zachód 2013” – ćwiczenia z antynatowskiej integracji armii białoruskiej i rosyjskiej*, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 25.09.2013.
107. Владимир В. М., Ю.А. Бондаренко, *Политическая разведка с территории СССР. Учебное пособие КГБ*, Москва 1989.
108. *Внешнеполитическая и дипломатическая деятельность Российской Федерации в 2010 году.*, „Обзор МИД России”, Москва, март 2011 года.
109. Wojtasiewicz W, *Desaakaszwilizacji ciąg dalszy*, „Nowa Europa Wschodnia”, 13.08.2013, http://www.new.org.pl/2013-08-13,desaakaszwilizacji_ciaq_dalszy.html.
110. Wyrwał M., *...i zejdzcie na ich głowy nasz gniew!*, Warszawa 2014.
111. Zieliński R., *Ścigani. Jak „dobra zmiana” niszczyła polskie służby specjalne*, Kraków 2020.
112. Żurawski vel Grajewski P., *Geopolityka-siła-wola. Rzeczypospolitej zmagania z losem*, Kraków 2010.
113. Żurawski vel Grajewski P., *Majdan jak Kamieniec Podolski. Meandry Partnerstwa Wschodniego a bitwa o Ukrainę*, „Więź”, nr 1(655), wiosna 2014.
114. Żurawski vel Grajewski P., *Obwód Kaliningradzki w stosunkach Unia Europejska-Rosja (problem tranzytu)*, „Polska w Europie”, nr 3(47) 2004.
115. Żurawski vel Grajewski P., *Polityka Unii Europejskiej wobec Rosji a interesy Polski 1991-2004*, Kraków 2008.
116. Żurawski vel Grajewski P., *Polska polityka wschodnia 1989-2015. Wymiar narodowy i unijny*, Kraków 2016.

VI. Prasa, media elektroniczne

1. A jednak. Tymoszenko i Tusk rozmawiali, TVN24, 1.09.2009, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/a-jednak-tymoszenko-i-tusk-rozmawiali,107492.html>.
2. Agentura.ru/profile/federalnaja-sluzhba-bezopasnosti-rossii-fsb/departament-voennoj-kontrrazwiedki-dvkr/.
3. Ambasador Rosji dla TVN24: Polska współwinna II wojny światowej, sprawy pomnika nie zapomnimy, TVN24, 25 września 2015, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/ambasador-rosji-w-polsce-w-rozmowie-z-reporterka-czarno-na-bialym,580483.html>.
4. *Andrzej Poczobut zwolniony z obowiązku odbywania kary*, tvn24, 23 września 2013, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/andrzej-poczobut-zwolniony-z-obowiazku-odbywania-kary,356845.html>.
5. *Ashton poparła bojkot Euro 2012 na Ukrainie*, „Gazeta.pl. Wiadomości”, 14.05.2012, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,11717595,Ashton_poparła_bojkot_Euro_2012_na_Ukrainie.html.
6. *Barroso bojkotuje Euro 2012 na Ukrainie*, TVP. Parlament, 30.04.2012, <http://www.tvpparlament.pl/aktualnosci/barroso-bojkotuje-euro-2012-na-ukrainie/7223112>.
7. *Bez spotkania z Tymoszenko*, „Rzeczpospolita”, 1.09.2009, <http://www.rp.pl/artukul/356874.html?print=tak>.
8. Беседа на допросе. Действительно ли арестован глава 5-й службы ФСБ, <https://fsb.dossier.center/beseda/>.
9. *Będzie ruch bezwizowy dla Obwodu Kaliningradzkiego? Sikorski z Ławrowem wnioskuje do KE*, „Gazeta.pl Wiadomości”, 24.03.2010, http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80708,7698800,Bedzie_ruch_bezwizowy_dla_Obwodu_Kaliningradzkiego.html.
10. Białoruś: *Białacki skazany na 4,5 roku więzienia. „To proces polityczny”*, Onet.pl, 24.11.2011, <http://www.wykop.pl/ramka/954807/bialoruski-opozycjonista-skazany-dzieki-polskiej-prokuraturze/>.

11. Bielecki J., *NATO ma się zająć rosyjskimi manewrami*, „Dziennik Gazeta Prawna”, nr 221(2597), 12 listopada 2009.
12. *Bojkot Euro 2012. Apel ukraińskiej opozycji*, Polskie Radio, 4.05.2012,
<http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/597628,Bojkot-Euro-2012-Apel-ukraińskiej-opozycji>.
13. Bosacki M., *Sikorski przedstawił w USA swą doktrynę strategiczną*, „Gazeta Wyborcza”, 20.11.2008.
http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114881,5967510,Sikorski_przedstawil_w_USA_swa_doktryne_strategiczna.html.
14. *Były szef SKW: poseł PiS zamknął nas i zaproponował deal ws. Macierewicza*, „Kropka nad i” w TVN24.pl, fragm. od 13.30 min. do 14.04 min., <https://tvn24.pl/programy/piotr-pytel-w-kropce-nad-i-ra715315-2569027>.
15. *Chcemy dać Białorusi jasny przekaz - Sikorski i Westerwelle z wizytą na Białorusi*, „Gazeta.pl. Wiadomości”, 2.11.2010,
http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,8598880,Chcemy_dac_Bialorusi_jasny_przekaz___Sikorski_i_Westerwelle.html.
16. *Co dalej z Ukrainą? Kopacz: „Wie pan, jestem kobietą...” Pierwsza wpadka nowej premier?*, „Gazeta.pl. Wiadomości”, 19.09.2014,
http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,16671488,Co_dalej_z_Ukraina___Kopacz___Wie_pan___jestem_kobieta____.html.
17. Dąbrowska Z., *Drażliwe manewry*, „Dziennik Gazeta Prawna”, nr 221(2597), 12 listopada 2009.
18. D.E., *Cieśnina Pilawska otwarta dla żeglugi - tylko z Unii Europejskiej?*, „Dziennik Pomorza”, portalpomorza.pl, środa 2 września 2009,
<http://www.portalpomorza.pl/aktualnosci/11/10137>.
19. *Диверсионная деятельность*,
<https://jurisprudence.academic.ru/searchall.php?SWord=диверсионная+деятельность&from=ru&to=xx&did=jurisprudence&stype=>
20. *XX-й особый отдел КГБ 27 ракетной армии (N-й ОО КГБ 27 РА) (в/ч XXXXX)*, rvsn.info/sservice/oo_ra_27.html.

21. Dzieciotowski R., *Jak MSZ demontuje na Białorusi polskość*, Niezależna.pl, 16.09.2012, <http://niezalezna.pl/32922-jak-msz-demontuje-na-bialorusi-polskosc>.
22. *Экс-главу контрразведки Польши задержали из-за договора с ФСБ* <https://rus.postimees.ee/4335709/eks-glavu-kontrrazvedki-polshi-zaderzhali-iz-za-dogovora-s-fsb>
23. *Euro 2012 bez Ukrainy?*, TVN24, 1.07.2008, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/euro-2012-bez-ukrainy,63228.html>.
24. *„Euro 2012 bez Ukrainy wcale nie straci”*, „Dziennik.pl”, 5.04.2010, <http://wiadomosci.dziennik.pl/opinie/artykuly/115070,euro-2012-bez-ukrainy-wcale-nie-straci.html>.
25. Федеральный закон от 03.04.95 N 40-ФЗ, „О федеральной службе безопасности” 13, с, Международное сотрудничество, <http://www.fsb.ru/fsb/international.htm>.
26. Федеральный закон от 07.05.2013 г. № 97-ФЗ О внесении изменения в статью 13 Федерального закона «О федеральной службе безопасности», <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201305080027.pdf>.
27. Федеральный закон от 10 января 1996 г. N 5-ФЗ "О внешней разведке" (с изменениями и дополнениями), http://svr.gov.ru/svr_today/doc02.htm.
28. *ФСБ за границей*, <https://fsb.dossier.center/abroad/>.
29. *Газова ситуація в Україні стабілізувалася – Порошенко*, „Економічна правда”, 3 березня 2018, <https://www.epravda.com.ua/news/2018/03/3/634663/>.
30. *"Газпром" розриває контракти з "Нафтогазом" – Міллер*, „Економічна правда”, 2 березня 2018, <https://www.epravda.com.ua/news/2018/03/2/634637/>.
31. *Gen. Janusz Nosek: PiS jest przesiąknięty agenturą rosyjską. Z generałem Januszem Noskiem byłym szefem Służby Kontrwywiadu Wojskowego rozmawia Donata Subbotko*, Wyborcza.pl, 26 V 2023,

- <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,29771638,gen-janusz-nosek-pis-jest-przesiakniety-agentura-rosyjska.html>.
32. Gen. Pytel odpowiada prawicowym mediom. „Cztery wierutne kłamstwa”, Onet.pl, 4 VIII 2023, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/gen-pytel-odpowiada-prawicowym-mediom-cztery-wierutne-klamstwa/vh5jm3x>.
 33. *Generał Piotr Pytel odpowiada na oskarżenia Macierewicza: „To kłamstwa!”* I zapowiada pozew. Z Piotrem Pytlem rozmawia Michał Gostkiewicz, <https://weekend.gazeta.pl/weekend/7,152121,22797123,general-piotr-pytel-odpowiada-na-oskarzenia-macierewicza-to.html#BoxMTPromolmg>.
 34. Gen. Piotr Pytel: Rosja już tu jest. Jej największym sukcesem w Polsce je PiS. Z generałem Piotrem Pytlem rozmawia Donata Subbotko, Wyborcza.pl, 9 IX 2022, <https://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,28885495,najwiekszym-sukcesem-rosji-w-polsce-jest-pis.html>.
 35. Gmyz C., *Białoruska wpadka MSZ*, „Rzeczpospolita”, 17.10.2012, <http://www.rp.pl/artykul/39,943478-Bialoruska-wpadka-MSZ.html>.
 36. Годовой отчет, <https://disclosure.1prime.ru/Portal/GetDocument.aspx?emId=7736005096&docId=a502c8a0c5464550b9abfbf10a34f557>.
 37. Greszta M., *Prasa rosyjska o wizycie Tuska w Moskwie*, „Gazeta.pl Wiadomości”, 08.02.2008, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,4911801.html>.
 38. Grodecki T., *Polska prokuratura realizowała wniosek Białorusi o pomoc prawną ws. Białackiego*, „Gazeta.pl. Wiadomości”, 11.08.2011, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,10102367,Polska_prokuratura_realizowala_wniosek_Bialorusi_o.html.
 39. *Grybauskaite: Polska wybrała sobie Rosję*, „PolskieRadio.pl”, 20.05.2012, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/608390,Grybauskaite-Polska-wybrala-sobie-Rosje>.
 40. Hall S. L., *Intelligence Sharing With Russia: A Practitioner’s Perspective*, https://carnegieendowment.org/files/2-14-17_Stephen_Hall_Intelligence_Sharing.pdf.

41. Harding L., WikiLeaks cables: Russian government 'using mafia for its dirty work', „The Guardian”, 1 December 2010,
<https://www.theguardian.com/world/2010/dec/01/wikileaks-cable-spain-russian-mafia>
42. Ingber S., *Exclusive: Ex-Russian spy describes secretive unit targeting Americans*, “Scripps News”, Jul 13, 2023,
<https://scrippsnews.com/stories/exclusive-ex-russian-spy-describes-secretive-unit-targeting-americans/>.
43. „Jaka wizyta, taki zamach”, TVN24, Polska, 24 listopada 2008,
<https://tvn24.pl/polska/jaka-wizyta-taki-zamach-ra77694-3720175>.
44. *Jarosław Kaczyński do Ukraińców na Majdanie: jesteście potrzebni Unii Europejskiej*, Wiadomości, Wirtualna Polska,
<http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Jaroslaw-Kaczynski-do-Ukraincow-na-Majdanie-jestescie-potrzebni-Unii-Europejskiej,wid,16218452,wiadomosc.html?ticaid=115075>.
45. *Jarosław Kaczyński: PiS opowiada się za bojkotem Euro 2012 na Ukrainie*, Prawo i Sprawiedliwość, Aktualności,
<https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/614482,pis-za-bojkotem-euro-2012-na-ukrainie.html>
46. Kacprzak I., *Pytania o umowę z rosyjską FSB*, „Rzeczpospolita” 4.10.2013,
<http://www.rp.pl/artykul/90217,1054089-Pytania-o-umowe-z-rosyjska-FSB.html?referer=redpol>.
47. Kacprzak I., *Tajemnicza współpraca Służby Kontrwywiadu Wojskowego z rosyjską FSB*, „Rzeczpospolita”, 2.10.2013,
<http://www.rp.pl/artykul/1053599.html>.
48. Kaczyński J., *Sikorski przegrał Białoruś*, „Rzeczpospolita”, 01.02.2011,
<http://www.rp.pl/artykul/603086.html?print=tak&p=0>.
49. *Kaczyński: uznanie niepodległości Kosowa niezwykle skomplikowane*, „Wprost”, 18.02 2008, <https://www.wprost.pl/kraj/123952/kaczynski-uznanie-niepodleglosci-kosowa-niezwykle-skomplikowane.html>.
50. Канев С., *Поймать и обменять. Как ФСБ охотится за иностранцами*, <https://theins.ru/politika/260181>.

51. *Klientelizm to postawa rządu względem Rosji, Ze Zbigniewem Romaszewskim, wicemarszałkiem Senatu rozmawia Jacek Nizinkiewicz*, Onet.pl 12 września 2010 roku, Oficjalna strona senatora Zbigniewa Romaszewskiego, Zbigniew Romaszewski Senator RP, http://www.romaszewski.pl/publikacje/2010_wrzesien-klientelizm-to-postawa-rzadu-wzgledem-rosji-wywiad-opublikowany-na-portalu-onet-pl-12-wrzesnia-2010-roku.
52. Kokot M., Wieliński B. T., *Sikorski ujawnia w Politico: Rosja od lat chciała z Polską Ukrainę rozbierać*, „Gazeta Wyborcza”, 20.10.2014, http://wyborcza.pl/1,75477,16835817,Sikorski_ujawnia_w_Politico__Rosja_od_lat_chciala.html.
53. *Komorowski jedzie na bojkotowany szczyt do Jałty*, Interia.pl Fakty, 4 maja 2012, <http://fakty.interia.pl/polska/news-komorowski-jedzie-na-bojkotowany-szczyt-do-jalty,nld,915954>.
54. *Контрразведывательный словарь, Деятельность разведывательная*, https://counterintelligence.academic.ru/221/Деятельность_разведывательная
55. *Контрразведывательный словарь, Деятельность подрывная*, https://counterintelligence.academic.ru/219/Деятельность_подрывная.
56. Konończuk W., *The Paradoxes of Polish-Ukrainian Relations*, “Focus Ukraine” Kennan Institute, May 23, 2018, <http://www.kennan-focusukraine.org/the-paradoxes-of-polish-ukrainian-relations/>.
57. *Kopacz i Jaceniuk o pomocy dla Ukrainy*, Onet.biznes.pl, 19.01.2015, [http://biznes.onet.pl/wiadomosci/finanse/kopacz-i-jaceniuk-o-pomocy-dla-ukrainy/598z2 \(1.08.2015\)](http://biznes.onet.pl/wiadomosci/finanse/kopacz-i-jaceniuk-o-pomocy-dla-ukrainy/598z2 (1.08.2015)).
58. Kościński P., *Lech Kaczyński w Tbilisi: Cała Europa musi być tutaj*, „Rzeczpospolita”, 13.08.2008, <http://www.rp.pl/artukul/176071.html>.
59. *Lithuanian-Polish Peace Force Batalion*, LITPOLBAT, 27 Sept 2007-2 Jul 2023, <https://web.archive.org/web/20070927201825/http://www.mon.gov.pl/sstrona.php?lang=2&idstrona=128>

60. *Ławrow na naradzie polskich ambasadorów*, tvn24, 24 sierpnia 2010, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/lawrow-na-naradzie-polskich-ambasadorow,143918.html>.
61. Majewski P., *Polscy politycy doradzają protestującym na Majdanie*, „Rzeczpospolita”, 17.01.2014, <http://www.rp.pl/artykul/1082177.html>.
62. Marzec P., *Gazprom zrywa kontrakty gazowe z Ukrainą. Na wschód gaz wysyła PGNiG*, RFM24.PL, 2 III 2018, <http://www.rmf24.pl/fakty/swiat/news-gazprom-zrywa-kontrakty-gazowe-z-ukraina-na-wschod-gaz-wysyl,nld,2552399>.
63. Maślankiewicz B., *Relacja z Kijowa 2014-01-22*, (int.); Jarosław Kaczyński do Ukraińców na Majdanie: jesteście potrzebni Unii Europejskiej, Wiadomości, Wirtualna Polska, https://www.youtube.com/watch?v=PmpBD_MoeAw.
64. *Minister Macierewicz podpisał porozumienia: współpraca z Ukrainą i strategicznymi dowództwami NATO*, „Defence24”, 9 VII 2016, <http://www.defence24.pl/minister-macierewicz-podpisal-porozumienia-wspolpraca-z-ukraina-i-strategicznymi-dowodztwami-nato>.
65. *Min. Sikorski dla „Gazety”: 1 września – lekcja historii*, „GW”, 29-30 sierpnia 2009, http://wyborcza.pl/1,101285,6978098,Min__Sikorski_dla__Gazety__1_w_rzesnia__lekcja_historii.html#ixzz0S8own1Mo.
66. *NATO-Ukraine cooperation in the face of hybrid threats*, Ministry of Foreign Affairs Republic of Poland, Oct. 26, 2017, http://www.mfa.gov.pl/en/news/nato_ukraine_cooperation_in_the_face_of_hybrid_threats.
67. *Nieprawdziwe zarzuty „Gazety Polskiej. Codziennie” w artykule „MSZ zabrał Polakom miliony”*, *Wyjaśnienia i Sprostowania*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczpospolita Polska, http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/dla_mediow/sprostowania/nieprawdziwe_zarzuty_gazety_polskiej_codziennie_w_artykule_msz_zabral_polakom_miliony__?printMode=true.
68. Parkinson J., Hinshaw D., *Inside the Secretive Russian Security Force That Targets Americans*, “The Wall street Journal”, July 7, 2023,

<https://www.wsj.com/articles/fsb-evan-gershkovich-russia-security-force-dkro-e9cf9a49>.

69. Pawlak K. , *GPC: Donald Tusk wydał zgodę na współpracę SKW z rosyjską FSB!*, „Gazeta Polska Codziennie”, nr 630, 4.10.2013.
70. *Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Łączności z Polakami za Granicą*, (Nr 19) z dnia 13 lipca 2012 r., Kancelaria Sejmu. Biuro Komisji Sejmowych.
<http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/biuletyn.xsp?documentId=3965DEE73DE868E0C1257A450049BCC4>.
71. Pietrzak M., *Rosomaki wracają z Afganistanu*,
https://web.archive.org/web/20180108233525/http://isaf.wp.mil.pl/pl/1_2114.html.
72. *Politolodzy: Odmowa Grybauskaite może pogorszyć stosunki z Polską*, „Rzeczpospolita”, 11.04.2012,
<http://www.rp.pl/artukul/858280.html?print=tak&p=0>.
73. *Polska pomoc dla Ukrainy*; depesza PAP 28 kwietnia 2015 r., MSZ w mediach. Rzeczpospolita Polska. Ministerstwo Spraw Zagranicznych,
https://www.msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/aktualnosci/msz_w_mediach/polska_pomoc_dla_ukrainy__depesza_pap_28_kwietnia_2015;jsessionid=838EDEB7C7748B987A93846E6F685A5A.cmsap4p
74. *„Polska powinna być jak rozsądna kobieta”. Kopacz o sprawach międzynarodowych*, TVN24, 19 września 2014,
<http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/polska-powinna-byc-jak-rozsadna-kobieta-kopacz-o-sprawach-miedzynarodowych,469729.html>.
75. *POLUKRBAT*, Jednostki wojskowe, Wojsko Polskie, www.jednostki-wojskowe.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=360&Itemid=26.
76. *Полковнику все пишут Корреспондент ЦУРа Сергей Канев опознал героя фильма «Холодная война Путина»*,
<https://medium.com/@tzurrealism/samarskiy-75a58e47f6b2>.
77. *Польська PGNiG почала термінові поставки газу в Україну*, „Економічна правда”, 2 березня 2018,
<https://www.epravda.com.ua/news/2018/03/2/634643/>.

78. *Польща за рік удвічі збільшила поставки газу до України, УНІАН, 10 січня 2018, <https://economics.unian.ua/energetics/2339032-polscha-za-rik-udvichi-zbilshila-postavki-gazu-do-ukrajini.html>.*
79. *Polscy komandosi na Ukrainie. "Cele szkoleniowe", „Defence24”, 17 X 2016, <http://www.defence24.pl/polscy-komandosi-na-ukrainie-cele-szkoleniowe>.*
80. *Pomoc dla Majdanu, <http://kielce.tvp.pl/13799071/pomoc-dla-majdanu>.*
81. *Prezydent Niemiec odwołał wizytę na Ukrainie. „W czasie Euro 2012 nie jedźcie na Ukrainę”, „Gazeta.pl Wiadomości”, 26.04.2012, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,11625941>,*
82. *Prezydent: Nie śpieszmy się z uznaniem Kosowa, „Dziennik.pl”, 20.02.2008, <http://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/71133,prezydent-nie-spieszmy-sie-z-uznaniem-kosowa.html>.*
83. *Prezydent o przyszłotygodniowym szczycie w Jałcie, Prezydent.pl, 5 maja 2012, <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/art,173,prezydent-o-przyszlotygodniowym-szczycie-w-jalcie.html>.*
84. *Prezydent Ukrainy: sytuacja z dostawami gazu ustabilizowana, PAP, 3 III 2018, <http://www.pap.pl/aktualnosci/news,1313021,prezydent-ukrainy-sytuacja-z-dostawami-gazu-ustabilizowana.html>.*
85. *Przywódcy nie chcą jechać (sic) na szczyt do Jałty, „Rzeczpospolita”, 30.04.2012, <http://www.rp.pl/artykul/868429.html>.*
86. *Putin kazał FSB zawrzeć porozumienie z polskim kontrwywiadem, „Rzeczpospolita”, 20.05.2013, <http://www.rp.pl/artykul/1011184.html?print=tak&p=0>.*
87. *Путин начал репрессии против 5-й службы ФСБ. Именно она накануне войны обеспечивала президента России данными о политической ситуации в Украине, <https://meduza.io/feature/2022/03/11/putin-nachal-repressii-protiv-5-y-sluzhby-fsb-imenno-ona-nakanune-voyny-obespechivala-prezidenta-rossii-dannymi-o-politicheskoy-situatsii-v-ukraine>.*

88. Raszewski P., *Wielonarodowa Brygada osiągnęła pełną gotowość bojową*, „Polska Zbrojna”, 16.12.2016 r., <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/21366?t=Wielonarodowa-Brygada-osiagnela-pelna-gotowosc-bojowa>.
89. Romaniuk R., Sadowski H., *Euro 2012 bez Ukrainy?*, „Polska. The Times”, 30.06.2008, <http://www.polskatimes.pl/artukul/13855,euro-2012-bez-ukrainy,id,t.html>.
90. Romanowska A., *Współpraca obronna Polski i Ukrainy. Stan obecny i perspektywy*, „The Warsaw Institute Review”, 26 VI 2017, <https://warsawinstitute.org/pl/wspolpraca-obronna-polski-i-ukrainy-stan-obecny-i-perspektywy/>.
91. *Rosomaki wracają do kraju*, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/rosomaki-wracaja-do-kraju>.
92. *Rosyjski szef MSZ w Warszawie*, „Rzeczpospolita”, 2.09.2010, <https://www.rp.pl/swiat/art7044471-rosyjski-szef-msz-w-warszawie>.
93. *Sikorski o umowie SKW - FSB: Nie damy się sparaliżować we współpracy zagranicznej histerią PiS*, „Gazeta.pl. Wiadomości”, 21.10.2013, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,14813636,Sikorski_o_umowie_SKW___FSB___Nie_damy_sie_sparalizowac.html.
94. *Sikorski: ws. Kosowa premier spotka się z prezydentem*, „Gazeta.pl. Wiadomości”, 10.02.2008, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,4941905.html>.
95. Sinclair J., *(Canadian representative, Ukrainian Defence Reform Advisory Board, Department of National Defence) at the National Defence Committee*, October 18th, 2017, openparliament.ca, <https://openparliament.ca/committees/national-defence/42-1/62/jill-sinclair-1/only/>.
96. *СМИ вычислили главного героя фильма о тайных операциях ФСБ в Европе*, <https://inforesist.org/smi-vyichisli-glavnogo-geroya-filma-o-taynyih-operatsiyah-fsb-v-evrope/>

97. Soldatov A., *Both Sides Dropped the Ball on Tsarnaev*,
<https://www.themoscowtimes.com/2013/04/22/both-sides-dropped-the-ball-on-tsarnaev-a23549>.
98. *Spadochroniarze z Krakowa szkolą ukraińskich „cyborgów”*, „Defence24”, 17 V 2017, <http://www.defence24.pl/spadochroniarze-z-krakowa-szkola-ukrainskich-cyborgow>.
99. *100 лет ВКР. Глава 70. А. Г. Безверхний*, http://vkr-veteran.com/Военная_Контрразведка/100_лет_ВКР._Глава_70._А._Г._Безверхний_70.
100. *Strategic airlift*,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50107.htm#SALIS.
101. Stróżyk J., Górczyński O., *Białoruski bałagan w dyplomacji*, „Rzeczpospolita”, 26.10.2012,
<http://www.rp.pl/artykul/946212.html?print=tak&p=0>.
102. *Struktura Brygady LITPOLUKRBRIG*,
<http://litpolukrbrig.wp.mil.pl/pl/111.html>.
103. Sulick M., *Russia's Checkered History of Intelligence Sharing with the U.S.*, https://www.thecipherbrief.com/column_article/russias-checkered-history-of-intelligence-sharing-with-the-u-s.
104. Szczepanik K., *Zalew Wiślany, zalew niezgody*, „Serwis informacyjny: europamaxima.eu”, 08.06.2011,
<http://europamaxima.eu/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=50&cntnt01returnid=56>
105. *Szczyt Partnerstwa Wschodniego w Warszawie. Kraje UE potępiają sytuację na Białorusi*, „Polska. The Times”, 30.09.2011,
http://www.polskatimes.pl/artykul/456568,szczyt-partnerstwa-wschodniego-w-warszawie-kraje-ue-potepiaja-sytuacje-na-bialorusi,id,t.html#czytaj_dalej.
106. Szymaniak M., Lorenz W., *Polska do NATO: boimy się Rosji*, „Rzeczpospolita”, nr 265(8471), 12 listopada 2009.
107. *Tajemnice umowy między SKW a FSB. Z gen. Januszem Noskiem rozmawia Andrzej Stankiewicz*, Onet.pl, 15 V 2017,

<https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/tajemnice-umowy-miedzy-skw-a-fsb/mp6mg82>.

108. *Tymoszenko o odwołaniu wizyty w Polsce: Zajęłam się wypłatami*, „Gazeta.pl. Wiadomości”, 30.04.2009,
http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,6559268,Tymoszenko_o_odwolaniu_wizyty_w_Polsce__Zajelam_sie.html.
109. *„Ukraina próbuje wyjść z twarzą”. Ekspert o odwołaniu szczytu w Jałcie*, „Gazeta.pl. Wiadomości”, 08.05.2012,
http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,11682374,_Ukraina_probiuje_wyjsc_z_twarza___Ekspert_o_odwolaniu.html.
110. *Ukraine Logistics & Standardization NATO Trust Fund, NSPA - NATO Support and Procurement Agency, NATO/OTAN*, June 2016,
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160712_1606-trust-fund-ukr-log-stand.pdf.
111. *Управление международного сотрудничества*,
<https://agentura.ru/profile/federalnaja-sluzhba-bezopasnosti-rossii-fsb/upravlenie-mezhdunarodnogo-sotrudnichestva-nbsp/>.
112. *Wywiad z generałem Pytlem to ślepa uliczka*,
<https://wiadomosci.onet.pl/opinie/wywiad-z-generalem-pytlem-to-slepa-uliczka/4dqp54l>.
113. *Від аптечок до технологій: як Захід допомагає українській армії*, Центру громадського моніторингу та контролю, 29 Січня 2018,
<http://naglyad.org/uk/2018/01/29/vid-aptechok-do-tehnologij-yak-zahid-dopomagaye-ukrayinskij-armiyi/#prettyPhoto>.
114. *W Gruzji ostrzelano konwój z Lechem Kaczyńskim*, „Gazeta.pl. Wiadomości”, 23.11.2008,
http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,5979471,W_Gruzji_ostrzelano_konwoj_z_Lechem_Kaczynskim.html.
115. *Why No Major Western Defense Company Will Invest in Ukraine*, Atlantic Council, January 4, 2018,

<http://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/why-no-major-western-defense-company-will-invest-in-ukraine>.

116. *Wizyta Ministra SZ RP R. Sikorskiego na Ukrainie, Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Kijowie*, „Gazeta.pl. Wiadomości”, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114881,5967510,Sikorski_przedstawil_w_USA_swa_doktryne_strategiczna.html.
117. *"Wojna zimowa" Putina. Dlaczego ją zaczął?*, TVN24, 22 stycznia 2015, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/konflikt-w-donbasie-dlaczego-putin-zaczal-wojne-zimowa,508204.html>.
118. *Zacieśnienie współpracy obronnej z Ukrainą*, Aktualności. Ministerstwo Obrony Narodowej, 2 XII 2016, <http://www.mon.gov.pl/aktualnosci/arttykul/najnowsze/zaciesnienie-wspolpracy-obronnej-z-ukraina-d2016-12-02/>.
119. Заява Газпрому - це заява на публіку – юрист, 2 березня 2018, „Економічна правда”, <https://www.epravda.com.ua/news/2018/03/2/634655/>.